

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA**

**DAIVA ŽIBAITIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS**

**SOCIALINĖ PARAMA RAJONE MAŽAS PAJAMAS
GAUNANČIOMS ŠEIMOMS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *prof. dr. V. Indrašienė*

Vilnius, 2011

Turinys

I VADAS	3
1. ŠEIMA KAIP SOCIALINĖ SISTEMA	7
1.1. Šeimos statusas ir funkcijos	7
1.1. Socialinės ir ekonominės šeimos problemos	12
1.2. Mažas pajamas gaunančių šeimų situacija Kupiškio rajone	16
2. SOCIALINĖS PARAMOS CHARAKTERISTIKA	21
2.1. Socialinė parama mažas pajamas gaunančiai šeimai	22
2.2. Europos Sąjungos šalių socialinės paramos sistemų apžvalga	29
2.3. Kupiškio rajono savivaldybės socialinės paramos mažas pajamas gaunančiai šeimai teikimo ypatumai	36
3. SOCIALINĖS PARAMOS MAŽAS PAJAMAS GAUNANČIOMS ŠEIMOMS KUPIŠKIO RAJONE VERTINIMAS	44
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	44
3.2. Mažas pajamas gaunančių šeimų požiūris į teikiamą socialinę paramą	45
IŠVADOS	68
REKOMENDACIJOS	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS	71
SANTRAUKA	76
SUMMARY	77
PRIEDAI	78

IVADAS

Pastarųjų 2008–2010 metų pasaulinė ekonominė krizė palietė Lietuvą kaip ir kitas pasaulio valstybes. Atsižvelgiant į susidariusią situaciją Lietuvoje, buvo naujai pažvelgta į šeimos politiką, stengiamasi sušvelninti ekonominio sunkmečio padarinius šalies gyventojams. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje pradėta rengti Šeimos gerovės įstatymo koncepcija bei jau veikiančių įstatymų, reglamentuojančių piniginę socialinę paramą ir socialines paslaugas sisteminė peržiūra (Socialinis pranešimas 2008–2009, 2009).

Socialinė pagalba asmenims, praradusiems pajamų šaltinį arba gaunantiems nepakankamas pajamas pragyvenimui, yra teikiama socialinio draudimo ir socialinės paramos forma. Lietuvos socialinės paramos struktūrą sudaro dvi pagrindinės dalys: socialinės paslaugos ir piniginė socialinė parama. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006., Nr. 130-4889), mažas pajamas gaunantiems gyventojams mokama socialinė pašalpa, garantuojanti minimalias pajamas, yra teikiamos būsto šildymo, karštam ir šaltam vandeniui išlaidų kompensacijos, skirtos būsto išlaikymo išlaidoms iš dalies padengti. Tokiu būdu taikoma vieninga pajamų ir turto įvertinimu pagrįsta piniginės socialinės paramos teikimo sistema. Nepasiturintiems gyventojams bei asmenims, atsidūrusiems sunkioje materialinėje situacijoje, remiantis tuo pačiu įstatymu, skiriama vienkartinė parama iš savivaldybės biudžeto lėšų. Socialinėmis paslaugomis suteikiama pagalba asmeniui arba šeimai dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybės savarankiškai rūpintis savimi ir dalyvauti visuomenės gyvenime¹.

Ekonominio sunkmečio laikotarpiu daugėja Lietuvos gyventojų susiduriančių su ekonominėmis socialinėmis problemomis. Šalyje mažėja žmonių pajamos, didėja nedarbas, šeimos tampa socialiai pažeidžiamos, nes netenka pragyvenimo šaltinio, negali patenkinti savo šeimos būtiniausių fiziologinių poreikių.

Valstybės paramą šeimai, gaunančiai mažas pajamas, sudaro piniginių išmokų, kompensacijų bei socialinių paslaugų visuma, kuri turi didžiulę įtaką daugelio Lietuvos šeimų funkcionavimui (Navaitis, 2007, p. 44). Valstybė, teikdama prioritetą šeimai auginančiai vaikams, nuo 2008 m. sausio 1 d., vadovaudamasi Išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimu², išmoką vaikui mokėjo visiems vieną ar du vaikus auginančių šeimų vaikams iki 18 metų ir vyresniems, besimokantiems dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose. Vis dėlto, nuo 2009 m. kovo 1 d., įsigaliojus Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimo ir papildymo

¹ Socialinių paslaugų įstatymas // *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 17-589.

² Išmokų vaikams įstatymo 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 18, 20, 22 straipsnių ir antrojo, trečiojo skirsnių pavadinimų pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 81-3175.

įstatymui³, išmoka vaikams, vyresniems kaip 3 metų, buvo mokama vertinant šeimos pajamas. Lietuvos Respublikos Seimas, siekdamas kiek įmanoma apsaugoti socialiai jautrių asmenų grupes ir ekonomikos krizės laikotarpiu užtikrinti išmokų mokėjimą laiku, priėmė LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą, kuris įsigaliojo nuo 2010 m. sausio 1 d.⁴, taip vėl pakeisdamas išmokos vaikui skyrimo bei mokėjimo tvarką. Įstatymas tiesiogiai paliečia nepasiturinčias šeimas, sumažėja valstybės parama šeimai auginančiai vaikams.

Socialinė parama ir ją gaunančių šeimų padėtis nagrinėjama V. Stankūnienės (2001, 2004, 2005), B. Gruževskio (2001, 2002), R. Lazutkos (2001, 2008), G. Navaičio (2007), M. Išoraitės (2007), L. Žalimienės (2008) ir kitų mokslininkų darbuose bei publikacijose. Autoriai bando giliau pažvelgti į socialinės paramos sistemą ir įvertinti paramą, kurią šeimai suteikia valstybė. Šeimą ir jos atliekamas funkcijas savo darbuose išsamiau tyrinėja K. Miškinis (1993), Z. Bajoriūnas (1997), I. Leliūgienė (1997, 2003), V. Pruskus (2004), V. Leonavičius (2004), J. Reingardienė (2004), R. Butkevičienė (2008) ir kiti mokslininkai.

Pastaruoju metu šeima patiria akivaizdžius pokyčius: registruotų santuokų skaičius ir gimstamumas mažėja, plinta kohabitacija, daugėja nevedusių asmenų ir nesantuokinių vaikų, auga skyrybų skaičius. Taigi keičiasi šeimos kūrimo laikas, motyvacija, lūkesčiai, kinta tarpasmeniniai santykiai (Stankūnienė ir kt., 2003a, p. 99). Šiuos šeimos pokyčius savo darbuose ir publikacijose tyrinėja Lietuvos mokslininkai (Stankūnienė, Eidukienė ir kt., 2001; Matulienė, Dobrovolskienė, 2002; Stankūnienė, Jonkarytė, Mitrikas, 2003; Maslauskaitė, 2005; Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005 ir kt.).

Magistriniame darbe analizuojama mažas pajamas rajone gaunančių šeimų galimybė gauti socialinę paramą, aptariama, dėl kokių priežasčių šeimai neskiriama socialinė parama. Aktualu ištirti, kaip socialinė parama užtikrina mažas pajamas gaunančių ar visai praradusių pajamas šeimų poreikių tenkinimą.

Hipotezė: socialinė parama ekonominės krizės laikotarpiu yra viena iš svarbiausių rajone gyvenančių ir mažas pajamas gaunančių šeimų galimybių tenkinti būtiniausius šeimos poreikius.

Tyrimo objektas – socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms teikimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti socialinės paramos skyrimo ir gavimo ypatumus rajone mažas pajamas gaunančioms šeimoms.

Tyrimo uždaviniai:

– aptarti šeimos kaip socialinės sistemos ypatumus ir svarbiausias socialines ekonomines problemas;

³ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 149-6016

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymas Nr. XI-537 // *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 152-6820.

- išanalizuoti LR įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius socialinę paramą mažas pajamas gaunančioms šeimoms;
- išsiaiškinti Kupiškio rajone teikiamos socialinės paramos, mažas pajamas gaunančioms šeimoms, ypatumus;
- ištirti ir įvertinti Kupiškio rajone mažas pajamas gaunančių šeimų socialinės paramos poreikius.

Tyrimo metodai:

- *Teoriniai:* dokumentų, teisės aktų, mokslinės literatūros analizė.
- *Empiriniai:* anketa kiekybiniam tyrimui, skirta įvertinti Kupiškio rajono gyventojų požiūrį į valstybės teikiamą socialinę paramą šeimoms.
- *Statistiniai:* statistinė empirinių duomenų analizė atlikta kompiuterine programa SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 17.0 for Windows. Skirtumo tarp atsakymų pasiskirstymų skirtingose respondentų grupėse statistiniam reikšmingumui įvertinti taikytas chi kvadrato (χ^2) testas ir nurodomas reikšmingumo (p) lygmuo.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje aptariama šeima kaip socialinė sistema, aptariamos Lietuvos šeimų ekonominės ir socialinės problemos, pateikiama Kupiškio rajono savivaldybės mažas pajamas gaunančių šeimų situacija. Antroje dalyje aptariama įstatymais reglamentuota socialinė parama Lietuvoje, apžvelgiama Europos šalių socialinės paramos sistema bei aprašomi socialinės paramos teikimo ypatumai rajone. Trečioje dalyje pateikiama mažas pajamas gaunančių šeimų požiūris į teikiamą socialinę paramą tyrimo metodologija ir anketinės apklausos duomenų analizė. Darbo apimtis (be priedų) – 77 psl. Darbą iliustruoja 7 lentelės ir 30 paveikslėlių. Literatūros sąrašą sudaro 83 šaltiniai.

Pagrindinės sąvokos

Šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos pilnamečiai vyras ir moteris, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nedirbantys nesusituokę ir su kitu asmeniu bendrai negyvenantys asmenys nuo 18 iki 24 metų: besimokantys dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose (mokiniai ar studentai), taip pat asmenys laikotarpiu nuo dieninių bendrojo lavinimo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsėjo 1 dienos (LR piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas, 2003).

Socialinė parama – pagalba, teikiama pinigais arba natūra asmenims, kurie neturi išteklių būtiniesiems poreikiams patenkinti (SATŽ, http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html).

Socialinė pašalpa – nesiejama su įmokomis valstybės (savivaldybės) mokama pašalpa neturintiems nustatytų pajamų asmenims. LT piniginė pašalpa skiriama asmeniui, jei dėl tam tikrų priežasčių jo šeimos pajamos yra mažesnės už nustatytas valstybės remiamas pajamas (SATŽ, http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html).

Išmokos vaikams – periodinės ir vienkartinės piniginės išmokos skiriamos ir mokamos vaikams ir pilnamečiams asmenims, nėščioms moterims, vienam iš vaiko tėvų ar globėjų (rūpintojų) šio įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka. (LR išmokų vaikams įstatymas, 2004)

1. ŠEIMA KAIP SOCIALINĖ SISTEMA

1.1. Šeimos statusas ir funkcijos

Politiniai, ekonominiai ir sociokultūriniai pokyčiai Lietuvoje paskatino keistis nuo seno šalyje gyvavusią tradicinę šeimą. Visuomenėje diskutuojama kas yra šeima ir kokią paramą jai turėtų suteikti valstybė. Sunku vienareikšmiškai atsakyti, nes nėra vieno universalus šeimos apibrėžimo. Šeimos sąvokų interpretacijų gausu tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir teisiniuose šalies dokumentuose.

Įvairiuose teisės aktuose šeimos arba šeimos nario sąvokos dažnai skirtingos ar net prieštaraujančios viena kitai: kartais šeima tapatinama su artimais giminaičiais, o kartais šeimos sąvoka plėtojama, netgi interpretuojant, kad šeima – visi asmenys, patys laikantys save šeima arba šeimos nariais (Kudinavičiūtė - Michailovienė, 2009, p. 194).

Pagrindinis šalies įstatymas – Lietuvos Respublikos Konstitucija (38 str.) (Žin., 1992, Nr. 33-1014) nurodo, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, kurią globoja ir saugo valstybė. Išsamesnio šeimos sampratos išaiškinimo LR Konstitucija nepateikia.

Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarime „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ teigiama, kad šeima yra esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeimyniniams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą (Žin., 2008, Nr. 69-2624). Dokumente konkrečiai apibrėžiama šeimos sąvoka ir sakoma: „šeima – sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra. Šeima taip pat gali būti nepilna ar išplėstinė“. Koncepcijoje taip pat išskiriamos tokios sąvokos kaip „darni šeima“, „daugiavaikė (gausi) šeima“, „išplėstinė šeima“, „krizę išgyvenanti šeima“, „nepilna šeima“, „socialinės rizikos šeima“, tačiau nekalbama apie neregistruotoje santuokoje gyvenančius asmenys, kurie ne tik veda bendrą ūkį, bet ir augina vaikus. Taigi Lietuvos Valstybinės šeimos politikos koncepcijoje (Žin., 2008, Nr. 69-2624) įtvirtintas siekis išsaugoti tradicinės šeimos bruožus, pripažįstant, kad tik santuokos pagrindu suformuota šeima yra esminis visuomenės gėris.

Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatyme (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006, Nr. 130-4889) teigiama: „šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos pilnamečiai vyras ir moteris, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai iki 18 metų“. Šis įstatymas realiausiai atitinka šiandieninę tikrovę.

Mokslininkai šeimą dažniausiai apibrėžia kaip mažą socialinę asmenų grupę, kurios pagrindą sudaro santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminystė, o narius sieja bendra buitis, įsipareigojimai, vaikų auginimas ir auklėjimas (Leliūgienė, 2003, p. 289). Anot G. Kvieskienės (2005, p. 102), šeima yra unikali socialinė institucija, nes joje yra pratęsiama gyvybė, čia individas tampa tam tikros grupės nariu ir prasideda jo ankstyvoji socializacija. Kaip bendrus šeimos bruožus Z. Bajoriūnas (1997, p. 28) nurodo šeimos narių poreikių tenkinimą (šeima yra grupė žmonių, tenkinanti jos narių poreikius) bei šeimos santykių unikalumą (šeimos narių pareigų vienu kitiems atlikimą ir tenkinimą). L. C. Johnson (2003, p. 172) nuomone, šeima yra ypatinga tuo, kad ją sieja kartos, ji egzistuoja tam tikrą laiką, turi labai stiprių ryšių ir daro didelę įtaką savo nariams. V. Mikelėnas (2009, p. 15–16) teigia, kad didžioji visuomenės dalis šeimą vertina labiau nei kitus dalykus. Jis išskiria penkis pagrindinius argumentus, kurie patvirtina šeimos svarbą:

- Šeima užtikrina emocinį saugumą jos nariui.
- Reikšmingas šeimos vaidmuo vaikų auginimui ir auklėjimui.
- Šeima – svarbus institutas ne tik jos nariams, bet ir visai visuomenei.
- Šeima atlieka apsauginę funkciją ne tik emociniu, bet ir ekonominiu, ideologiniu, socialiniu atžvilgiu.
- Šeima palankiai veikia žmogaus fizinę ir psichinę sveikatą.

K. Miškinio (2003, p. 7) nuomone, šeima yra tautos stabilumo, tęstinumo garantija, prieglobstis žmogui nuo susvetimėjusio pasaulio ir įtampos. Taigi tradiciškai į šeimą žiūrima kaip į tvirtovę, galinčią suteikti vaikui viską ko reikia: auklėjimą, išlaikymą, rūpestį ir apsaugą (Grinevičiūtė, 2007, p. 86).

Tradicine (siaurąja) prasme apie šeimą kalbama kai yra trejopo pobūdžio ryšiai tarp asmenų: santuokos/partnerystės, kraujo/giminystės ir tėvystės/įvaikinimo (Kanopienė, 2008, p. 198). Dažniausiai šeima jungia tris kartas, kurias sieja gilūs ir nusistovėję tarpusavio santykiai, pagrįsti bendra šeimos istorija, pasaulio ir gyvenimo tikslo suvokimu (Butkevičienės, 2008, p. 32). Tačiau pastaraisiais metais, anot J. Reingardienės (2004, p. 233–234), tradicinė šeimos samprata yra kritikuojama, nes neatitinka šiuo metu esančios šeimyninio gyvenimo įvairovės, naujų socialinės sąveikos formų ir šeimos kaitos procesų, atskirdama daugybę įvairių grupių, kurios laiko save šeimomis. M. Gedvilaitės–Kordušienės (2009, p. 146) teigimu, jau nuo XX a. septintojo dešimtmečio Europos šalyse stebimi šeimos pokyčiai (santuokų ir gimstamumo mažėjimas bei jų atidėjimas vyresniam amžiui, savanoriškos bevaikystės, kohabitacijos plitimas, nesantuokinių gimimų dažnėjimas ir kiti), kurie ne tik pakeitė struktūrinę šeimos sandarą, bet kartu ir šeimyninius santykius. Prasidėjus esminėms Lietuvos visuomenės transformacijoms, keičiasi šeimos ekonominio funkcionavimo pagrindai, veiklos ir saviraiškos galimybės, šeimos

narių vidiniai saitai, vertybinės orientacijos ir gyvenimo prioritetai (Stankūnienė ir kt., 2003b, p. 51). Mokslininkų (Matulienė, Dobrovolskienė, 2002, p. 23) teigimu, šeimos prisitaikymą prie naujų iššūkių lemia ne tik nauja socialinė ir ekonominė aplinka, bet ir akivaizdų poveikį daro socialinės ir kultūrinės informacijos antplūdis iš Vakarų.

Šeimos sąvoka, anot V. Kanopienės (2008, p. 217), yra abstrakti ir remiantis ja, daugelis asmenų, kurie yra vieniši ir su kitais asmenimis nėra susiję jokiais giminystės saitais, mokslinėje analizėje tarsi lieka „už borto“. Dėl šios priežasties mokslininkai ir statistikai įvedė namų ūkio sąvoką, taip įvardindami kartu gyvenančius ir vedančius bendrą ūkį asmenis.

Šiandieninėje visuomenėje, M. Gaigalienės (2002, p. 84) teigimu, šeima traktuojama kaip vienas iš svarbiausių vaiko ugdymo(si) bei visuomenės vystymosi veiksnių, todėl mokslininkai domisi įvairiomis šeimos problemomis bei įvairiais jų aspektais.

Analizuojant šeimos sampratą, svarbu aptarti šeimos funkcijas. Visos šeimos turi savo vertybes, siekius, taisykles, problemų sprendimo būdus. Kiekvienam šeimos nariui yra suteikiamos tam tikros funkcijos ir vaidmenys (Butkevičienė, 2008, p. 32). Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (toliau – Koncepcija) (Žin., 2008, Nr.69-2624) pateikiamos šios pagrindinės šeimos funkcijos:

- Asmenų bendruomenės kūrimas.
- Prokreacija.
- Ugdymas ir socializacija.
- Globa ir rekreacija.
- Namų ūkio kūrimas.

Asmenų bendruomenės kūrimas Koncepcijoje aiškinamas tarpasmeninių ryšių užmezgimu, asmenų tarpusavio pagarba, pasitikėjimu ir atsakomybės ugdymu, priimant sutuoktinių ir tėvų įsipareigojimus. Koncepcijoje ugdymo ir socializacijos funkcija apibrėžiama kaip kultūros ir vertybių, elgesio normų bei pirminių žinių perteikimas, pažinimo ir bendravimo įgūdžių ugdymas, socialinė rehabilitacija. Šiame dokumente pažymima, kad globa ir rekreacija – tai žmogiškosios globos, psichologinio saugumo užtikrinimas, psichofizinės brandos ugdymas, asmens psichinių, fizinių ir dvasinių galių atkūrimas bei palaikymas (Koncepcija, 2008).

Šeimos funkcijos dažnai suprantamos kaip pareigos, kurias priskiria socialinė aplinka (šeimos materialinio apsirūpinimo užtikrinimas, emocinė parama, vaikų auklėjimas) arba kaip vidinės šeimos taisyklės, kiekvieno nario turimos pareigos (Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai, 2008, p. 25).

Daug dėmesio šeimos funkcijoms, kurios, anot K. Miškinio (1993, p. 9), suprantamos kaip sutuoktinių ar kitų jos narių (vaikų, senelių) poreikių tenkinimu ir pareigų vienas kitiems (tėvų

vaikams, vaikų tėvams ir kt.) atlikimu, skiria mokslininkai. K. Miškinis išskiria bendriausią šeimos funkciją – laimės siekimą, kuri apima visą grupę kitų funkcijų:

- Žmonių giminės tęsimas.
- Vaikų socializacija ir auklėjimas.
- Ūkinė – ekonominė.
- Rekreacinė.
- Bendravimo.
- Lytinių poreikių tenkinimo.
- Tautos etoso tęstinumo.

Leliūgienė (1997, p. 86) teigia: „šeima yra svarbiausia mikroaplinka, kur vykdoma vaikų socializacija ir atliekamos šeimos funkcijos“. Ji išskiria šias šeimos funkcijas: ugdomąją, rekreacinę (fizinę, materialinę, moralinę, psichologinę, savitarpio pagalbos, laisvalaikio organizavimo), komunikacinę (bendravimo) ir kt. Anot Z. Bajoriūno (1997, p. 28–65), visos funkcijos glaudžiai tarpusavyje sąveikauja, viena kitą papildo ir stiprina. Jis įvardija tokias šeimos funkcijas: vaikų gimdymas, auginimas bei auklėjimas, tautos etoso tęstinumas, ūkinė ir ekonominė, rekreacinė, komunikacinė, emocinė, reguliuojančioji, seksualinis sutuoktinių gyvenimas. V. Kanopienės (2008, p. 198) nuomone, šeimos funkcijos išreiškia jos esmę. Ji išskiria psichosocialinę, ekonominę, reprodukcinę, globos ir priežiūros, socializacijos, kultūrinę šeimos funkcijas. M. Berns (2009, p. 96) teigia, kad šeima atlieka konkrečias funkcijas, reikalingas visuomenei išgyventi, o jų realizavimo būdai įvairiose kultūrose skiriasi. Mokslininkė įvardija penkias pagrindines šeimos funkcijas: giminės pratęsimo, socializacijos (švietimo), socialinių vaidmenų pasiskirstymo, ekonominės paramos, ugdymo ir emocinės paramos (Berns, 2009, p. 97).

Atskiras šeimos funkcijas tyrinėja J. Reingardienė (2004, p. 238). Ji pažymi, kad šeima yra pirminė socialinė grupė, kuri savo nariui suteikia globą, meilę ir emocinę paramą, taip reikalingą tam, kad asmuo jaustųsi saugus.

Mokslininkai (Leonavičius, 2004; Išoraitė, 2007) išskiria šeimos socializacijos funkciją. V. Leonavičius teigia, kad pati svarbiausia socializacija vyksta šeimoje, nes čia formuojasi daugelis socialinio gyvenimo įpročių, įgūdžių ir žinojimų (Leonavičius, 2004, p. 63). Šeimos dėka vaikams perduodamos visuotinai priimtinos vertybės, nuostatos ir normos. M. Išoraitė (2007, p. 200) pažymi, kad socializacija – labai svarbus žmogaus gyvenime nuolatos vykstantis procesas.

Anot A. Maslauskaitės (2005b, p. 122), šiandieniniame pasaulyje šeima svarbi individui ir visuomenei kaip intymumo erdvė, kurioje žmogus gali bent laikinai pasprukti nuo socialinio pasaulio įtampų, tempo, anonimiškumo. Mokslininkės manymu, viena pagrindinių šeimos

funkcijų – psichologinių ir emocinių poreikių tenkinimas, todėl šeima – vertingas paramos šaltinis. Čia žmogus jaučiasi mylimas ir reikalingas, galintis dalintis savo išgyvenimais ir svajonėmis, ir tiesiog būti savimi.

Šeima apibrėžiama kaip tam tikra kiekvieno šeimos nario teisių užtikrinimo sistema. Pažymima, kad šeima užtikrina savo narių ekonominį, socialinį ir fizinį saugumą; mažamečių ir pagyvenusių žmonių bei ligonių priežiūrą; vaikų ir jaunimo socializacijos sąlygas (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2004, p. 127).

V. Pruskaus (2004, p. 118) teigimu, remdamiesi nuostata, kad šeima tenkina tam tikrus socialinius poreikius, sociologai išskiria šias šeimos funkcijas:

- Reprodukcijos.
- Globos, saugos ir emocinės paramos.
- Socializacijos.
- Seksualinio elgesio reguliavimo.
- Socialinės padėties suteikimo.

Šeimos funkcijos, laikui bėgant, keičiasi prisitaikydamos prie makrosistemos poveikių, tokių kaip ekonomika, politinė ideologija ir technologijos (Berns, 2009, p.110). Be tradicinių funkcijų, anot V. Indrašienės (2004, p. 101), kurios susijusios su vaiko gimimu ir auklėjimu, su kasdienių problemų sprendimu, šeima įgauna naują prasmę – būti patikima pastoge, padedančia žmogui išgyventi sudėtingomis ir greit besikeičiančiomis šiandieninio gyvenimo sąlygomis.

Tyrėjai pažymi, kad sukūrus šeimą tarp jos narių vyksta prisitaikymas prie partnerio, pasiskirstymas pareigomis, o gimus vaikui, šeima įgauna kitą statusą ir jai tenka derintis prie naujų funkcijų, prisiimti tėvų vaidmenį ir pareigas. Siekdama sėkmingai funkcionuoti, šeima turi prisitaikyti prie besikeičiančių šeimos narių poreikių ir reikalavimų, kuriuos jai iškelia aplinkinės sistemos bei visuomenė (Butkevičienė, 2008, p. 48).

Taigi šeimos samprata keičiasi ir nėra baigtinė, tai yra natūralu, nes keičiasi sąlygos, kuriomis šeima gyvena, keičiasi gyvenimo būdas ir poreikiai. Apibendrinant įvairių mokslininkų tyrinėtus šeimos funkcijų klasifikacijas, galima išskirti šias pagrindines šiuolaikinės šeimos funkcijas:

- *Reprodukcinė* – viena svarbiausių šeimos funkcijų, lemiančių kartų kaitą ir užtikrinanti visuomenės tęstinumą.
- *Emocinės paramos* – šeima savo nariui suteikia globą, meilę ir emocinį palaikymą.
- *Ūkinė ekonominė* – šeimos materialinių poreikių tenkinimo, namų ūkio ir šeimos biudžeto tvarkymo sfera.
- *Socializacijos* – šeima pirmoji ir pagrindinė institucija, kurioje suteikiamos pirminės žinios ir įgūdžiai.

- *Seksualinės veiklos* – užtikrina seksualinio poreikio patenkinimo pilnatvę, gerina sutuoktinių tarpusavio santykius.
- *Socialinės padėties* – šeima savo nariui suteikia tam tikrą padėtį, kurią galima būtų pavadinti gautąja socialine padėtimi.
- *Rekreacinė* – laikas skirtas šeimos poilsiui, fizinėms ir dvasinėms jėgoms bei sveikatai atgauti.

1.2. Socialinės ir ekonominės šeimos problemos

Ekonominės krizės laikotarpiu šalyje didėja skurdas, mažėja gyventojų darbo pajamos, didėja nedarbas. Jeigu anksčiau į skurstančių šeimų gretas paprastai patekdavo vieniši tėvai su vaikais arba daugiavaikės šeimos, tai šiuo metu tarp pašalpų gavėjų vis dažniau atsiduria tradicinė šeima, kurią sudaro abu tėvai ir vienas arba du vaikai.

Dėl šalyje susidariusios sudėtingos ekonominės situacijos, socialinės paramos gavimas daugeliui gyventojų tampa pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu tam, kad galėtų patenkinti būtiniausius šeimos poreikius. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, skurdo rizikos lygis Lietuvoje 2007 m. siekė 19,1 proc., 2008 m. jau 20,0 proc.⁵. Skurdo rizikos riba 2008 m. buvo 720 Lt per mėnesį vienam gyvenančiam asmeniui ir 1512 Lt – šeimai, kurią sudaro du suaugusieji ir du vaikai iki 14 metų amžiaus (Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos, 2010, p. 33). R. Lazutkos (2001, p. 109) teigimu: „skurdo riba nustatoma analizuojant skirtingas pajamas gaunančių namų ūkių apsirūpinimą įvairiais reikmenimis ir dalyvavimą visuomenėje įprastose veiklose“. Kai mažėjant pajamoms toks apsirūpinimas ar dalyvavimas ima neproporcingai stipriai mažėti, tai šios pajamos ir laikomos skurdo riba.

Tarp daugelio socialinių ir ekonominių šeimos problemų svarbią vietą užima nedarbas. Darbinės pajamos yra pagrindinis šaltinis, kuris užtikrina šeimos autonomiškumą ir savarankiškumą, leidžia išvengti skurdo ir socialinės atskirties, sudaro sąlygas normaliam vaikų ugdymui (Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004, p. 44). Darbas ne tik suteikia žmogui pajamų, leidžiančių įsigyti prekių ir paslaugų, bet ir leidžia pasijusti pilnaverčiu visuomenės nariu. Nedarbas mažina asmens savivertę, sukelia stresą, didina nepasitikėjimą ir abejones rytdiena. Ilgalaikis nedarbas, ribodamas asmens ir jo šeimos pasirinkimo galimybes, mažina šeimos socialinį ir ekonominį aktyvumą, skatina šeimos uždaramą ir veda link socialinės atskirties.

⁵ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1333>>.

Pablogėjusi Lietuvos ekonominė situacija ir sumažėjęs darbų mastas sąlygojo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio mažėjimą 2009 m. Realusis darbo užmokestis 2009 m., palyginti su 2008 m., šalies ūkyje (įskaitant individualiąsias įmones) sumažėjo 7,2 proc., valstybės sektoriuje – 5,1 proc., privačiajame sektoriuje – 9,4 proc. (Darbo statistikos metraštis, 2010, p. 40). Nedidelis atlyginimas ir nedarbas ne tik stumia šeimą į skurdą, bet didina įtampą šeimoje, kelia alkoholizmo ir smurtavimo grėsmę, lemia prastesnius vaikų mokymosi rezultatus (Berns, 2009, p. 410).

Lietuvoje 2009 m. buvo 225,1 tūkst. bedarbių, iš jų 139,8 tūkst. vyrų ir 85,3 tūkst. moterų. Tai 130,8 tūkst., arba 2,4 karto, daugiau nei 2008 m. Darbo 2009 m. neturėjo kas dvyliktas 15 – 74 metų amžiaus gyventojas (Darbo statistikos metraštis, 2010, p. 112). Nedarbo lygis 2007 m. siekė 4,3 proc., 2008 m. – 5,8 proc., 2009 m. – 13,7 proc. ir buvo 2,4 karto didesnis nei 2008 m., o 2010 m. I ketv. pakilo iki 18,1 proc. (Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2010/6, 2010, p. 7). Vyrų nedarbas, palyginus su moterų, didėjo sparčiau. Per metus vyrų nedarbo lygis padidėjo 2,8 karto ir sudarė 17 proc., o moterų – padidėjo 1,9 karto ir sudarė 10,4 proc. (Darbo statistikos metraštis, 2010, p. 112). Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2010 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 268,8 tūkst. bedarbių.

Nedarbo draudimu apdraustiems asmenims, remiantis Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymu (Žin., 2004, Nr. 4-26), yra kompensuojama dėl nedarbo negautos pajamos arba jų dalis. 2009 m. gruodžio mėn. 74,1 tūkst., t.y. mažiau nei trečdalis (27,6 proc.) visų darbo biržoje registruotų bedarbių gavo nedarbo draudimo išmokas. Prieš metus šias išmokas gavo 34,4 proc. registruotų bedarbių (Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2009/12, 2010 p. 58).

Pagrindinis šeimos pajamų šaltinis yra darbo pajamos, o socialinės išmokos (socialiniai transferai) turėtų tik papildyti menkas šeimos, auginančios vaikus, pajamas. Tačiau, prasidėjus ekonominei krizei ir didėjant nedarbui šalyje, pašalpos gali tapti pagrindiniu ar net vieninteliu šeimos pajamų šaltiniu, jei abu tėvai neturi darbo, ypač ilgą laiką tarpą. (Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004, p. 51).

2008 m., palyginti su 2007 m., vidutiniškai per mėnesį socialinę pašalpą gavusių asmenų skaičius padidėjo 2 proc. (1 lentelė). Šį gavėjų skaičiaus padidėjimą sąlygojo valstybės remiamų pajamų (toliau – VRP) padidinimas 2008 m. nuo 235 Lt iki 350 Lt. Vidutinis socialinės pašalpos dydis per mėnesį vienam gyventojui 2008 m., palyginus su 2007 m., padidėjo 49 proc., t.y. nuo 118,6 Lt (2007 m.) iki 176,4 Lt (2008 m.) (Socialinis pranešimas 2008–2009, p. 103). Socialinės pašalpos gavėjų skaičius ženkliai šoktelėjo 2009 m, padidėjo beveik 2 kartus⁶.

⁶ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

1 lentelė. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius lyginant 2007–2009 m.

Metai	Pašalpos gavėjų skaičius
2007	36 621
2008	37 292
2009	73 512

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Nors yra statistiniai duomenys, kiek žmonių Lietuvoje gauna socialinę pašalpą, tačiau negalima teigti, jog visi skurstantieji pasiima šią pašalpą, nes jai gauti yra labai daug papildomų sąlygų.

Išmokų šeimoms, auginančioms vaikus (išmoka vaikui mokama nuo 2004 m. liepos 1d.), gavėjų skaičius stipriai šoktelėjo 2008 m., palyginti su 2007 m. daugiau nei 1,5 karto (2 lentelė). Tam įtakos turėjo Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. birželio 5 d. priimtas Išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimas (Žin., 2007, Nr.68-2648), numatantis nuo 2008 m. sausio 1 d. išmoką vaikui mokėti visiems vieną ar du vaikus auginančių šeimų vaikams iki 18 metų ir vyresniems, besimokantiems dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje (Socialinis pranešimas 2008–2009, p. 93).

Nuo 2009 m. kovo 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymui (Žin., 2008, Nr. 149-6016), išmoka vaikui iki 3 metų buvo skiriama nepriklausomai nuo šeimos pajamų, o vyresniems kaip 3 metų vaikams – mokama vertinant šeimos pajamas (šeimos pajamos kiekvienam šeimos nariui per mėnesį neturėjo viršyti 3 VRP – 1050 Lt.). Testuojant pajamas sumažėjo išmokos vaikui gavėjų skaičius.

2 lentelė. Išmokos vaikui gavėjų skaičius lyginant 2007–2008 m.

Metai	Išmokos vaikui gavėjų skaičius
2007	350 658
2008	562 273
2009	495 331

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Nuo 2010 m. sausio 1 d. pasikeitė išmokos vaikui skyrimo ir mokėjimo sąlygos, išmoka vaikui skiriama ir mokama, vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo (Žin., 2009, Nr. 152-6820) nuostatomis.

Nepasiturintiems Lietuvos gyventojams mokama ne tik socialinė pašalpa, kuri garantuoja minimalias pajamas, bet ir teikiamos būsto šildymo, karšto ir šalto vandens išlaidų kompensacijos. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2008 m. Lietuvoje būsto šildymo ir išlaidų vandeniui kompensacijoms buvo išleista 45 766,0 tūkst. Lt, 2009 m. ši suma išaugo iki 79 055,6 tūkst. Lt⁷. Šildymo sezono metu per vieną 2008 m. mėnesį būsto šildymo išlaidų kompensacijas vidutiniškai gavo 102,8 tūkst. asmenų, t.y. 3,1 proc. visų Lietuvos gyventojų. Vidutinis būsto šildymo išlaidų kompensacijos dydis vienam asmeniui per mėnesį sudarė apie 73 Lt. Išlaidų už karštą vandenį kompensacijas vidutiniškai per mėnesį gavo 50 tūkst. šalies gyventojų, už šaltą vandenį – 22,2 tūkst. Vidutinis išlaidų už karštą vandenį kompensacijos dydis vienam asmeniui per mėnesį sudarė 11,3 Lt, o išlaidų už šaltą vandenį – 3,3 Lt.

Per 2009 m. pirmąjį ketvirtį būsto šildymo kompensacijų dydis kiek išaugo ir vidutiniškai per mėnesį kompensacijas gavo 128,3 tūkst. asmenų. Vidutinis būsto šildymo išlaidų kompensacijos dydis vienam asmeniui per mėnesį sudarė apie 98,5 Lt (Socialinis pranešimas 2008–2009, p. 102–103).

2006 m. birželio 13 d. priimtas Socialinės paramos mokiniams įstatymas (Žin., 2006, Nr. 73-2755; 2008, Nr. 63-2755). Įstatymu numatomos mokiniams dvi paramos rūšys: nemokamas maitinimas ir aprūpinimas mokinio reikmenimis.

2008 m. socialinei paramai mokiniams buvo skirta 127,9 mln. Lt, o 2009 m. – 119,9 mln. Lt, iš kurių maisto produktams mokinių nemokamam maitinimui – 101,7 mln. Lt, paramai mokinio reikmenims įsigyti – 13,6 mln. Lt, administravimo išlaidoms padengti – 4,6 mln. Lt (Socialinis pranešimas 2008–2009, p. 104).

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2009 m., palyginti su 2008 m., nemokamą maitinimą gaunančių mokinių skaičius sumažėjo (3 lentelė)⁸. Tam įtakos turėjo tai, kad 2008 m. rugsėjo – gruodžio mėn. nemokamai buvo maitinami visi pradinėjų klasių moksleiviai. Nuo 2008 m. gruodžio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos Socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XI-103 (Žin. 2008, Nr. 149-6027), kuris įsigaliojo nuo 2009 m. sausio 1 d. Remiantis įstatymu, nemokamas maitinimas yra skiriamas mokiniams, tarp jų pradinukams ir ikimokyklinukams, tuo atveju, jeigu vidutinės

⁷ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

⁸ Ten pat.

pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 (525,0 Lt) valstybės remiamų pajamų dydžio (VRP – 350 Lt).

3 lentelė. Nemokamai maitinamų moksleivių skaičius lyginant 2008–2009 m.

Metai	Nemokamą maitinimą gavusių mokinių skaičius
2008	209 640
2009	136 038

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės socialinės ir ekonominės problemos Lietuvoje yra šios: šeimų skurdas, didėjantis nedarbas, mažėjančios darbo pajamos ir socialiai remtinų gyventojų skaičiaus didėjimas. 2008–2010 m. ekonominė krizė Lietuvoje, sudėtinga ekonominė ir finansinė padėtis, skatina mažas pajamas gaunančias šeimas kreiptis į Savivaldybių Socialinės paramos skyrius dėl socialinės paramos.

1.3. Mažas pajamas gaunančių šeimų situacija Kupiškio rajone

Kupiškio rajono savivaldybė yra šiaurės rytų Lietuvoje, Panevėžio apskrityje. Savivaldybėje yra 2 miestai – Kupiškis ir Subačius (miesto tipo gyvenvietė), 7 miesteliai – Alizava, Antašava, Palėvenė, Salamiestis, Skapiškis, Subačius ir Šimonys bei 400 kaimų⁹. Rajone yra 6 seniūnijos: Alizavos, Kupiškio, Noriūnų, Skapiškio, Subačiaus, Šimonių. Rajono savivaldybės centras – Kupiškis, įsikūręs Lėvens ir Kupos santakoje.

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, **2010 m. pradžioje Kupiškio rajono savivaldybėje gyveno 22,4 tūkst. žmonių**, iš jų – 40,4 proc. miestuose, 59,6 proc. – kaimuose, 10,4 tūkst. vyrų ir 12 tūkst. moterų. Rajone 2010 m., lyginant su 2009 m., gyventojų skaičius sumažėjo nuo 22,8 tūkst. iki 22,4 tūkst. Darbingo amžiaus žmonių, 2010 m. pradžioje, rajone buvo 13,6 tūkst., vaikų (gyventojų nuo gimimo iki 15 metų) – 3,6 tūkst. ir 5,2 tūkst. pensinio amžiaus gyventojų¹⁰, t.y. kas penktas (23,3 proc.) rajono gyventojas buvo sulaukęs 60 ir daugiau metų.

⁹ Lietuvos regionų portretas, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <http://regionai.stat.gov.lt/start_lt.html>.

¹⁰ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-12-14]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

Kupiškio rajono gyventojai „sensta“. Per pastaruosius 5 metus demografinės senatvės koeficientas (pagyvenusių (60 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių skaičius, tenkantis šimtui vaikų iki 15 metų amžiaus) išaugo nuo 139 (2005 m.) iki 172 (2010 m.)¹¹. Respublikos mastu šis koeficientas išaugo nuo 118 (2005 m.) iki 140 (2010 m.). Kupiškio rajone šis koeficientas didesnis negu visoje Lietuvos Respublikoje. Vidutinis gyventojų amžius 2010 m. pradžioje buvo 41,2 metai¹².

Kupiškio rajono savivaldybėje gyvenantys žmonės, kaip ir dauguma Lietuvos piliečių, esant sudėtingai ekonominei situacijai šalyje, susiduria su įvairiomis ekonominėmis ir socialinėmis problemomis. Skaudžiausia problema visuomenėje yra nedarbas. Kupiškio rajone didelės pramonės nėra, veikia 256 mažos ir vidutinės įmonės¹³. Iš visų veikiančių ūkio subjektų didžiausią dalį sudaro įmonės, kurių pagrindinė veikla – mažmeninė ir didmeninė prekyba. Rajone vyrauja smulkios, iki 4 darbuotojų įmonės. Stambesnės rajono pramonės įmonės, kuriose dirba dauguma miesto gyventojų yra statybinių medžiagų gamybos AB „Simega“, medienos gaminių gamyba užsiimanti AB „Dastros medis“, statybos darbų ir remonto įmonės. Kita dalis gyventojų dirba smulkiose vietinės pramonės įmonėse (medžio apdirbimo, siuvimo), prekybos ir paslaugų teikimo įmonėse (parduotuvėse, kirpyklose), savivaldos institucijose.

Dabartinės ekonominės situacijos metu su nedarbo problema susiduria vis daugiau darbingo amžiaus kupiškėnų. Nedarbas, mažindamas žmogaus pajamas, keisdamas jo nuostatas ir dienos ritmą, didindamas psichologinę įtampą ir nepasitikėjimą ateitimi, daugeliui gyventojų apsunkina kasdieninį gyvenimą, mažina jų socialinį ir ekonominį aktyvumą, o dažnai lemia ir socialinę atskirtį (Gruževskis, 2002, p. 71). Didžiausioje rizikoje dėl skurdo yra tos šeimos, kuriose dirba tik vienas iš sutuoktinių arba nedirba nė vienas (Stankūnienė ir kt., 2001, p. 97).

Statistikos departamento gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, kalbant visos Lietuvos mastu, mieste nedarbo lygis 2009 m. buvo mažesnis nei kaime ir siekė 12,6 proc., o kaime – 16,5 proc. (Socialinis pranešimas 2009–2010, 2010, p. 18). Tą patį galima būtų pasakyti ir apie Kupiškio rajoną. Čia, bankrutavus beveik visoms žemės ūkio bendrovėms, dauguma kaimo žmonių neteko darbo, o tuo pačiu ir pagrindinio pragyvenimo šaltinio. Susidūręs su bedarbystės problema, rajono gyventojas, norėdamas susirasti darbo kreipiasi į Panevėžio teritorinės darbo biržos Kupiškio skyrių. Siekiant sumažinti nedarbo lygį rajone, darbo birža vykdo aktyvios darbo rinkos politiką – tai tarpininkavimas susirandant naujas darbo vietas, profesinis mokymas, naujų darbo vietų steigimas socialiai remtiniams asmenims, bedarbių, norinčių sukurti darbo vietą savo verslo organizavimo pagrindu, rėmimas, viešų darbų organizavimas.

¹¹ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-12-14]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

¹² Ten pat.

¹³ Kupiškio verslo informacijos centras, [žiūrėta 2010-03-15]. Internetinė prieiga: <<http://www.verslas.kupiskis.lt/index.php?nr=10>>.

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2008 m. Kupiškio rajono savivaldybėje buvo 0,7 tūkst. bedarbių, o 2009 m. šis skaičius išaugo daugiau nei 2 kartus ir siekė 1,6 tūkst. bedarbių¹⁴. 2009 m. kovo 1 d. darbo biržoje buvo užregistruota 1500 ieškančių darbo asmenų, iš jų 1340 turėjo bedarbio statusą. Įregistruoti ieškantys darbo asmenys sudarė 11,1 proc. visų darbingo amžiaus rajono gyventojų, lyginant su 2008 m. vasario mėn. duomenimis, ieškančių darbo asmenų išaugo 5,2 proc.¹⁵.

Rajone didžioji dalis dirbančiųjų gauna minimalius atlyginimus ir išlaikyti šeimą jiems sunku. Mažai uždirbdami tėvai negali pilnai patenkinti savo šeimos materialinių, socialinių ir intelektualinių poreikių, todėl kaip papildomas pajamų šaltinis jiems gelbsti socialinės išmokos.

Viena iš dirbančiųjų socialinių problemų yra vėluojantys atlyginimai. Esant sunkiai ūmonių padėčiai ekonominės krizės metu, dėl lėšų stokos, darbdaviai negali laiku atsiskaityti su darbininkais. Darbuotojų šeimos ne tik negali susimokėti už komunalinius patarnavimus, bet ir pasirūpinti savo vaikais, nusipirkti būtiniausių prekių.

Kupiškio rajone, kaip ir kituose Lietuvos rajonuose, pradėjo daugėti nepilnų šeimų, tai yra šeimų, kuriose vaikai auga su vienu iš tėvų, dažniausiai su motina. Pagrindinės nepilnų šeimų susidarymo priežastys :

- Skyrybos.
- Nesantuokinio vaiko gimimas.
- Sutuoktinio mirtis.

Nepilnos šeimos, paprastai turėdamos tik vieną darbingo amžiaus šeimos narį – maitintoją, dažniausiai sunkiai verčiasi. Beveik pusė jų turimų santaupų užtenka tik kasdieninėms, pačioms būtiniausioms išlaidoms. Demografiniu ir ekonominiu požiūriu tai iš tiesų silpnos šeimos, kurios savo jėgomis sunkiai gali išgyventi ir joms reikalinga parama iš šalies.

Socialinės rizikos šeimų grupė yra viena skaudžiausių problemų rajone. 2009 m. Kupiškio rajone yra užregistruotos 157 (2008 m. – 169) socialinės rizikos šeimos, auginančios vaikus. Jose augo 343 (2008 m. – 360) vaikai (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, 2010, p. 40). Ekonominių permainų laikais tokios šeimos dažniausiai tampa įvairių neigiamų reiškinių priežastimi. Vis daugiau vaikų netenka tėvų globos, nes asocialių šeimų tėvai girtaudami ir valkataudami užmiršta savo vaikus. Vaikų teisių apsaugos tarnyba 2009 m. keturis kartus kreipėsi į prokuratūrą su prašymu iškelti civilinę bylą dėl tėvų valdžios apribojimo. Likusiems be tėvų globos vaikams, tokių 2009 m. buvo 11 (2008 m. –

¹⁴ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

¹⁵ Kupiškio verslo informacijos centras, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://www.verslas.kupiskis.lt/index.php?nr=10>>.

15)¹⁶, buvo įsteigta laikinoji arba nuolatinė globa (rūpyba). Iš jų 7 vaikams nustatyta globa (rūpyba) institucijoje (Apskritis ir Savivaldybės vaikų globos namuose) ir 4 vaikams – globa (rūpyba) šeimoje (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, 2010, p. 40).

Kaime gyvenančių žmonių amžius, gyvenimo sąlygos, skurdo lygis bei kiti socialiniai ekonominiai rodikliai ženkliai skiriasi nuo miesto. Suirus didelei daliai žemės ūkio bendrovių, darbo vietų skaičius sumažėjo, o naujos beveik nekuriamos. Kaimo bedarbiai, ieškodami darbo, yra žymiai pasyvesni nei darbo neturintys miesto gyventojai. Didesnė dalis kaimo gyventojų geriau pageidauja gauti bedarbio ar socialinę pašalpą, nei stengtis įsidarbinti. Tam įtakos turi ir prastas susisiekimas viešuoju transportu. UAB „Kupiškio autobusų parkas“ dėl pasenusių autobusų ir dėl padidėjusių bilietų kainų sumažėjus keleivių srautams, sumažino vietinio susisiekimo maršrutų skaičių ir pakeitė autobusų tvarkaraščius (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, 2010, p. 18). Tai dirbančiam kaimo gyventojui sukelia problemų norint grįžti po darbo į namus.

Aktualiausia šiandieninio Lietuvos kaimo problema – besaikis girtavimas, ne išimtis ir Kupiškio rajonas. Geriantis šeimoje vyras, o kartais ir moteris, nesirūpina šeima, vaikais, konfliktuoja su aplinkiniais, vartoja prievartą prieš šeimos narius. Tokiose šeimose pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu tampa moterų, auginančių vaikus ir esančių vaiko priežiūros atostogose, pašalpos. Jos yra tokios nedidelės, kad šeima gyvena žemiau skurdo ribos. 2009 metų Savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos tarnybos duomenimis rajone užregistruotos 157 socialinės rizikos šeimos, auginančios vaikus (2008 m. – 169). Jose augo 343 (2008 m. – 360) vaikai. Tarnyba turi informacijos, kad 2009 m. prieš 11 vaikų buvo naudotas smurtas: seksualinis smurtas – prieš 1 vaiką, fizinis smurtas – prieš 10 vaikų. Dėl šių atvejų kreiptasi į prokuratūrą, šeimoms teikta psichologo, socialinio pedagogo pagalba (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 metų veiklos ataskaita, 2010, p. 40). Smurto prieš vaikus išaiškinimo galimybės yra ribotos, nes šeima veikia kaip nepriklausomas institutas, kurio nepriklausomybę gina įstatymas (Kairienė, 2010, p. 351).

Rajono šeimų situaciją smurto, krizių atvejais apsunkina tai, kad iki šiol Kupiškio rajono savivaldybėje nėra įsteigta tokia socialinių paslaugų įstaiga, kuri galėtų pasiūlyti trumpalaikę socialinę globą smurtą patyrusiems asmenims. Kupiškio rajonui labai reikalingas krizių centras, kuris teiktų nakvynės ir būtinąsias paslaugas (asmens higienos, buitines) asmenims (šeimoms) krizių atvejais ar dėl šeimoje iškilusių problemų, dėl kurių iškyla pavojus asmens sveikatai ir gyvybei. Savivaldybės administracija 2009 m. teikė Europos Sąjungos struktūrinei paramai gauti

¹⁶ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2011-03-07]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

projektą „Krizių centro Kupiškio rajone įsteigimas“¹⁷. Nors buvo numatyta šį projektą baigti 2010 m. antrajame ketvirtyje, tačiau iki šiol krizių centras dar neveikia.

Gavus informaciją iš seniūnijų ar miesto socialinių darbuotojų, kad šeimos gautas pašalpas naudoja ne pagal paskirtį, socialinė parama yra teikiama perkant būtiniausias prekes arba išmokant pašalpas ne grynaisiais pinigais, o vardinėmis vertybinėmis kortelėmis maisto produktams, buities ir ūkinėms prekėms nusipirkti (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, 2010, p. 37).

Šeimos, auginančios vaikus, remiamos ne vien tik skiriant joms pinigines išmokas. Jei šeimos pajamos yra mažos, teikiama ir kitokio pobūdžio socialinė parama: socialinė pašalpa, kompensacijos už būsto šildymą, šaltą ir karštą vandenį, nemokamas maitinimas vaikams mokyklose, parama mokiniui mokyklai pasirengti, parama maisto produktais, vienkartinė pašalpa ir kt.

Kasmet vis daugiau gavėjų kreipiasi dėl paramos mokinio reikmenims įsigyti. Parama mokinio reikmenims 2008 m. skirta 1092 moksleiviams, išmokėta 171,90 tūkst. Lt. 2009 m. tokia parama buvo skirta 1360 mokiniams ir panaudota 213,88 tūkst. Lt. valstybės biudžeto lėšų (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2008–2009 m. veiklos ataskaitos).

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, Kupiškio rajono savivaldybės mokyklose nemokamai maitinami 2008 m. buvo 1 759 mokiniai, 2009 m. – 1 387 mokiniai. Per 2008 m. išlaidoms maisto produktams įsigyti mokinių nemokamam maitinimui panaudota 687,9 tūkst. Lt valstybės biudžeto lėšų, o 2009 m. – 735,6 tūkst. Lt¹⁸.

2008 m. labiausiai nepasiturintys 2 708 Kupiškio rajono gyventojai, kurie kreipėsi į Socialinės paramos skyrių ar buvo užregistruoti seniūnijų darbuotojų, gavo maisto produktus iš intervencinių atsargų. 2009 m. šis skaičius išaugo iki 4 417 (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita, 2010, p. 36).

Taigi mažos pajamos, nedarbas, smurtas, alkoholizmas, nepakankama parama šeimai krizių atvejais Kupiškio rajono savivaldybėje daro didelę įtaką šeimos institucijai, kuri nepajėgi viena išspręsti šių problemų – jai reikia valstybės pagalbos.

¹⁷ ES struktūrinė parama 2007-2013 metams. Įgyvendinami projektai, [žiūrėta 2011-03-07]. Internetinė prieiga: <http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/statistikaonline/igyvproj?pro_id=4167&sparams=249979&page=82&pgsz=10>.

¹⁸ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-11-07]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160909&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=4031&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>>

2. SOCIALINĖS PARAMOS CHARAKTERISTIKA

Pagrindiniai socialinės apsaugos sistemos tipai: socialinis draudimas ir socialinė parama. Skirtumas tarp socialinio draudimo ir socialinės paramos yra tas, kad kiekvienas apsidraudęs asmuo, patekęs į socialinės rizikos situaciją, be jokio papildomo jo lėšų patikrinimo ir nepriklausomai nuo to ar jam iš tiesų reikalinga, turi teisę gauti socialinio draudimo išmoką, o kiekvienas, pretenduojantis gauti socialinę paramą, turi būti pasirengęs patikrinimui ar jo gyvenimo lygis atitinka visus reikalavimus paramai gauti (Socialinės apsaugos teisė, 2011, p.40).

Pagrindinė socialinės paramos sistemos nuostata yra ta, kad socialinė parama negali užtikrinti žmogui ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo, ji tik padeda išgyventi jam ir jo šeimai ekstremaliomis sąlygomis (Socialinis pranešimas 1999, 2000 p. 61). Socialinė parama yra teikiama nuolat Lietuvoje gyvenančioms šeimoms, kurių pajamų iš darbo, socialinio draudimo ir kitų šaltinių neužtenka būtiniausiems poreikiams patenkinti. Socialinės paramos sistemos yra finansuojamos iš valstybės ir savivaldybių lėšų, kurios surenkamos iš bendrųjų mokesčių (Tartilas, 2005, p. 66). Todėl prieš teikiant socialinę paramą, pirmiausia gali būti patikrintos pretendento į paramą pajamos.

Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų – tai padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems asmenims, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra ribotas, todėl šeimoms ir vaikams yra mokamos socialinės išmokos ir teikiamos socialinės garantijos bei lengvatos¹⁹. Socialinė parama teikiama remiantis dviem skirtingais principais:

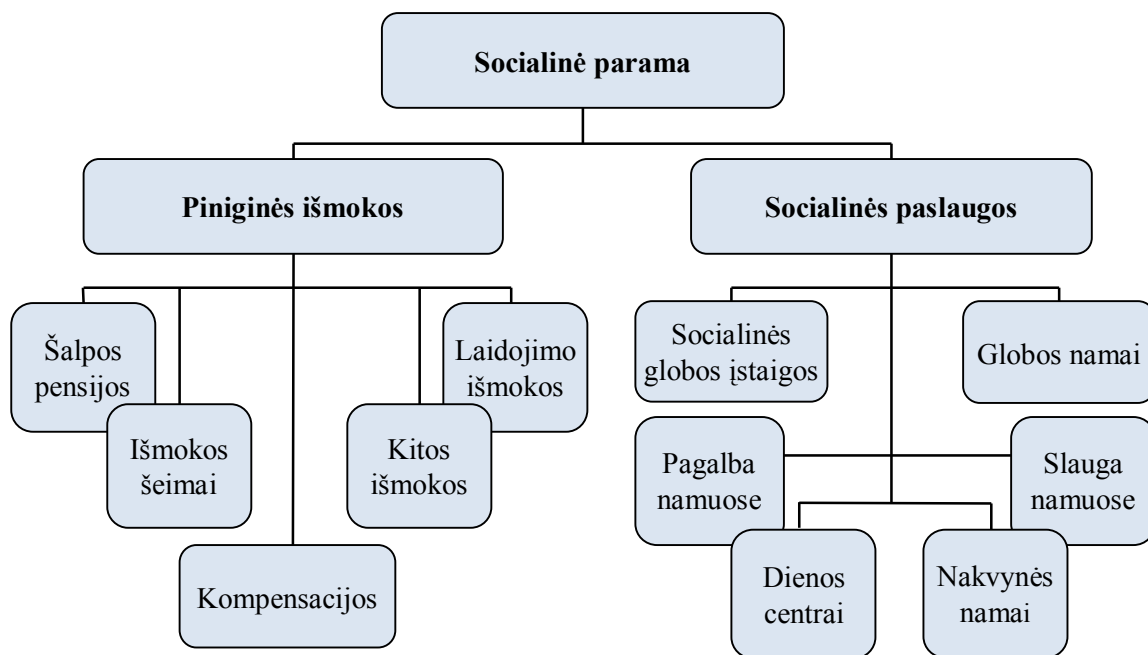
1. Kategoriniu, kai remiamos tam tikros gyventojų grupės, nepaisant jų pajamų ir turto (šėimos pašalpos, socialinė (šalpos) pensija, laidojimo pašalpa).
2. Įvertinant turtą ir pajamas, kai remiami tie gyventojai, kurių pajamos vienam asmeniui yra ne didesnės už Vyriausybės nustatytą valstybės remiamų pajamų lygį, o nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo (socialinė pašalpa, šildymo išlaidų kompensacija, kitos vienkartinės savivaldybių išmokos) (Tartilas, 2005, p. 66).

Lietuvos socialinės paramos struktūrą sudaro dvi pagrindinės dalys: pinigine socialinė parama ir socialinės paslaugos (1 pav.). Socialinė parama gali būti teikiama pinigais ir natūra. Socialinės paramos koncepcijoje (Žin., 1994, Nr. 36-653) yra numatyti šie socialinės paramos teikimo būdai:

- socialinės paslaugos ir socialinė globa;

¹⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, [žiūrėta 2010-02-15]. Internetinė prieiga: <<http://www.socmin.lt/index.php?1373073782>> .

- pašalpos ir piniginės išmokos;
- šalpa daiktais .

1pav. Socialinės paramos struktūra

Šaltinis: adaptuota pagal Socialinės apsaugos teisės vadovėlį, 2011, p. 37

Socialinės paramos srityje nereikalaujama iš asmens išankstinių finansinių įmokų. Socialinė parama remiasi stokos (skurdo) principu – asmeniui suteikiama pagalba jeigu jis neturi lėšų pragyvenimui ir nebegali pasirūpinti savimi, savo šeima (Lazutka, 2001, p. 137).

Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms pagrindinis rėmimo būdas yra pašalpos, išmokos ir kompensacijos. Paprastai jos skiriamos šeimoms, kuriose darbingi asmenys dirba, bet nepakankamai uždirba arba nedirba dėl pateisinamų priežasčių.

2.1. Socialinė parama mažas pajamas gaunančiai šeimai

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, pradėta naujai kurti paramos šeimai politika. Iškelti nauji tikslai, motyvai bei formuojama nauja paramos šeimai priemonių sistema.

Pagrindiniai socialinės paramos organizavimo principai pirmą kartą nepriklausomoje Lietuvoje buvo patvirtinti 1994 m. Socialinės paramos koncepcijoje (Lazutka ir kt., 2008, p. 47). Joje nurodyta, kad socialinė parama turi būti teikiama vadovaujantis socialiniais ir ekonominiais normatyvais, užtikrinančiais kiekvieno asmens socialinę saugą bei turi kuo tiksliau atitikti remiamo asmens poreikius (Socialinės paramos koncepcija, 1994). Koncepcijoje teigiama, kad

socialinė parama turi būti organizuojama taip, kad remiamiems asmenims būtų sudarytos socialinės integracijos sąlygos, padedančios jiems tapti visiškai arba iš dalies savarankiškais.

Vaiko auginimas reikalauja nemažai lėšų ir priskiriamas prie socialinės rizikos atvejų kaip ir nedarbas, liga, senatvė, negalia ir kt. (Socialinės apsaugos teisė, 2011). Remiantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymu Nr. I-621 (Žin., 1994, Nr.89-1706; 2004, Nr. 88-3208) (toliau – Išmokų vaikams įstatymas), šeimoms auginančioms vaikus nustatyta valstybės parama. Įstatyme įteisintos vienkartinės ir kas mėnesį mokamos šios socialinės išmokos:

1. Šeimose auginamiems vaikams:

- vienkartinė išmoka vaikui (gimus arba įvaikintam vaikui);
- išmoka vaikui;
- išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui.

2. Vaikams, kuriems nustatyta globa (rūpyba):

- globos (rūpybos) išmoka;
- vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti (nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. – vienkartinė išmoka įsikurti);

3. Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.

Nuo 2004 m. išmokų dydis buvo siejamas su minimalaus gyvenimo lygio (toliau vadinama – MGL) dydžiu, o nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. pakeitus Išmokų vaikams įstatymo nuostatas (Žin., 2008, Nr. 81-3175), išmokų dydis siejamas su bazine socialine išmoka (toliau vadinama – BSI), kurio dydis yra lygus minimaliojo gyvenimo lygio dydžiui (Socialinis pranešimas 2008–2009, p. 104).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymu Nr. I-621 (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 801 "Dėl išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo" (Žin., 2004, Nr. 100-3724) bei Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinuoju įstatymu Nr. XI-537 (Žin., 2009, Nr. 152-6820) skiriama **vienkartinė išmoka vaikui gimus**.

Gimus kūdikiui, motinai (tėvui) tėviui ar vaiko globėjui mokama 11 bazinių socialinių išmokų (BSI) dydžio (1430 Lt) vienkartinė išmoka (gimus kūdikiui iki 2008-12-31, buvo mokama 8 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka). Išmoka neskiriama, jei vaikas gimė negyvas, arba kreipimosi metu yra išlaikomas valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje, taip pat įvaikinus sutuoktinio (sugyventinio) vaiką. Įvaikintam vaikui, neatsižvelgiant į tai, kad jau buvo išmokėta išmoka gimus vaikui, skiriama 11 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka.

Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas (Žin., 1994, Nr. 89-1706), reglamentuojantis **išmoką vaikui**, buvo priimtas 1994 m. lapkričio 3 d. ir galiojo iki 2004 m.

birželio 30 d. Šeimos buvo remiamos dviem atvejais: kol vaikui sukanka 3 metai ir kai šeima augina tris ir daugiau vaikų (skiriant pašalpą buvo įvertinamos šeimos pajamos), o nuo 2004 m. liepos 1 d., pasekus Europos šalių pavyzdžiu, buvo pradėtas įgyvendinti kiekvieno vaiko augančio šeimoje rėmimas nuo gimimo iki pilnametystės (Socialinis pranešimas 2004, p. 100). Šeimoms, auginančioms vieną ar du vaikus iki 3 metų, buvo palikta anksčiau galiojusio dydžio išmoka (0,75 MGL – 93,75 Lt), o šeimoms, kuriose augo tris ir daugiau vaikų, išmoka šiek tiek padidinta (1,1 MGL – 137,5 Lt). Vaikams nuo 3 metų iki pilnametystės ir vyresniems, kol jie studijuoja, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų, buvo nustatyti „vaiko pinigai“ – 50 Lt išmoka per mėnesį. Šios išmokos įvedimas kiekvienam vaikui būtų iš valstybės biudžeto papildomai pareikalavęs apie 300 mln. Lt per metus, todėl buvo nuspręsta šią nuostatą įgyvendinti palaipsniui (Socialinis pranešimas 2004, p. 101). Išmokos vaikui įvedimas vyresniems nei 7 metų vaikams valstybės buvo vykdomas keliais etapais: nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. išmokos mokėjimas pratęstas vaikams nuo 7 iki 9 metų, nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. – vaikams nuo 9 iki 12 metų.

Lietuvos Respublikos Seimas 2007 m. birželio 5 d. priėmė Išmokų vaikams įstatymo 22 straipsnio pakeitimą (Žin., 2007, Nr. 68-2648), kuriuo nusprendė paspartinti išmokos vaikui įvedimą ir nuo 2008 m. sausio 1 d. išmoką vaikui mokėti visiems vieną ar du vaikus auginančių šeimų vaikams (Socialinis pranešimas 2007–2008, p. 103). Tuo remiantis nuo 2008 m. sausio 1 d. išmoka vaikui buvo pradėta mokėti vaikams nuo 12 iki 18 metų amžiaus ir vyresniems, jei jie mokėsi bendrojo lavinimo mokyklose. Ši valstybės teikiama parama, nepriklausė nuo tėvų pajamų.

Nuo 2009 m. kovo 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymui (Žin., 2008, Nr. 149-6016), išmoka vaikui iki 3 metų buvo skiriama nepriklausomai nuo šeimos pajamų, o vyresniems kaip 3 metų vaikams mokama vertinant šeimos pajamas, – jei šeimos pajamos kiekvienam šeimos nariui per mėnesį neviršijo 3 valstybės remiamų pajamų dydžių (valstybės remiamos pajamos (VRP) yra 350 Lt), t.y. 1050 Lt "į rankas".

Nuo 2010 m. sausio 1d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinajam įstatymui (Žin., 2009, Nr.152-6820), Išmoka vaikui yra skiriama ir mokama tik mažas pajamas gaunančių šeimų vaikams. Įstatymo 12 straipsnis nustato išmokos vaikui skyrimą ir mokėjimą nuo 2010 m. sausio 1 d. iki 2011 m. gruodžio 31 d.

Išmoka vaikui – tai periodinės piniginės išmokos, kurios skiriamos šeimose auginamiems vaikams, globjamiems vaikams, ir mokamos atsižvelgiant į šeimos pajamas. Įsigaliojus Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinajam įstatymui (Žin., 2009, Nr. 152-6820), išmoka šeimai skiriama ir mokama (po 52,00 Lt), jeigu vidutinės šeimos

pajamos, nustatytos Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo 15 straipsnyje, vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (525,00 Lt):

- kai vaikas yra nuo 2 iki 7 metų;
- kai vaikas – nuo 7 iki 18 metų, jei šeima ar bendrai gyvenantys asmenys augina tris ar daugiau vaikų. Išmoka mokama, kol kiekvienam vaikui sukaks 18 metų, jei šeimos ar bendrai gyvenančių asmenų vyresni kaip 18 metų vaikai mokosi pagal bendrojo lavinimo programą, pagal formaliojo profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti arba studijuoja aukštojoje mokykloje pagal dienos studijų formos nuosekliųjų studijų programą ar nuolatinės studijų formos programą (įskaitant ir akademinį atostogų laikotarpį), bet ne ilgiau kaip iki jiems sukaks 24 metai.

LR išmokų vaikams įstatymo 7 straipsnis (Žin., 1994, Nr.89-1706; 2004, Nr. 88-3208; 2008, Nr. 81-3175) numato kiekvienam privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui jo tėvo tarnybos laikotarpiu suteikti teisę gauti papildomą išmoką (ši išmoka mokama kartu su išmoka vaikui). Ši socialinės paramos išmoka teikiama nevertinant šeimos pajamų ir turto. **Privalomosios karo tarnybos kario vaikui išmokos** dydis yra 1,5 bazinės socialinės išmokos (195 Lt).

Globos (rūpybos) išmoka skiriama vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba). Vaikui, kuris globojamas šeimoje arba vaikų globos institucijoje, jo globos (rūpybos) laikotarpiu mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (520 Lt) globos (rūpybos) išmoka per mėnesį. Kai globojamam vaikui mokama našlaičio pensija ir (arba) periodinė išmoka jo išlaikymui (alimentai), globos (rūpybos) išmokos dydis yra lygus skirtumui tarp 4 bazinių socialinių išmokų dydžio ir šių išmokų dydžio. Vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba) šeimynoje, jo globos (rūpybos) laikotarpiu kas mėnesį mokama 8 bazinių socialinių išmokų dydžio (1040 Lt) globos (rūpybos) išmoka. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis globos (rūpybos) išmokos skyrimą ir mokėjimą – Išmokų vaikams įstatymas.

Pasibaigus nustatytai asmeniui globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo skiriama 75 bazinių socialinių išmokų dydžio (9750 Lt) **vienkartinė išmoka įsikurti**. Ši išmoka grynaisiais pinigais neišmokama, išskyrus atvejus, kai lieka nepanaudota mažesnė negu 1 bazinės socialinės išmokos dydžio išmokos dalis, kuri gali būti išmokama grynaisiais pinigais pačiam išmokos gavėjui.

Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai – tai socialinės paramos išmoka, kuri mokama Lietuvoje nuolat gyvenančiai nėščiai moteriai, neapdraustai ligos ir motinystės socialiniu draudimu, taip pat ir apdraustai šiuo draudimu nėščiajai, kuri neturi teisės gauti socialinio draudimo motinystės pašalpos (Socialinės apsaugos teisė, 2011, p. 310). Vadovaujantis Išmokų

vaikams įstatymu (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208), nėščiai moteriai iki numatytos gimdymo datos likus 70 kalendorinių dienų skiriama ir mokama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio (260 Lt) vienkartinė išmoka.

Nuolat Lietuvoje gyvenančioms šeimoms, kurios patiria nepriteklių, kurioms neužtenka pajamų iš darbo ar kitų šaltinių, kad patenkintų būtiniausius šeimos poreikius, teikiamos kitos socialinės išmokos:

- socialinė pašalpa;
- kompensacijos už būsto šildymą, šaltą ir karštą vandenį;
- nemokamas mokinių maitinimas;
- parama mokinio reikmenims įsigyti;
- mokesčio už darželį nuolaidos ir kt.

Nuo 2004 metų balandžio 1 d., įsigaliojus Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymui (Žin., 2003, Nr. 73-3352), šalyje buvo pradėta įgyvendinti vieninga pajamų ir turto įvertinimu pagrįsta piniginės socialinės paramos sistema ir reglamentuotas **socialinės pašalpos** mokėjimas. Nepasiturintiems šalies gyventojams mokama socialinė pašalpa, garantuojanti minimalias lėšas prasimaitinti, ir teikiamos būsto šildymo išlaidų, išlaidų karštam bei šaltam vandeniui kompensacijos, skirtos būsto išlaikymo išlaidoms iš dalies padengti (Socialinis pranešimas 2005–2006, 2006, p. 80). Siekiant, kad piniginė socialinė parama būtų kuo taiklesnė, ir kad šia valstybės parama galėtų pasinaudoti visi nepasiturintys, 2006 m. gruodžio 1 d. įsigaliojo šio įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 130-4889), kuriuo buvo įteisintos nuostatos, garantuojančios paramą didesniai asmenų ratui ir sudarytos palankesnės sąlygos gauti kompensacijas už būsto šildymą (Socialinis pranešimas 2006–2007, 2007, p. 101).

Pakeitimai socialinės paramos srityje buvo padaryti 2008 m. Šiais pakeitimais buvo siekiama mažinti skurdą, socialinę atskirtį ir tobulinti socialinės paramos sistemą. Buvo patikslintos Piniginės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo nuostatos dėl šeimos pajamų skaičiavimo, sudarant palankesnes sąlygas Lietuvos gyventojams gauti socialinę pašalpą, šildymo išlaidų bei išlaidų šaltam ir karštam vandeniui kompensacijas (Socialinis pranešimas 2008–2009, 2009, p. 97). Vadovaujantis šio įstatymo 15 ir 20 straipsnių pakeitimu (Žin., 2008, Nr. 74-2861), į šeimos pajamas buvo neįskaitomos mokinių su darbo santykiais susijusios pajamos, priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinis priedas, išmoka vaikui, socialinė stipendija ir pagalbos pinigai, mokami pagal Socialinių paslaugų įstatymą. Neįskaitant minėtų pajamų, padidėjo piniginė socialinė parama nepasiturinčioms šeimoms, auginančioms vaikus, be to, teisę į socialinę pašalpą įgijo daugiau šeimų, kuriems tų pajamų įskaiciavimas trukdė ją gauti (Socialinis pranešimas 2008–2009, 2009, p. 97).

Socialinė pašalpa šiuo metu Lietuvoje yra skiriama vadovaujantis Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu (Žin., 2006, Nr. 130-4889; 2009, Nr. 93-3963). Šeima turi teisę kreiptis dėl socialinės pašalpos ir/ar kompensacijų už būsto šildymą, šalto ir karšto vandens išlaidas, jei nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija nustatyto turto vertės normatyvo, kuris nustatomas atsižvelgiant į būsto, žemės sklypo normatyvus ir kainas bei kilnojamojo turto, piniginių lėšų, vertybinių popierių ir pajamų normatyvą. Kreipiantis dėl socialinės pašalpos, šeimos pajamos per mėnesį turi būti mažesnės už valstybės remiamas pajamas (toliau – VRP, šiuo metu tai 350,00 Lt per mėnesį). Socialinė pašalpa sudaro 90 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų asmeniui ir vidutinių asmens pajamų per mėnesį.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu Nr. IX-1675 (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006, Nr. 130-4889), mažas pajamas gaunančiai šeimai yra **kompensuojama už būsto**, kuriame yra deklaruojama savo gyvenamąją vietą, **šildymą, karštą ir šaltą vandenį**. Šeima už būsto šildymą moka ne daugiau 20 procentų skirtumo tarp gaunamų pajamų ir valstybės remiamų pajamų šeimai. Likusi mokesčio už būsto šildymą dalis kompensuojama iš valstybės biudžeto lėšų.

Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas Nr. X-686 (Žin., 2006, Nr. 73-2755; 2008, Nr. 63-2755) reglamentuoja **mokinių nemokamą maitinimą ir paramą mokinio reikmenims įsigyti**. Socialinė parama skiriama vaikams, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse mokyklose, ikimokyklinio ugdymo mokyklose ar pas kitą švietimo teikėją (išskyrus laisvąjį mokytoją) pagal bendrojo lavinimo (pradinio, pagrindinio, vidurinio ar specialiojo ugdymo) ar priešmokyklinio ugdymo programas, išskyrus suaugusiųjų ugdymo programas. Nuo 2010 m. sausio 1 d. yra nustatytos dvi socialinės paramos mokiniams rūšys: mokinių nemokamas maitinimas ir parama mokinio reikmenims įsigyti.

Siekiant užtikrinti paramą šeimoms, gaunančioms mažas pajamas ir auginančioms mokyklinio amžiaus vaikus, skiriamas nemokamas maitinimas. Mokiniai turi teisę į nemokamą maitinimą ir į paramą mokinio reikmenims įsigyti, jeigu vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (525 Lt). Atsižvelgiant į šeimos gyvenimo sąlygas, teisę į nemokamą maitinimą turi mokinys jeigu vidutinės pajamos vienam šeimos nariui yra mažesnės kaip 2 VRP dydžiai. Savivaldybės administracija pati priima sprendimą, kurią nemokamo maitinimo rūšį (rūšis) – pietus, pusryčius ar pavakarius – prioriteto tvarka mokiniui skirti²⁰.

²⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, [žiūrėta 2010-04-07]. Internetinė prieiga: <<http://www.socmin.lt/index.php?-2035752288>>.

Parama mokinio reikmenims įsigyti skiriama prasidedant kiekvieniems mokslo metams. Ji teikiama pinigais ir nepinigine forma, jei mokinys auga socialinės rizikos šeimoje. Vienam mokiniui skiriama 156 Lt. Mokinių aprūpinimą mokinio reikmenimis iš valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšų administruoja savivaldybių administracijos.

Šias visas išmokas skiria ir moka savivaldybių socialinės paramos skyriai. Sprendimas dėl piniginės socialinės paramos skyrimo ar neskyrimo gali būti skundžiamas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

Analizuojant paramos besimokantiems skyrimą, reikia pažymėti LR mokslo ir studijų įstatymą, kurio 7 skyriaus 75 straipsnis (Žin., 2009, Nr. 54-2140) numato galimybę studentui gauti socialinę stipendiją. **Socialinė stipendija** – tai valstybės parama studentams, kurių materialinė padėtis yra prasta. Socialinė stipendija yra 390 Lt dydžio, mokama kiekvieną mėnesį ir skiriama vienam semestru. Į socialinę stipendiją gali pretenduoti studentai, esantys iš nepasiturinčių šeimų ir gaunantys socialinę pašalpą pagal LR pinigines socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymą (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006, Nr. 130-4889). Taip pat studentai, turintys 45 proc. ir didesnę nedarbingumą bei visiškai našlaičiai arba studentai, kuriems dar nesuėjo 25-eri metai, o iš jų tėvų teismo sprendimu buvo atimtos tėvystės teisės.

Įstatyme numatyta, kad socialinę stipendiją gali gauti tik studentai, turintys ne daugiau kaip vieną akademinę skolą. Ši paramos forma siek tiek palengvina mažas pajamas gaunančios ir studentus vaikus turinčios šeimos finansinę padėtį, nes socialinė stipendija, remiantis LR pinigines socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo 15 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymu X-1611 (Žin., 2008, Nr. 74-2861), neįskaitoma į šeimos pajamas skiriant socialinę pašalpą šeimai.

Lietuvos Respublikos pinigines socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006, Nr. 130-4889) numato, kad Savivaldybės tarybos nustatyta tvarka iš savivaldybės biudžeto lėšų socialinė parama gali būti skiriama ir kitais atvejais (skiriama vienkartinė pašalpa; padengiamas išsiskolinimas už būstą; kompensuojamos išlaidos už didesnę karšto ir šalto vandens kiekį, negu šiame įstatyme nustatytas normatyvas; kompensuojamos šiame įstatyme nenurodytos būsto išlaikymo išlaidos ir kita).

Piniginės išmokos yra labiausiai apčiuopiamos ir geriausiai pažįstamos paramos formos mažas pajamas gaunančioms šeimoms, tačiau jos negali ir neturi būti pagrindinis šeimos pragyvenimą ir funkcionavimą užtikrinantis šaltinis (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 193). Paramos šeimai sistema turėtų skatinti šeimas ne gyventi iš pašalpų, o būti aktyvioms ieškant darbo ir kitų pragyvenimo šaltinių.

Taigi socialinę paramą Lietuvoje mažas pajamas gaunančiai šeimai reglamentuoja šie dokumentai: Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (2004), Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (2003), Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas (2006), Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas (2009), taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai.

2.2. Europos Sąjungos šalių socialinės paramos sistemų apžvalga

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, šalyje pradėjo galioti teisės aktai, kurie įtakoja socialinę sistemą. Dokumentuose numatomi pagrindiniai principai bei mechanizmai, apibrėžiantys socialinės apsaugos sistemos taikymą šalių narių piliečiams. Bendros Europos Sąjungos (ES) socialinės apsaugos nėra ir kiekviena ES šalis socialinę apsaugą reguliuoja pati. Nepaisant valstybių narių socialinės apsaugos sistemų skirtumų, jos visos siekia palengvinti namų ūkių ir individualių asmenų riziką, susijusią su senatve, liga, negalia, nedarbu, gimdymu ir kita (Dromantienė, 2008, p. 23).

Šiuo metu beveik visose šalyse galima išskirti du pagrindinius socialinės apsaugos tipus: socialinį draudimą ir socialinę paramą (Lazutka ir kt., 2008, p. 13). Socialinis draudimas suprantamas kaip privaloma sistema, garantuojanti pajamas apdraustiesiems socialinės rizikos atveju. Socialinė parama – tai socialinis įsipareigojimas teikti išmokas arba kitą paramą (nepiniginę) nepasiturintiems asmenims. ES šalyse beveik visos pagrindinės socialinės rizikos įtrauktos į socialinį draudimą, o socialinė parama veikia kaip apsauginis tinklas, užtikrinantis saugumą tiems asmenims, kuriems socialinio draudimo reikalavimai neįveikiami arba jo teikiamos išmokos per menkos (Bernotas, Guogis, 2006, p. 91). Mokslininkas M. Mataganis (2000, p. 70) socialinę apsaugą pagal jos sandaros principus suskirsto į tris pagrindines dalis: *universalios (kategorinės) – išmokos* (vienodo dydžio visiems), kurios mokamos nepriklausomai nuo pretendento pajamų ar įmokų; *socialinio draudimo išmokos*, teikiamos atsižvelgiant į apdraustojo mokėtą įmoką; *socialinės paramos išmokos*, skiriamos asmenims arba šeimoms, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytą ribą (testuojant pajamas).

Socialinė parama kaip socialinės apsaugos sritis, yra svarbi kiekvienai ES šaliai. Pagal socialinės apsaugos funkcijas, socialinė parama ES yra skirstoma į:

- ligos/sveikatos priežiūros išmokos;
- negalios parama;
- senatvės parama;

- prie pragyvenimo išmokų priskiriamas pajamų draudimas, pašalpa mirus šeimos nariui, našlių pensijos;
- šeimos/vaikų išmokos;
- bedarbio pašalpos;
- būsto parama;
- socialinės atskirties pašalpos (Dromantienė, 2008, p. 23).

Mokslininkės K. Hölsch ir M. Kraus (2004, p. 144), nagrinėdamos Europos šalių socialinės paramos sistemą, išskyrė tris socialinės paramos rūšis:

1. Bendroji parama (general assistance) – piniginė parama skiriama beveik visiems asmenims, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytą minimumą.
2. Kategorinė parama (categorical assistance), kuri skiriama konkrečioms asmenų grupėms (pvz. bedarbiams).
3. Tikslinė parama (targeted assistance), kuri skirta tam tikroms paslaugoms ir išlaidoms kompensuoti (pvz. būsto).

4 lentelė. Pašalpų skyrimo ypatumai ES šalyse

Šalys	Pašalpų šeimai skyrimo ypatumai
<i>Airija, Čekijos Respublika, Lenkija, Italija, Islandija, Ispanija, Portugalija, Slovėnija, Šveicarija</i>	Priklauso nuo pajamų
<i>Austrija, Belgija, Estija, Graikija, Kipras, Latvija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Norvegija, Slovakija, Švedija, Vokietija</i>	Nepriklauso nuo pajamų
<i>Danija, Italija, Nyderlandai, Vengrija</i>	Priklauso nuo šeimos sudėties
<i>Austrija, Islandija, Nyderlandai</i>	Priklauso nuo vaikų amžiaus
<i>Prancūzija, Austrija, Liuksemburgas, Malta, Suomija, Vengrija</i>	Priklauso nuo vaikų skaičiaus
<i>Graikija, Italija, Islandija, Nyderlandai</i>	Siejama su darbine veikla
<i>Austrija, Čekijos Respublika, Belgija, Estija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Latvija, Lenkija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Slovakija, Švedija, Šveicarija, Portugalija, Vengrija, Vokietija</i>	Siejama su vaikų mokymusi
<i>Austrija, Italija, Airija, Ispanija, Liuksemburgas, Nyderlandai</i>	Siejama su neįgalumu

Šaltinis: sudaryta autorės

Toliau skyriuje apžvelgiamos socialinės pašalpos šeimai Europos Sąjungos šalyse. Duomenys surinkti iš *Europos Komisijos* internetinio puslapio²¹ (4 lentelė).

Socialinės pašalpos šeimai skyrimas kai kuriose šalyse (*Airijoje, Čekijos Respublikoje, Lenkijoje, Italijoje, Islandijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Šveicarijoje*) **priklauso nuo šeimos pajamų**. *Airijoje* šeimos pajamų priedas (reguliari savaitinė išmoka pinigais), skiriamas tik mažas pajamas gaunančioms šeimoms, įskaitant nepilnas šeimas. *Čekijos Respublikoje ir Lenkijoje* socialinė pašalpa tiesiogiai priklauso nuo šeimos pajamų. *Lenkijoje* jos turi būti mažesnės kaip 504 PLN vienam asmeniui per mėnesį. *Islandijoje* pašalpos apskaičiuojamos ir mokamos atsižvelgiant į už praėjusius metus deklaruotas pajamas. *Ispanijoje* ir *Slovėnijoje* socialinės pašalpos šeimai yra testuojamos: neskiriamos, kai šeimos pajamos viršija tam tikrą nustatytą ribą. *Portugalijoje* teisę gauti socialinę pašalpą šeimai turi šalies teritorijoje gyvenantys vaikai ir jauni asmenys, gyvenantys šeimose, kurių apmokestinamosios šeimos pajamos ne didesnės kaip 5 x RMMG (nustatytas minimalus mėnesinis darbo užmokestis) x 14, ir kurie nesiverčia jokia profesine veikla. *Šveicarijoje* socialines pašalpas šeimai turi teisę gauti asmenys, jei jų grynosios metinės pajamos neviršija nustatytos didžiausios ribos.

Daugelyje šalių socialinės pašalpos šeimai **nepriklauso nuo gaunamų pajamų** (*Austrijoje, Belgijoje, Estijoje, Graikijoje, Kipre, Latvijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Norvegijoje, Slovakijoje, Švedijoje, Vokietijoje*). Vis dėlto, šiokių tokių išlygų šiose šalyse esama. *Kipre* teisę gauti pašalpą turi nuolatos šalyje gyvenanti šeima ir turinti bent vieną vaiką. *Nyderlanduose* socialinę pašalpą šeimai gali gauti dirbantys ir mokantys mokesčius asmenys.

Kai kuriose ES šalyse socialinės pašalpos šeimai **priklauso nuo šeimos sudėties** (*Danijoje, Italijoje, Nyderlanduose, Vengrijoje*), o kitose – **nuo vaikų amžiaus** (*Austrijoje, Islandijoje, Nyderlanduose*). *Danijoje* bendrosios pašalpos šeimai skiriamos šeimų, kuriose yra tik vienas iš tėvų, vaikams arba kai abu tėvai gauna bendrąją senatvės ar invalidumo pensiją. *Italijoje, Vengrijoje* išmokos suma priklauso nuo šeimos narių skaičiaus bei šeimos pajamų. *Nyderlanduose* socialinių pašalpų šeimai dydis priklauso nuo šeimos sudėties ir vaikų amžiaus pirmąją kiekvieno trijų mėnesių laikotarpio dieną (atskaitinė data). *Austrijoje* socialinės pašalpos šeimai dydis priklauso tik nuo vaiko amžiaus, be to, skiriama ir papildoma suma, jei turima du ir daugiau vaikų.

Yra ES šalių, kur socialinė pašalpa šeimai **diferencijuojama atsižvelgiant į vaikų skaičių** (*Prancūzijoje, Austrijoje, Liuksemburge, Maltoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Vengrijoje*), t.y. nevienoda išmoka visiems šeimos nariams. Akivaizdus pavyzdys yra *Prancūzija*, kur tikrosios

²¹ Europos komisija. Užimtumas, socialiniai reikalai ir lygios galimybės, [žiūrėta 2010-02-14]. Internetinė prieiga: <http://ec.europa.eu/employment_social/social_security_schemes/national_schemes_summaries/index_lt.htm> .

pašalpos šeimai priklauso turintiems ne mažiau kaip du išlaikomus vaikus – už pirmąjį vaiką pašalpos šeimai nemokamos. *Liuksemburge* įprastų socialinių pašalpų šeimai dydis kinta, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje, o priedai skiriami, atsižvelgiant į amžių, atitinkamai šešerių ir dvylikos metų vaikams. *Suomijoje* mėnesinis šios pašalpos dydis kinta priklausomai nuo kiekvieno gimusio vaiko.

Socialinės pašalpos šeimai, kai kuriose ES šalyse (*Graikijoje, Italijoje, Islandijoje, Nyderlanduose*) yra **siejamos su asmens darbine veikla**. *Italijoje* teisę į socialines pašalpas šeimai turi pagal darbo sutartis dirbantys asmenys ir pensijos ar socialinio draudimo išmokų pagal darbo sutartis gavėjai. Išmokos suma priklauso nuo šeimos narių skaičiaus bei šeimos pajamų, jei ne mažiau kaip 70 % šių pajamų gaunamos iš samdomojo darbo. *Graikijoje* socialinė pašalpa šeimai yra siejama su asmens darbine veikla, tai yra jo socialiniu draudimu. *Nyderlanduose, Islandijoje* išmokos šeimai gavėjas turi būti šalies mokesčių mokėtojas.

Galima pastebėti, kad daugumoje ES šalių (*Austrijoje, Čekijos Respublikoje, Belgijoje, Estijoje, Jungtinėje Karalystėje, Kipre, Latvijoje, Lenkijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Slovakijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, Portugalijoje, Vengrijoje, Vokietijoje*) pašalpos šeimai yra **siejamos su vaikų mokymusi**. Pašalpų mokėjimas šalyse paprastai skiriamas iki vaiko pilnametystės arba kol yra baigiamas privalomasis mokslas, tačiau atsižvelgdamos į toliau besimokančius vaikus, šį laikotarpį šalys pratęsia. *Austrijoje, Čekijos Respublikoje* socialinės pašalpos šeimai mokėjimas gali būti pratęsimas, jei vaikas mokosi, iki 26 metų. *Belgijoje* išmoka mokoma šeimoms, auginančioms vaikus iki 18 metų, *Slovakijoje* ir *Šveicarijoje* - kol vaikas baigia privalomąjį mokslą (iki 16 metų). Išmokos mokėjimo laikotarpis šiose šalyse gali būti pratęsimas iki 25 metų, jei vaikai studijuoja ar dirba pagal pripažintą ir prižiūrimą mokinio sutartį. *Estijoje*, pašalpa šeimai auginančiai vaikus mokama nuo gimimo iki 16 metų, jei mokosi – iki 19 metų. *Jungtinėje Karalystėje* teisę į pašalpą šeimai turi asmenys, išlaikantys vieną ar kelis vaikus iki 16 metų ar iki 20 metų, jei vaikas mokosi visą dieną (išskyrus universitetines ar kitas aukštojo mokslo studijas) ar lanko profesinio rengimo kursus. *Kipre* pašalpa vaikui mokama už kiekvieną vaiką iki 18 metų, jei vaikas mokosi – iki 23 metų, jei atlieka karinę tarnybą – iki 25 metų. *Latvijoje* valstybinė socialinė pašalpa šeimai skiriama kiekvienam asmeniui auginančiam vaiką iki 15 metų, jei vaikas mokosi – iki 20 metų. *Lenkijoje* socialinė pašalpa šeimai mokama nuo vaiko gimimo iki 18 metų, studijų atveju – iki 21 metų. *Liuksemburge ir Vokietijoje* socialinės pašalpos šeimai mokamos už jaunesnius kaip 18 metų vaikus. Šis amžius gali būti pratęsimas iki 27 metų besimokantiems vaikams arba neįgaliems vaikams (*Liuksemburge*). Pažymėtina, kad *Vokietijoje* išmokos laikotarpis gali būti pratęsimas iki 21 metų bedarbiams vaikams. *Portugalijoje*, pagal situaciją, pašalpa gali būti skiriama ir nuo 16 iki 18 metų, 21 ar 24 metų, jei jie mokosi ir negauna stipendijų ir pašalpų mokymuisi.

Švedijoje socialinės pašalpos šeimai mokamos nuo kito mėnesio po vaiko gimimo iki ketvirčio, kurį vaikui sukanka 16 metų, pabaigos. Vaikui sukakus 16 metų, socialinių pašalpų šeimai mokėjimas pratęsiamas, jei jis lanko pagrindinę ar jai prilyginamą mokyklą. *Vengrijoje* šeimos pašalpa mokama biologiniams tėvams, tėviams, globėjams, kol vaikas lanko mokyklą ar valstybinę švietimo įstaigą (iki 23 metų) ir gyvenama kartu, tačiau šeimos pašalpos nepriklauso studentams, besimokantiems aukštojo mokslo įstaigose

Socialinė pašalpa šeimai **siejama su neįgalumu** (*Austrijoje, Airijoje, Italijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose*). Jei vaikas yra sunkus invalidas, *Austrijoje* socialinės pašalpos šeimai didinamos tam tikra mėnesine suma. *Italijoje, Airijoje* į šeimos sudėtį, kuriai skaičiuojama pašalpa, įeina vaikai iki 18 metų, esant sunkiai vaiko negaliai, amžiaus ribos nėra. *Ispanijoje* dirbantys ir (arba) gyvenantys asmenys gali turėti teisę į finansinę pagalbą kiekvienam išlaikomam vaikui, neatsižvelgiant į jo giminystės ryšį, bet turinčiam bent 65 proc. neįgalumą. *Liuksemburge* kartu su įprasta pašalpa skiriama papildomoji pašalpa kiekvienam jaunesniam kaip aštuoniolikos metų vaikui, kuris turi ne mažesnę kaip 50 proc. fizinę ar protinę neįgalumą (gali būti skiriamas iki 27 metų vaikams, kurie nesugeba patenkinti savo poreikių).

Atskirai derėtų panagrinėti situaciją Baltijos šalyse. *Lietuva, Latvija ir Estija* yra tarp tų Europos šalių, kurių konstitucijose pripažįstama, jog valstybė atsakinga už šeimos globą (Jančaitytė, 2008, p. 46). Visose Baltijos šalyse šeimoms, auginančioms vaikus, skiriamos ir mokamos socialinės išmokos šeimai. *Estijoje* yra 9 rūšys socialinių šeimos pašalpų:

1. Pašalpa gimus vaikui (vienkartinė 320 €).
2. Įvaikinimo pašalpa (adaptacijos 320 €).
3. Vaiko pašalpa.
4. Pašalpa vaiko priežiūrai.
5. Pašalpa vienišam tėvui (19,18 €)..
6. Pašalpa privalomosios tarnybos kario vaikui (47,94 €).
7. Pašalpa globojamam vaikui (191,80 €).
8. Pašalpa savarankiško gyvenimo pradžiai (vienkartinė 383,60 €).
9. Pašalpa šeimai, auginančiai septynis ir daugiau vaikų (kas mėnesį 168,74 €)²².

Teisę gauti šeimos pašalpą turi visi nuolatiniai *Estijos* gyventojai. Vaiko pašalpa *Estijoje* yra universali išmoka, kuri mokama kiekvienam vaikui kas mėnesį iš valstybės biudžeto nuo gimimo iki 16 metų (jeigu mokosi iki 19 metų) (Bernotas, Guogis, 2006). Išmokai netaikoma pajamų sąlyga. Vaiko pašalpa nepriklauso nuo vaiko amžiaus, bet diferencijuojama pagal gimimo eiliškumą: mėnesinė pašalpa už pirmą ir antrą vaiką lygi 19,18 €, o už kiekvieną

²² Estijos Respublikos socialinio draudimo departamentas, [žiūrėta 2011-02-05]. Internetinė prieiga: < <http://www.ensib.ee/10823/> >.

paskesnį vaiką mokama 57,54 €²³. Pašalpa vaiko priežiūrai skiriama vienam iš tėvų ir mokama 38,35 € kas mėnesį kol vaikui sueis trys metukai²⁴. Vaikai, kurių gimimo liudijime tėvas nenurodytas, turi teisę į pašalpą vienišam tėvui, kuri mokama kiekvieną mėnesį (The Baltic Countries, 2009, p. 125).

Estijoje taip pat yra mokama mokslo metų pradžios pašalpa, kuri skiriama vaikams, gaunantiems pašalpą šeimai ir besimokantiems dieniniame skyriuje²⁵. Pašalpa išmokama vieną kartą per metus – mokslo metų pradžioje.

Latvijoje gyvenantys asmenys turi teisę gauti socialines pašalpas šeimai, jei jiems suteiktas socialinio draudimo numeris²⁶. Socialinės pašalpos šeimai yra kelių rūšių:

1. Pašalpa gimus vaikui.
2. Vaiko priežiūros pašalpa.
3. Valstybinė socialinė pašalpa šeimai.
4. Pašalpa neįgalaus vaiko priežiūrai.

Vienkartinė pašalpa vaikui gimus yra 296 LVL (416,9 €)²⁷. Vaiko priežiūros pašalpa skiriama šeimoms auginančioms vaikus iki dviejų metų, kurios negauna kitų pašalpų, tokių kaip motinystės (Bernotas, Guogis, 2006, p. 241). *Latvijoje* valstybinė socialinė pašalpa šeimai (vaiko pašalpa) skiriama kiekvienam asmeniui (vienam iš tėvų, globėjui, faktiniam globėjui), kuris augina vaiką nuo vienerių iki 15 metų. Jeigu vaikas mokosi bendrojo lavinimo ar profesinio rengimo įstaigoje ir yra nesusituokęs, tai pašalpa mokama visą mokymosi laikotarpį kol vaikui sukanka 19 metų arba kol jis susituokia²⁸. Valstybės pašalpa šeimai už kiekvieną vaiką yra 8 LVL per mėnesį (11,27 €) ir nuo šeimos pajamų nepriklauso. Neįgaliems vaikams iki 18 metų mokamas priedas. Įdomu pastebėti, kad vaikams, gimusiems po 2010 m. gegužės 2 d., valstybės pašalpa šeimai skiriama tik nuo vienerių metų amžiaus²⁹ (anksčiau buvo nuo gimimo). *Latvijoje* taip pat yra mokama įvaikinimo pašalpa, vaiko globos pašalpa už kiekvieną įvaikintą ir pašalpa už globėjo funkcijų vykdymą (Bernotas, Guogis, 2006, p. 241).

Kalbant apie *Lietuvą*, nuo 2009 m. kovo 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymui (Žin., 2008, Nr. 149-6016), išmoka vaikui

²³ Estijos Respublikos socialinio draudimo departamentas, [žiūrėta 2011-02-05]. Internetinė prieiga: <<http://www.ensib.ee/10823/>>.

²⁴ Estijos Respublikos socialinių reikalų ministerija, [žiūrėta 2010-11-02]. Internetinė prieiga: <<http://www.sm.ee/rus/dlja-tebja/semi/semiine-posobija.html>> .

²⁵ Europos komisija, [žiūrėta 2010-11-02]. Internetinė prieiga: <http://ec.europa.eu/employment_social/social_security_schemes/national_schemes_summaries/est/2_08_lt.htm>

²⁶ Ten pat.

²⁷ Latvijos Respublikos gerovės ministerija, [žiūrėta 2011-02-05]. Internetinė prieiga: <<http://www.lm.gov.lv/text/509>>.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Latvijos valstybinio socialinio draudimo agentūra (VSAA), [žiūrėta 2010-11-02]. Internetinė prieiga: <<http://www.vsaa.lv/vsaa/content/?lng=ru&cat=670>>.

iki 3 metų buvo skiriama nepriklausomai nuo šeimos pajamų, o vyresniems kaip 3 metų vaikams – mokama vertinant šeimos pajamas (šeimos pajamos neturėjo viršyti 3 valstybės remiamų pajamų dydžių – 1050 Lt). Nuo 2010 m. sausio 1d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinajam įstatymui (Žin., 2009, Nr. 152-6820), šeimai auginančiai vieną ar du vaikus išmoka vaikui skiriama nuo 2 iki 7 metų amžiaus, jei vidutinės šeimos ar bendrai gyvenančių asmenų pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (toliau – VRP, 525 Lt). Nuo 7 iki 18 metų vaikui, augančiam šeimoje ir (ar) globojamam vaikui, jeigu šeima ar bendrai gyvenantys asmenys augina ir (ar) globoja tris ar daugiau vaikų skiriama ir mokama 0,4 bazinės socialinės išmokos dydžio (52 Lt, apie 15 €) išmoka per mėnesį, jeigu vidutinės šeimos ar bendrai gyvenančių asmenų pajamos vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 VRP (525 Lt) dydžio.

Analizuojant ES šalių socialinę paramą šeimoms, galima paminėti dar faktų:

- Beveik visose ES šalyse išmokos šeimai pradedamos mokėti gimus pirmam vaikui, tik *Prancūzijoje* už pirmąjį vaiką pašalpa šeimai nemokama.
- Daugiavaikėms šeimoms pašalpos arba priedas yra skiriamas *Slovėnijoje, Švedijoje, Austrijoje, Estijoje, Lenkijoje* ir *Vengrijoje*. *Vokietijoje* išmokos vaikui pradeda didėti už ketvirtą ir kiekvieną kitą vaiką. *Ispanijoje* – tai vienkartinės išmokos, mokamos gimus trečiam ir kiekvienam kitam vaikui.
- Didelis dėmesys ES šalyse yra skiriamas vaikų priežiūros paslaugų plėtrai ir prieinamumui (Maslauskaitė, 2005a, p. 57). Vaiko priežiūros pašalpa – socialinė išmoka, kuria valstybė prisideda prie vaiko auklėjimo ir pragyvenimo išlaidų. *Slovakijoje* ir *Vengrijoje* yra skiriama vaikams iki 3 metų (atskirais atvejais amžius gali būti prailgintas). *Čekijos Respublikoje* ši pašalpa skiriama tėvams, kurie asmeniškai visą laiką prižiūri bent vieną ne vyresnį kaip 4 metų vaiką (arba iki 7 metų, jei vaikui pripažintas nuolatinis neįgalumas).
- Pašalpos nepilnomis šeimoms arba vienišo tėvo (motinos) pašalpos yra mokamos *Airijoje, Danijoje, Estijoje, Lenkijoje, Norvegijoje* ir *Prancūzijoje*.
- Mokslo metų pradžios pašalpa yra mokama *Estijoje, Liuksemburge* ir *Prancūzijoje*. *Švedijoje* vaikams nuo 16 iki 20 metų, besimokantiems vidurinėje bendrojo lavinimo mokykloje, yra skiriama pašalpa mokymuisi.
- *Jungtinėje Karalystėje* galima gauti ir su pajamomis susietą mokesčio vaikams kreditą. Teisę į išmoką turi šeimos, auginančios vieną ar kelis vaikus iki 16 metų arba iki 20 metų, jei vaikas mokosi. Įmokų mokėti nereikia, svarbu gyventi Jungtinėje Karalystėje. Šia išmoka siekiama paremti vaikus auginančias šeimas.
- Būsto pašalpa šeimai yra skiriama tik *Prancūzijoje* ir *Švedijoje*.

Europos Sąjunga neturi specialių visoms bendrijos narėms taikomų šeimos politikos normų, o paramos politika pripažinta narių kompetencijos sfera (Maslauskaitė, 2004, p. 13). Kiekviena ES šalis ieško racionaliausio ir efektyviausio paramos šeimai ir šeimos politikos modelio (Lazutka ir kt. 2008, p. 31). Taigi ES šalių socialinės paramos principai, įstatymai, remiamų asmenų kategorijos, rėmimo sąlygos ir formos yra skirtingos. Priklausomai nuo kiekvienos šalies prioritetų, skiriasi ir šeimos politikos įgyvendinimo galimybės.

Taigi skirtingose ES valstybėse kiekvienam gyventojui išmokama socialinė išmoka skiriasi ir dažniausiai priklauso nuo kiekvienos šalies ekonomikos išsivystymo ir pragyvenimo lygio. Kiekviena Europos Sąjungos šalis turi savo paramos šeimai modelį, kuris atitinka jos prioritetus.

2.3. Kupiškio rajono savivaldybės socialinės paramos mažas pajamas gaunančiai šeimai teikimo ypatumai

Lietuvoje vykstančios ekonominės ir socialinės permainos, padidėjęs nedarbas, skurdas, šeimos institucijos irimas, alkoholizmas ir kitos socialinės problemos skaudžiai paliečia kiekvieną šeimą. Pagrindinis valstybės tikslas yra vykdyti efektyvią socialinę paramą, kuri mažintų socialinę atskirtį, skurdą ir padėtų žmonėms išgyventi sunkiomis gyvenimo sąlygomis. Socialinė parama – tai pašalpų teikimas asmenims, kurie negauna socialinio draudimo išmokų ir kurių pragyvenimo lygis yra žemas (Socialinės apsaugos teisė, 2011, p. 39). Kupiškio rajono savivaldybės socialinės paramos finansavimas vykdomas iš valstybės ir savivaldybės biudžetų lėšų.

Vykdamas valstybės numatytas funkcijas, Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius administruoja socialinę paramą rajone. Šis skyrius skiria ir moka savo Savivaldybės gyventojams socialines pinigines išmokas (socialines pašalpas; kompensacijas būsto šildymui, šaltam bei karštam vandeniui; kompensacijas kietam kurui pirkti; išmokas gimus kūdikiui; išmokas vaikams; išmokas privalomosios tarnybos kario vaikui; kitas išmokas vaikams; išmokas nėščioms moterims; vienkartinę laidojimo pašalpą; šalpos (socialines) pensijas ir kompensacijas; kitas socialines pinigines išmokas). Socialinės paramos skyriaus darbuotojai teikia konsultacijas socialinės paramos teikimo, paslaugų, globos, rūpybos klausimais, nagrinėja gyventojų pareiškimus, skundus, rengia atsakymus socialinės paramos klausimais.

Socialine pagalba siekiama padėti žmogui suprasti problemą, rasti būdų patenkinti jo poreikius, padaryti paslaugą ar surasti reikiamus pagalbinius. Šis procesas vyksta tarp individo ir jam padedančio profesionalo, kuris vadovaujasi įstatymu. Socialinė parama organizuojama

taip, kad klientas pats būtų aktyvus, išmoktų tvarkyti savo gyvenimą, jaustų atsakomybę už save ir savo šeimą.

Įvairių socialinių išmokų administravimui skiriama didžiausia skyriaus darbuotojų darbo laiko dalis, nes išmokų gavėjų skaičius per pastaruosius dvejus metus smarkiai išaugo. Siekiant nors kiek pagerinti situaciją, kad žmonėms netektų nuo ryto iki vakaro laukti eilėse prie specialistų kabinetų durų, nuo 2010 m. rugpjūčio mėnesio Socialinės paramos skyriuje buvo įvesta registracijos sistema. Šiuo metu kiekvienas norintis susitvarkyti dokumentus dėl socialinės paramos turi iš anksto užsirašyti į eilę ir gauti taloną. Paramos prašančiam asmeniui yra nurodoma diena ir tikslus laikas kada jį priims Socialinės paramos skyriaus specialistas.

Augant nedarbui ir mažėjant gyventojų pajamoms, sparčiai didėja socialinės paramos gavėjų skaičius tiek Lietuvoje, tiek ir Kupiškio rajono savivaldybėje. Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006, Nr. 130-4889) numatyta socialinė parama (socialinė pašalpa) 2008 m. sausio mėnesį buvo paskirta 160 šeimų (įskaitant ir vieną gyvenantį), t. y. 381 asmeniui, 2009 m. sausį ją gavo 184 šeimos (įskaitant ir vieną gyvenantį) – 446 asmenys, o 2010 m. sausio mėnesį šeimų (įskaitant ir vieną gyvenantį), gaunančių socialinę pašalpą, skaičius padaugėjo iki 508 – 1137 asmenų (2010 metų Kupiškio rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas, 2010, p. 7).

Nuo 2008 m. IV ketvirčio beveik tris kartus padaugėjo besikreipiančiųjų dėl socialinės pašalpos (5 lentelė) bei šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui kompensacijos skyrimo (Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita). Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2008 m. Kupiškyje būsto šildymo ir išlaidų vandeniui kompensacijoms buvo išleista 432,1 tūkst. Lt, 2009 m. ši suma išaugo iki 606,0 tūkst. Lt³⁰.

5 lentelė. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius rajone lyginant 2007–2009 m.

Metai	2007	2008	2009
Pašalpų skaičius (vidut. per mėnesį)	395	486	736
Išlaidos(tūkst. Lt)	518,4	819,8	1944,3

Šaltinis: Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. veiklos ataskaita

³⁰ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.

Socialinės paramos skyriaus 2009–2010 metų veiklai didelės įtakos turėjo įsigalioję nauji teisės aktai arba jų pakeitimai:

- Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 6, 8, 12, 13, 20 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 22 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas (Žin., 2009, Nr. 25-983), kuriuo nustatyta, kad nuo 2009-03-01 išmokos vaikams (išskyrus šeimas, auginančias vaikus iki 3 metų ir daugiavaikes šeimas bei šeimas, kurioms paskirta socialinė pašalpa ar parama mokiniams) skiriamos, įvertinus praėjusių kalendorinių metų šeimos gautas pajamas arba praėjusių 12 mėnesių iki mėnesio, nuo kurio skiriama išmoka, šeimos gautas pajamas. Išmokos skiriamos jei vidutinės šeimos pajamos per mėnesį yra mažesnės nei 3 valstybės remiamų pajamų dydžiai (1050 Lt). Tuo pagrindu buvo atliekamas išmokų gavėjų pateiktų duomenų apie gautas pajamas patikrinimas, o nustačius neatitikimus – išmokų gavėjai informuojami apie išmokos mokėjimo nutraukimą bei neteisėtai gautos išmokų vaikams sumos gražinimą.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-04-01 nutarimas Nr. 245 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 28 d. nutarimo Nr. 801 „Dėl išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“, kuriuo nustatyta pateiktų išmokai gauti duomenų apie šeimos pajamas nustatymo ir patikrinimo tvarka bei teisė savivaldybių administracijoms išmoką vaikui šeimoms, gaunančioms socialinę pašalpą ar paramą mokiniams, skirti netestuojant pajamų be atskiro asmens prašymo. Nustatytas išmokos vaikui (išskyrus vaikams iki 3 metų ir gausių šeimų vaikus) mokėjimas už 12 mėnesių nuo teisės į išmoką atsiradimo mėnesio.
- Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas XI-537 (Žin., 2009, Nr. 152-6820), kuriuo nustatyta, kad nuo 2010-01-01 išmoka vaikui nuo gimimo dienos iki 2 metų skiriama, jei vaiko tėvai ar globėjai pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą už tą vaiką negauna socialinio draudimo motinystės (tėvystės) pašalpos arba ją gauna, tačiau ši pašalpa yra mažesnė negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (525 Lt). Išmoka vaikui nuo 2 metų skiriama, įvertinus praėjusių kalendorinių metų šeimos gautas pajamas arba praėjusių 12 mėnesių iki mėnesio, nuo kurio skiriama išmoka, šeimos gautas pajamas. Šiuo atveju išmoka vaikui skiriama, jei vidutinės šeimos pajamos per mėnesį yra mažesnės nei 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžiai (525 Lt).

Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Socialinis paramos skyrius kaupia ir sistemina duomenis apie socialinę paramą Socialinės paramos informacinėje sistemoje (toliau – SPIS). Ši sistema suteikia galimybę atlikti duomenų apsikeitimus su savivaldybių, kitų institucijų ir žinybų informacinėmis sistemomis. Naudojant SPIS socialinės rizikos šeimos įtraukiamos į

įskaitą, o informacija apie pinigines išmokas užkerta kelią gauti pašalpas keliose savivaldybėse. Šiuo metu, SPIS programos dėka, Socialinio skyriaus darbuotojai turi galimybę matyti ir gauti duomenis iš valstybinių registru: Lietuvos darbo biržos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos, Nekilnojamojo turto registro, Gyventojų registro tarnybos, Nacionalinės mokėjimų agentūros, VĮ „Regitra“. Tai palengvina skyriaus darbuotojų darbą, o ir kupiškėnui, norinčiam gauti socialinę paramą, nereikia vaikščioti į atitinkamas institucijas, kad susirinktų reikiamas pažymas paramai gauti.

Piniginė socialinė parama pajamų įvertinimo principu teikiama šeimoms bei atskiriems asmenims, kurie dėl objektyvių priežasčių neturi pakankamai lėšų minimaliems gyvenimo poreikiams patenkinti. Tokioms šeimoms mokama socialinė pašalpa. Teisės aktai numato, jog socialinė pašalpa sudaro 90 proc. skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų (VRP) šeimai arba vienam gyvenančiam asmeniui ir vidutinių šeimos arba vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį.

Įstatymais ir nutarimais nėra galimybių numatyti visų socialinės paramos skyrimo atvejų, nes šeimų gyvenimo sąlygos yra labai skirtingos, atsiranda nenumatytos aplinkybės, dėl kurių šeimos ar atskiri asmenys atsiduria sunkioje padėtyje. Todėl atsakomybė už savo teritorijos gyventojų rėmimą, atsižvelgiant į jų individualias problemas, suteikta savivaldybėms.

Miesto ir seniūnijų socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su socialinės rizikos šeimomis. Tokiose šeimose labiausiai kenčia vaikai. Materialinė padėtis šiose šeimose būna labai sunki, čia vyrauja skurdas ir badas, vaikai negali lankyti mokyklų. Socialinis darbuotojas, pastebėjęs kad gaunamas pašalpas šeima naudoja ne pagal paskirtį (girtaujama, perkami narkotikai, rūkalai), gali pasiūlyti Socialinės paramos skyriui gaunamą socialinę pašalpą skirti ne pinigais, o vertybiniais maisto talonais. Socialinės rizikos šeimas socialinis darbuotojas stebi ir stengiasi padėti integruotis į visuomenę.

Socialinės pašalpos gavėjus galima apibūdinti kaip ypatingai skurstančius. Pagrindinis socialinės pašalpos gavėjų pajamų šaltinis yra pašalpos ir kitos socialinės išmokos. Didelę dalį socialinės pašalpos šeima skiria maisto produktams įsigyti, tačiau ir tai priversta riboti.

Kupiškio rajono Savivaldybės tarybos nutarimu nuo 2009 m. birželio mėnesio priimtas **"Gyventojų telkimo visuomenei naudingiems darbams tvarkos aprašas"**³¹, kuris **reglamentuoja visuomenei naudingų darbų telkimo tvarką ir sąlygas**. Tai reiškia, kad sveiki ir darbingo amžiaus asmenys, kurie kreipiasi dėl piniginės socialinės paramos į Socialinės paramos skyrių, turi už ją atidirbti visuomenei naudingus darbus. Visuomenei naudingi darbai –

³¹ Kupiškio rajono savivaldybė, [žiūrėta 2010-09-07]. Internetinė prieiga: <<http://www.kupiskis.lt/index.php/lt/27802/?PrintItem=63059&MainBlockItem=36161>>.

tai yra neapmokamos nedidelės visuomeninės paslaugos, kurias gyventojai atlieka Kupiškio rajono bendruomenės labui.

Remiantis patvirtintu Aprašu, visuomenei naudingi darbai yra aplinkos tvarkymas, gėlynų priežiūra, sniego valymas žiemos metu, griovių ir pakelių šienavimas bei valymas, medžių genėjimas mechanizuotu būdu, šiukšlių rinkimas, paplūdimių, paežerių, pakrančių tvarkymas, kultūrinių ir sportinių renginių organizavimo darbai.

Visuomenei naudingus darbus gali atlikti ne jaunesnis kaip 18 metų, darbingas, nedirbantis socialinės paramos gavėjas arba jo šeimos narys. Darbų trukmė priklauso nuo gautos pašalpos dydžio: jeigu pašalpos (kompensacijos) dydis sieks iki 100 Lt per mėnesį, tai teks atidirbti 8 valandas, o jeigu asmuo gaus daugiau kaip 600 Lt – darbuosis 48 valandas. Ne visiems už gautas pašalpas tenka atidirbti. Moksleiviai, asmenys slaugantys vaiką, globotinį, neįgalų, šeimos narį, nėščios moterys, motinos, auginančios vaikus iki 7 metų, pensinio amžiaus paramos gavėjai ar asmenys, besigydantys sveikatos priežiūros įstaigose, nuo visuomenei naudingų darbų yra atleidžiami.

Savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius koordinuoja šių darbų organizavimą. Skyriaus darbuotojai, paėmę pareiškėjų prašymus ir reikiamus dokumentus socialinei paramai (kompensacijai) gauti, visuomenei naudingų darbų atlikėjus supažindina su pasiūlymais kur jie galėtų tuos darbus atlikti bei išduoda nukreipimus visuomenei naudingų darbų organizatoriams.

Nukreipimai yra registruojami, todėl, jeigu visuomenei naudingų darbų atlikėjas nepateikia nukreipimo per vieną mėnesį nuo jo išdavimo datos šių darbų organizatoriams arba neatvyksta be pateisinamos priežasties, laikoma, kad jis atsisakė atlikti visuomenei naudingus darbus. Be priežasties atsisakiusiesiems dirbti darbus, skiriama nepiniginė socialinė parama, t.y. vertybinėmis kortelėmis, kurios skirtos apsipirkti miesto ar seniūnijos parduotuvėse.

Visuomenei naudingų darbų organizatoriai yra UAB "Kupiškio komunalininkas", Savivaldybės viešosios ir biudžetinės įstaigos, seniūnijų seniūnai ar jų įgalioti asmenys.

Taigi jau daugiau kaip metai Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius darbingus, nedirbančius socialinės paramos gavėjus pasitelkia visuomenei naudingiems darbams. Per 2010 m. Socialinės paramos skyrius visuomenei naudingiems darbams išrašė 2 374 nukreipimus³². Reikia atkreipti dėmesį, kad paprastai socialinės pašalpos nepasiturintiems gyventojams ir jų šeimoms yra skiriamos trims mėnesiams per kuriuos jie ir turi atlikti visuomenei naudingus darbus, o po trijų mėnesių vėl atėjus į Socialinės paramos skyrių

³² Kupiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus 2011 m. vidaus statistikos duomenys. Nepublikuoti.

dėl pašalpos pratęsimo, išrašomas naujas nukreipimas darbams atlikti. Nuolatinis socialinės pašalpos gavėjas per metus gali būti nukreiptas talkinti visuomenei vidutiniškai 4 kartus.

Darbingų, nedirbančių socialinės paramos gavėjų pasitelkimas visuomenei naudingiems darbams turi abipusę naudą tiek savivaldybei, tiek ir žmogui. Asmuo gauna paramą, kai jos jam labiausiai reikia, o savivaldybė – žmogų, nemokamai dirbantį visuomenės labui. Tai skatina bendruomeniškumą, darbinę motyvaciją, savivaldybės atsakomybę už pagalbos prašantį asmenį.

Europos Sąjungos parama maisto produktais labiausiai nepasiturintiems Kupiškio rajono savivaldybės gyventojams yra teikiama jau ne pirmus metus. Teikimas vyksta pagal „Maisto iš intervencinių atsargų teikimas labiausiai nepasiturintiems asmenims Bendrijoje“ programą. Kupiškio rajono savivaldybėje parama maisto produktais gyventojams ir jų šeimoms yra dalijama 6 kartus per metus, t. y. maždaug kas 1,5 mėnesio. Į ją gali pretenduoti asmenys, kurių pajamos neviršija 525 Lt vienam šeimos nariui. Savivaldybėje šią labdarą dalija Raudonojo Kryžiaus organizacijos Vilniaus skyrius. Socialinės paramos skyriaus duomenimis, 2011 m. vasario 20 d. sudarytuose sąrašuose yra 3 940 asmenys, kurie kovo mėnesį pretenduoja gauti paramą maisto produktais³³.

Apibendrinant galima teigti, kad Kupiškio rajono savivaldybėje socialinė parama mažas pajamas gaunančioms šeimoms daugiausia teikiama pinigine forma (kategorinė ir įvertinus pajamas bei turta). Socialinės rizikos šeimoms, kuriomis daugiausiai rūpinasi miesto arba seniūnijų socialiniai darbuotojai – nepinigine forma. Savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius, vykdo savivaldybės teritorijoje socialinės paramos administravimą ir organizavimą, sprendžia globos ir rūpybos klausimus, kuruoja socialinį darbą seniūnijose ir atlieka kitas įstatymų, teisės aktų, savivaldybės institucijų norminių aktų nustatytas funkcijas.

Dalinės teorinės dalies išvados

Stebimi šeimos pokyčiai (santuokų ir gimstamumo mažėjimas bei jų atidėjimas vyresniam amžiui, savanoriškos bevaikystės, kohabitacijos plitimas, nesantuokinių gimimų dažnėjimas ir kiti), keičia struktūrinę šeimos sandarą ir šeimyninius santykius.

Išskiriamos šios pagrindinės šiuolaikinės šeimos funkcijos: reprodukcinė, emocinė paramos, ūkinė ekonominė, socializacijos, seksualinės veiklos, socialinės padėties, rekreacinė. Visos funkcijos glaudžiai tarpusavyje sąveikaudamos viena kitą papildo bei stiprina.

Dėl Lietuvoje susidariusios sudėtingos ekonominės situacijos, socialinės paramos gavimas daugeliui gyventojų tampa pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu tam, kad galėtų patenkinti būtiniausius šeimos poreikius. Pagrindinės socialinės ir ekonominės problemos šalyje yra šios:

³³ Kupiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus 2011 m. vidaus statistikos duomenys. Nepublikuoti.

šeimų skurdas, didėjantis nedarbas, mažėjančios darbo pajamos ir socialiai remtinų gyventojų skaičiaus didėjimas.

Kupiškio rajono savivaldybėje pagrindinė problema yra nedarbas, kuris, mažindamas žmogaus pajamas, keisdamas jo nuostatas ir dienos ritmą, didindamas psichologinę įtampą ir nepasitikėjimą ateitimi, daugeliui gyventojų mažina jų socialinį ir ekonominį aktyvumą, o dažnai lemia ir socialinę atskirtį. Didžiausioje rizikoje dėl skurdo atsiduria tos šeimos, kuriose dirba tik vienas iš sutuoktinių arba nedirba nė vienas.

Siekiant sumažinti nedarbo lygį rajone, Panevėžio teritorinės darbo biržos Kupiškio skyrius vykdo aktyvios darbo rinkos politiką (tarpininkavimas susirandant naujas darbo vietas, profesinis mokymas, naujų darbo vietų steigimas socialiai remtiniems asmenims, bedarbių, norinčių sukurti darbo vietą savo verslo organizavimo pagrindu, rėmimas, viešų darbų organizavimas).

Skyrybos, nesantuokinio vaiko gimimas, sutuoktinio mirtis (našlystė) lemia nepilnų šeimų, kurios savo jėgomis sunkiai gali išgyventi ir joms reikalinga parama iš šalies, skaičiaus didėjimą Kupiškio rajono savivaldybėje.

Šeimų situaciją smurto, krizių atvejais apsunkina tai, kad iki šiol Kupiškio rajono savivaldybėje nėra įsteigta tokia socialinių paslaugų įstaiga, kuri galėtų pasiūlyti trumpalaikę socialinę globą smurtą patyrusiems asmenims – krizių centras.

Apibendrinus išskylančias socialines problemas Kupiškio rajono savivaldybėje, galima išskirti šias pagrindines: mažos pajamos, nedarbas, šeimos institucijos irimas, smurtas, alkoholizmas, nepakankama parama šeimai krizių atvejais.

Socialinę paramą Lietuvoje mažas pajamas gaunančiai šeimai reglamentuoja šie dokumentai: Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (2004), Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (2003), Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas (2006), Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas (2009), taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai.

Nepasiturintiems Lietuvos gyventojams mokama ne tik socialinė pašalpa, kuri garantuoja minimalias pajamas, bet ir teikiamos būsto šildymo, karšto ir šalto vandens išlaidų kompensacijos, mokinių nemokamas maitinimas, parama mokinio reikmenims įsigyti, parama maisto produktais ir kt. Teisė į valstybės paramą įgyjama, kai vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės nei Vyriausybės nustatyti valstybės remiamų pajamų dydžiai.

Pagrindiniai socialinės apsaugos sistemos tipai: socialinis draudimas ir socialinė parama. Lietuvos socialinės paramos struktūrą sudaro dvi pagrindinės dalys: piniginė socialinė parama (šalpos pensijos, išmokos šeimai, laidojimo išmokos, kompensacijos ir kt.) ir socialinės

paslaugos (socialinės globos įstaigos; senelių, neįgaliųjų, našlaičių globos namai; dienos centrai, nakvynės namai, pagalba namuose).

Remiantis Išmokų vaikams įstatymu (2004), šeimoms, auginančioms vaikus, nustatyta valstybės parama. Įstatyme įteisintos vienkartinės ir kas mėnesį mokamos šios socialinės išmokos:

1. Šeimose auginamiems vaikams: vienkartinė išmoka vaikui (gimus arba įvaikintam vaikui); išmoka vaikui; išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui.
2. Vaikams, kuriems nustatyta globa (rūpyba): globos (rūpybos) išmoka; vienkartinė išmoka įsikurti.
3. Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.

Europos šalių socialinės paramos sistemoje yra išskiriamos trys socialinės paramos rūšys: bendroji parama (general assistance), kategorinė parama (categorical assistance), tikslinė parama (targeted assistance).

ES šalių socialinės paramos principai, įstatymai, remiamų asmenų kategorijos, rėmimo sąlygos ir formos yra skirtingos. Kiekviena ES šalis turi savo paramos šeimai modelį, kuris atitinka jos prioritetus. Skirtingose ES valstybėse kiekvienam gyventojui išmokama socialinė išmoka skiriasi ir dažniausiai priklauso nuo kiekvienos šalies ekonomikos išsivystymo ir pragyvenimo lygio.

Vykdamas valstybės numatytas funkcijas, socialinę paramą Kupiškio rajono savivaldybėje administruoja Socialinės paramos skyrius: skiria ir moka savo Savivaldybės gyventojams socialines pinigines išmokas, teikia konsultacijas socialinės paramos teikimo, paslaugų, globos, rūpybos klausimais, nagrinėja gyventojų pareiškimus, skundus, rengia atsakymus socialinės paramos klausimais.

Kupiškio rajono savivaldybės tarybos nutarimu, nuo 2009 m. birželio mėnesio, priimtas "Gyventojų telkimo visuomenei naudingiems darbams tvarkos aprašas", kuris reglamentuoja visuomenei naudingų darbų telkimo tvarką ir sąlygas. Savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius koordinuoja šių darbų organizavimą.

Kupiškio rajono savivaldybėje gyventojams ir jų šeimoms yra teikiama parama maisto produktais, kuri dalijama 6 kartus per metus. Į ją gali pretenduoti asmenys, kurių pajamos neviršija 525 Lt vienam šeimos nariui.

3. SOCIALINĖS PARAMOS MAŽAS PAJAMAS GAUNANČIOMS ŠEIMOMS KUPIŠKIO RAJONE VERTINIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti Kupiškio rajono savivaldybės mažas pajamas gaunančių šeimų požiūrį į valstybės teikiamą socialinę paramą šeimai, pasirinktas kiekybinis tyrimas. Kiekybinis tyrimas – tai struktūrizuotas tyrimas, besiremiantis iš mokslinės problemos išplaukiančia hipoteze, kurią siekiama patvirtinti, taikant matematinės statistinės analizės būdus tyrimo duomenims, t.y. gautiems skaičiams sutvarkyti (Kardelis, 2002, p. 276).

Tyrimo metu apklausti 158 Kupiškio rajono savivaldybės socialinės pašalpos gavėjai. Savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus duomenimis 2009 m. pabaigoje socialinę pašalpą gavo 269 šeimos³², deklaruojančios gyvenamąją vietą Kupiškio rajono savivaldybėje. Tyrime apklausti šių šeimų nariai, kurie nuo 2010 m. balandžio iki birželio mėnesio kreipėsi į Socialinės paramos skyrių dėl socialinės pašalpos.

Tyrimui naudota uždaro tipo anketa, kurią sudarė trys klausimų imtys: demografiniai duomenys, gaunama socialinė parama ir socialinės paramos vertinimas. Apklausiai naudota anketa pateikiama prieduose (1 priedas).

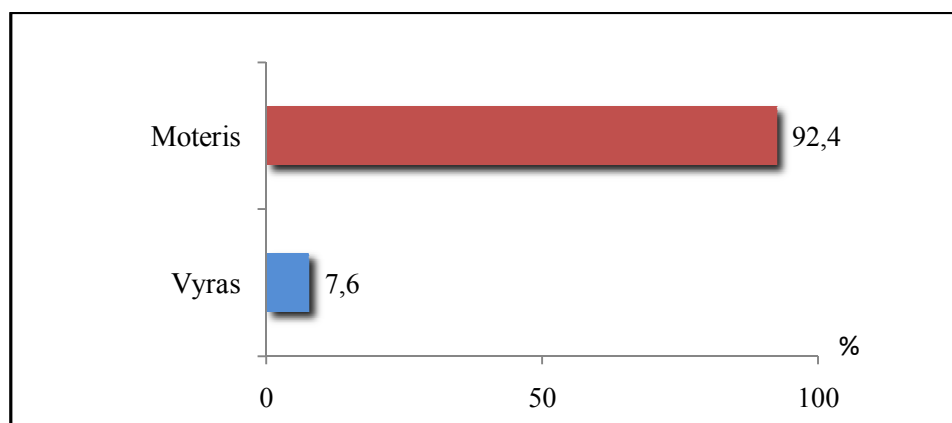
Respondentų instruktavimas buvo vykdomas žodžiu pagal bendrus tyrimo reikalavimus: dalyviai žodžiu buvo informuoti apie tyrimą, jo tikslus ir atsakymų anonimiškumą. Vykdamas apklausą buvo išdalintos 162 anketos, grįžo 158, sugadintos – 4.

Tyrimo metu surinktų duomenų matematinė statistinė analizė atlikta kompiuterine programa SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 17.0 for Windows. Anketinės apklausos duomenų apdorojimas grindžiamas aprašomąja ir išvadine statistika. Skirtumo tarp atsakymų pasiskirstymų skirtingose respondentų grupėse statistiniam reikšmingumui įvertinti taikytas chi kvadrato (χ^2) testas bei nurodomas reikšmingumo (p) lygmuo. Darbe aptariami statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) ir labai reikšmingi ($p < 0,001$) skirtumai tarp požymių. Tyrimo rezultatai pavaizduoti juostinėse diagramose. Remiantis gautais apklausos duomenimis parengtos tyrimo išvados bei pateiktos rekomendacijos plėtojant tolimesnę Savivaldybės socialinę paramą šeimai.

³² Kupiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus 2011 m. vidaus statistikos duomenys. Nepublikuoti.

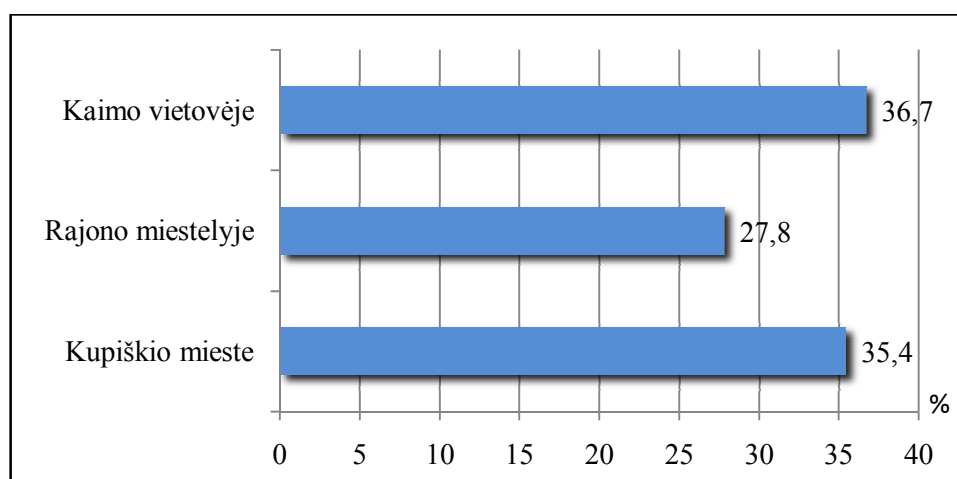
3.2. Mažas pajamas gaunančių šeimų požiūris į teikiamą socialinę paramą

Iš visų tyrime dalyvavusių respondentų (2 pav.) didžiąją dalį – 92,4 proc. sudaro moterys ir tik 7,6 proc. vyrų.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

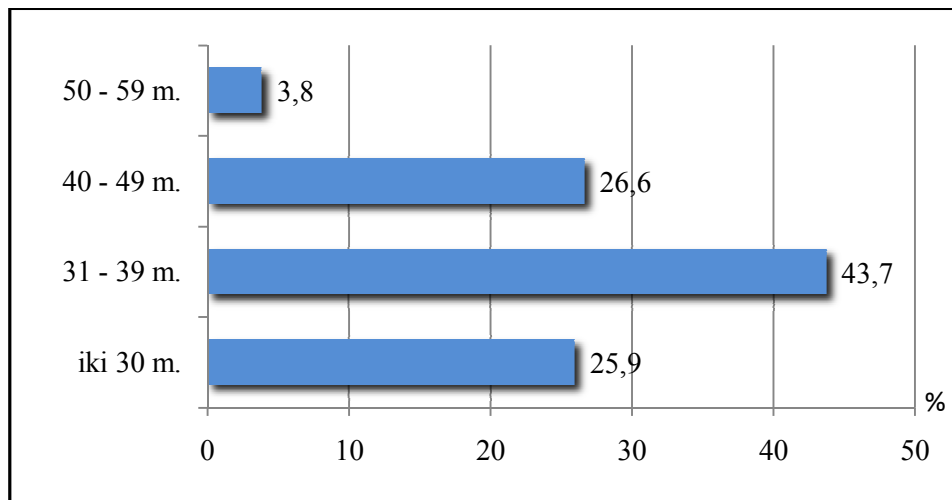
Tyrimo duomenys rodo (3 pav.), kad daugiau kaip trečdalis socialinių pašalpų gavėjų, dalyvavusių apklausoje, gyvena kaimo vietovėje (36,7 proc.). Beveik tiek pat apklaustųjų gyvena Kupiškio mieste (35,4 proc.), o rajono miesteliuose šis skaičius kiek mažesnis (27,8 proc.). Manytina, kad toks rezultatų pasiskirstymas yra todėl, kad tiek kaime, tiek ir mieste yra didelė bedarbystės problema.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.)

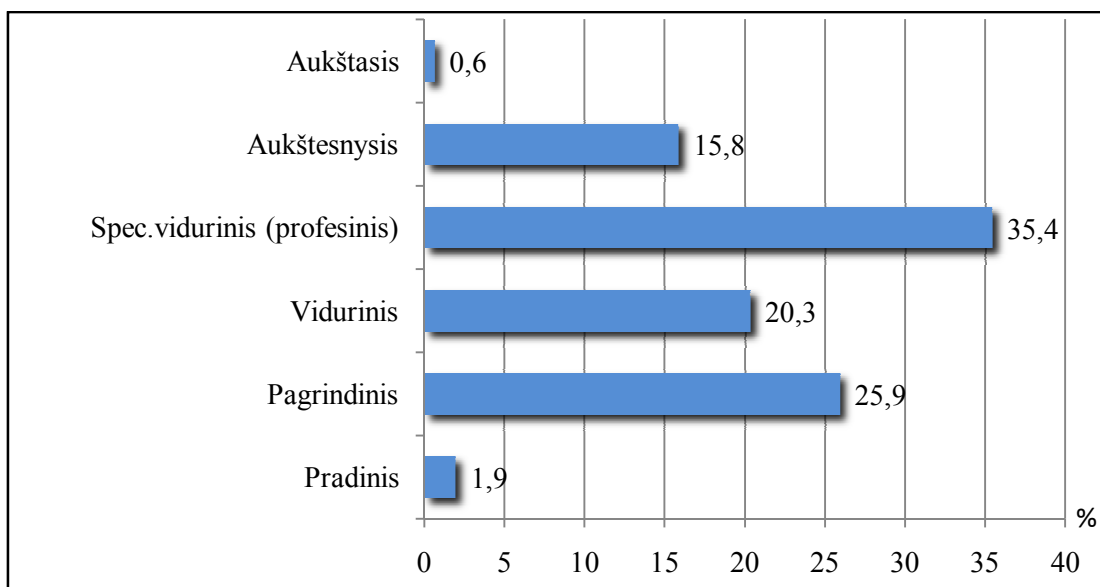
Analizuojant tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymą pagal amžių, pastebima, kad tarp jų didžiausią dalį (43,7 proc.) sudaro 31 – 39 metų amžiaus respondentai, apie ketvirtadalį (26,6 proc.) respondentų sudaro 40 – 49 metų amžiaus ir kiek mažiau (25,9 proc.) apklaustųjų

yra iki 30 metų amžiaus. Labai mažą dalį (3,8 proc.) sudaro 51 – 60 metų amžiaus socialinės pašalpos gavėjai (4 pav.).

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (proc.)

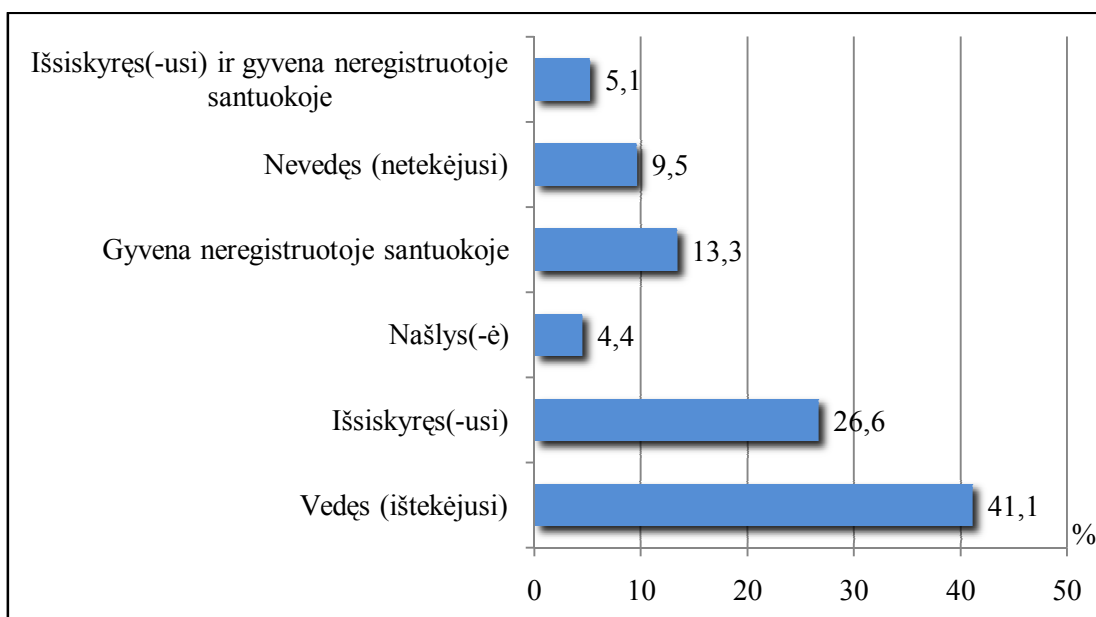
Nustatyta, kad daugiausia (35,4 proc.) apklaustųjų turi specialųjį vidurinį (profesinį) išsimokslinimą, apie ketvirtadalis respondentų (25,9 proc.) – pagrindinį, apie penktadalis (20,3 proc.) – vidurinį išsilavinimą. Aukštesnįjį išsilavinimą turi apie šeštadalis (15,8 proc.) apklaustųjų, pagrindinį išsilavinimą turi visai nedidelė dalis (6 proc.), o aukštąsias mokyklas baigę tik 0,6 proc. respondentų (5 pav.).

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)

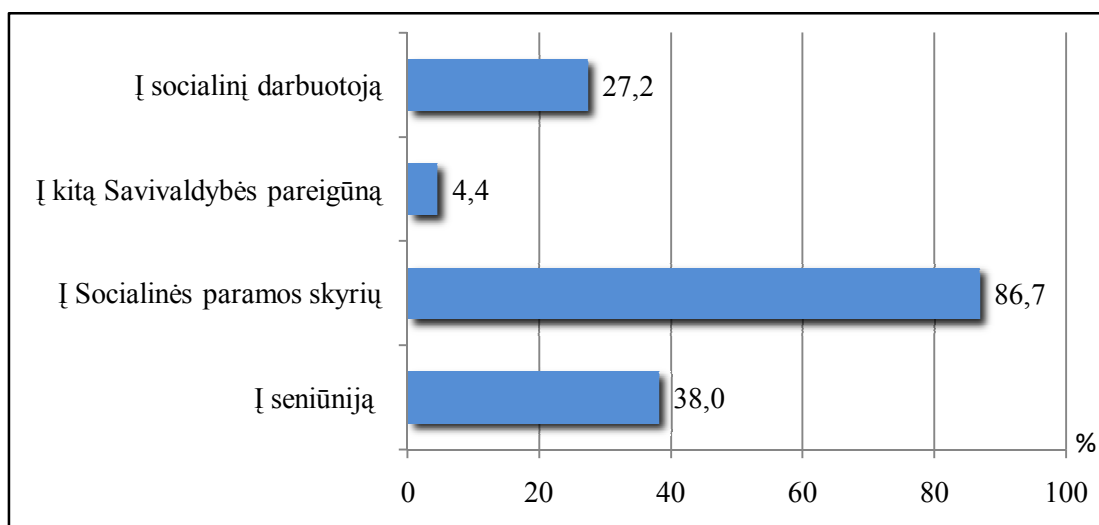
Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad didesnę dalis (41,1 proc.) apklaustųjų gyvena santuokoje (6 pav.). Daugiau kaip ketvirtadalis (26,6 proc.) respondentų nurodė esą išsiskyrę.

Beveik penktadalis socialinės pašalpos gavėjų (18,4 proc.) gyvena neregistruotoje santuokoje, iš jų – 5,1 proc. jau anksčiau yra turėję santuoką ir išsiskybę. Nevedę/netekėjusios vaikus augina 9,5 proc. apklaustųjų, o našliai sudaro tik labai mažą dalį respondentų (4,4 proc.).

6 pav. Respondentų šeimyninė padėtis (proc.)

Tyrimu siekta išsiaiškinti, į ką kreipiasi socialinių pašalpų gavėjai *norėdami gauti svarbios informacijos, patarimo ar pagalbos* (7 pav.). Rezultatai rodo, kad dėl pagalbos vienu ar kitu klausimu, respondentai dažniausiai kreipiasi į Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrių (86,7 proc.), kiek rečiau (38,0 proc.) – į seniūniją. Daugiau kaip ketvirtadalis apklaustųjų (27,2 proc.) pažymėjo, kad pagalbos kreipėsi į socialinius darbuotojus, o į kitus Savivaldybės pareigūnus – tik 4,4 proc. respondentų.

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kreipimąsi į nurodytą įstaigą ar darbuotoją (proc.)

Gauti rezultatai leidžia teigiamai vertinti Socialinės paramos skyriaus darbuotojų darbo efektyvumą ne tik teikiant socialinę paramą mažas pajamas gaunančioms šeimoms, bet ir konsultuojant gyventojus jiems rūpimais paramos klausimais.

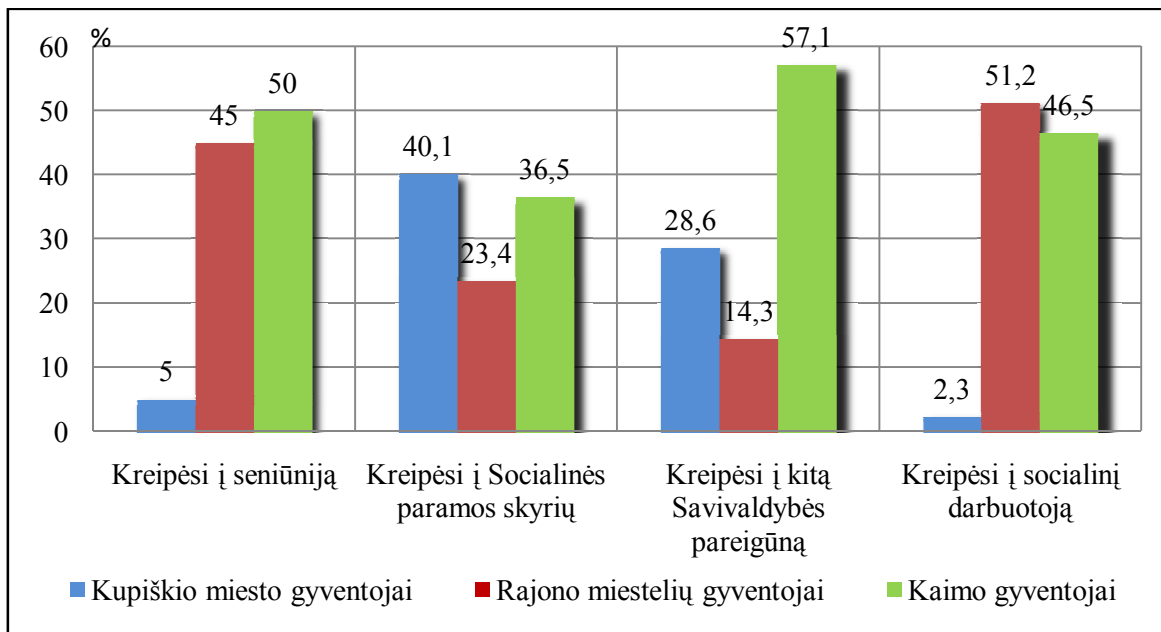
Dažniausiai į Kupiškio savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrių (6 lentelė) yra kreipiamasi dėl materialinės paramos (81,0 proc.) ir kompensacijų (32,3 proc.). Tai savime suprantama, nes šis skyrius administruoja socialinės paramos išmokas, teikia socialines paslaugas, informuoja ir konsultuoja rajono gyventojus socialinės paramos klausimais (19,0 proc.). Į socialinį darbuotoją daugiau nei ketvirtadalis apklaustųjų (25,9 proc.) kreipiasi dėl konsultacijos, informacijos. Penktadalio apklaustųjų teigimu į seniūniją jie kreipiasi dėl materialinės paramos, o daugiau nei kas dešimtas – dėl įdarbinimo. Darbas yra svarbus pragyvenimo šaltinis, todėl žmogus stengiasi išnaudoti kiekvieną galimybę jo ieškodamas.

6 lentelė. Pagalbos socialinės pašalpos gavėjams 2010 metų I – II ketv. pasiskirstymas

Pagalbos būdas	2010 metais kreipėsi pagalbos į šias įstaigas ir darbuotojus (proc.)			
	seniūniją	Socialinės paramos skyrių	kitą Savivaldybės pareigūną	socialinį darbuotoją
konsultacijos, informacijos	15,8	19,0	3,2	25,9
noro pasiguosti/pasidžiaugti	0,6	1,3	–	1,3
materialinės paramos	20,3	81,0	–	3,2
transporto paslaugų	3,2	0,6	–	–
kompensacijų	7,6	32,3	–	1,9
įdarbinimo	11,4	–	0,6	–
gydymosi (slaugos ir pan.) įstaigų	0,6	–	–	–
pagalbos atliekant ūkio darbus	1,3	–	–	1,3
smurto šeimoje	0,6	–	–	–
šeimoms narių piktnaudžiavimo alkoholiu	0,6	–	0,6	0,6
įvykus nelaimei	0,6	1,3	0,6	–

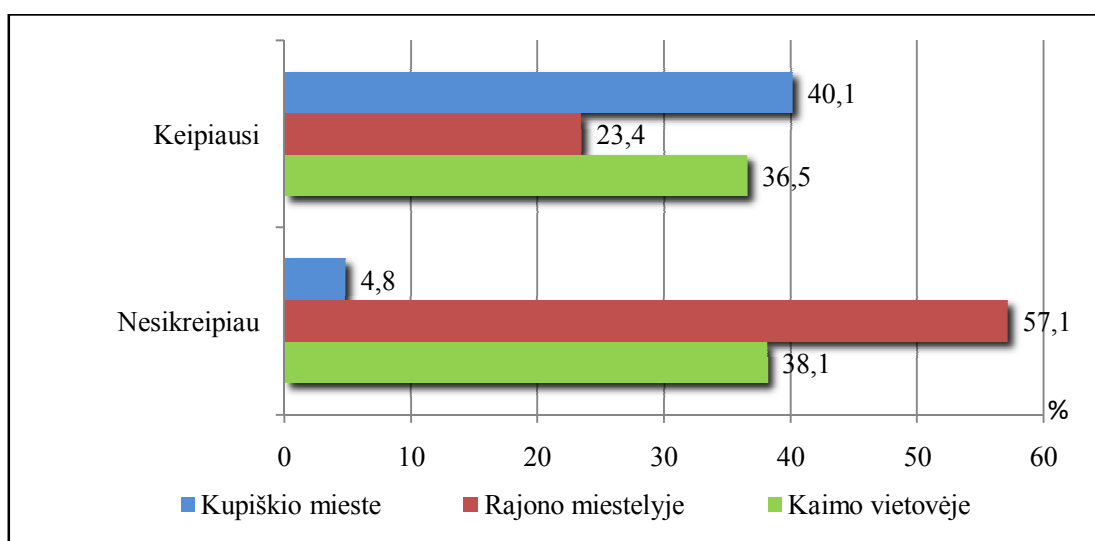
Kupiškio miesto gyventojai, dažniau kreipiasi pagalbos į Socialinės paramos skyrių (40,1 proc.) ar kitą Savivaldybės darbuotoją (28,6 proc.) nei į socialinį darbuotoją (2,3 proc.) ar seniūniją (5 proc.) (8 pav.). O rajono miestelių gyventojai dažniau dėl pagalbos kreipiasi į socialinį darbuotoją (51,2 proc.) ($\chi^2=31,4$; $p<0,001$) ir seniūniją (45 proc.) ($\chi^2=40,2$; $p<0,001$), nei į Socialinės paramos skyrių (23,4 proc.) ar kitą Savivaldybės darbuotoją (14,3 proc.).

Beveik kiekviename Kupiškio rajono savivaldybės miestelyje (išskyrus Palėvenę) yra seniūnija, todėl galima daryti prielaidą, kad miestelių ir kaimų gyventojams kur kas lengviau ir patogiau pasiekti seniūniją, nei Kupiškio miestą. Tikėtina, kad dėl šios priežasties jie dažniau kreipiasi į seniūniją.

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą ir kreipimąsi į įstaigą ar darbuotoją (proc.)

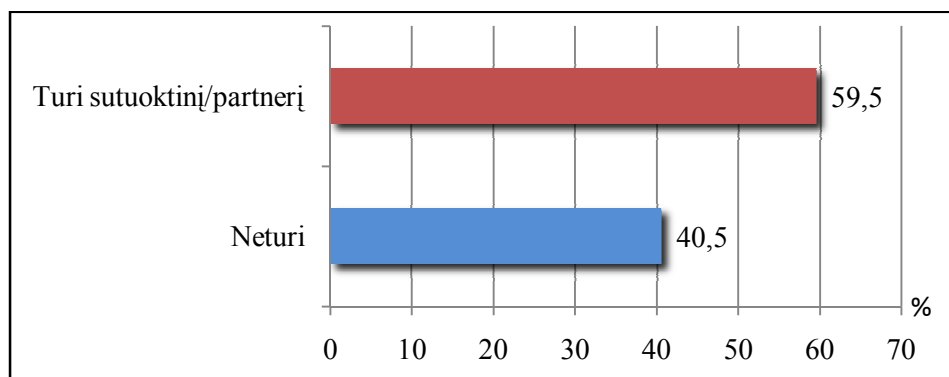
Tyrimo rezultatai rodo (9 pav.), kad iš visų besikreipusių į Socialinės paramos skyrių didžiausią dalį sudaro Kupiškio miesto (40,1 proc.) ir kaimo vietovėje gyvenantieji (36,5 proc.).

9 pav. Respondentų kreipimosi į Socialinės paramos skyrių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietovę

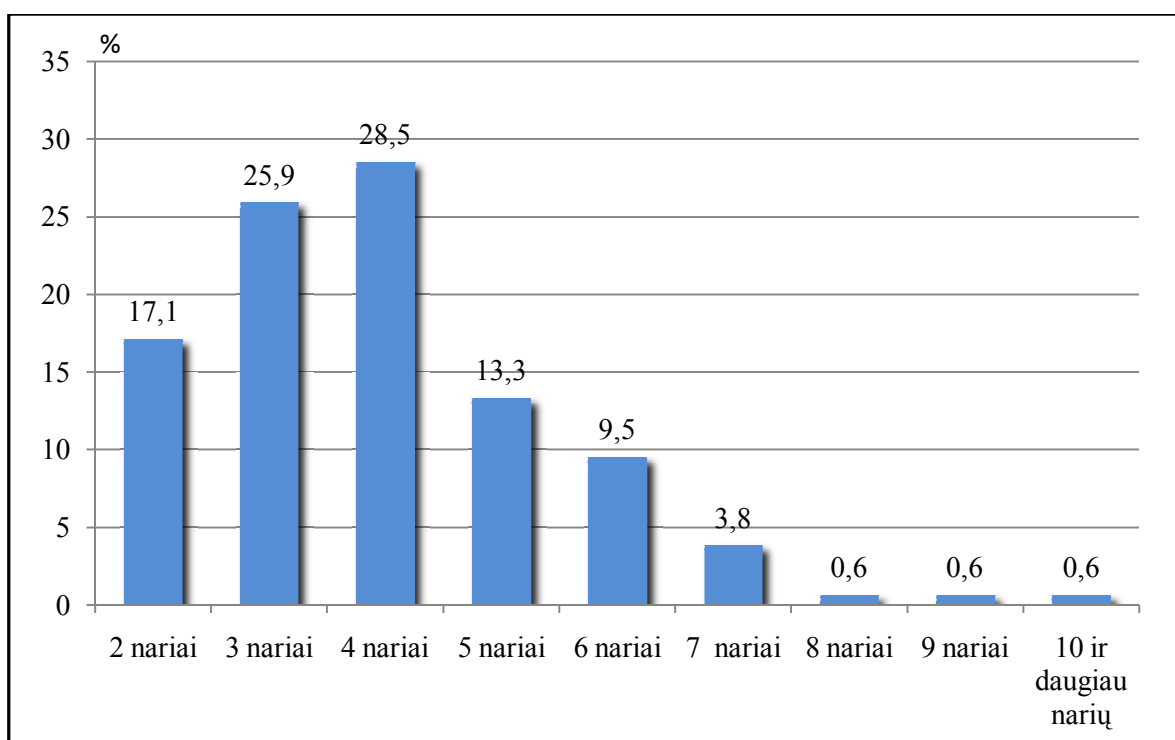
Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas: pagalbos į Socialinės paramos skyrių dažniau kreipiasi Kupiškio miesto nei rajono miestelių gyventojai ($\chi^2=13,9$; $p<0,001$).

Analizuotas socialinės paramos gavėjų pasiskirstymas pagal šeimos dydį. Tyrimo duomenys rodo (10 pav.), kad iš 158 šeimų beveik du trečdaliai (59,5 proc.) yra pilnos šeimos, o likusi dalis (40,5 proc.) – vienišų tėvų šeimos.

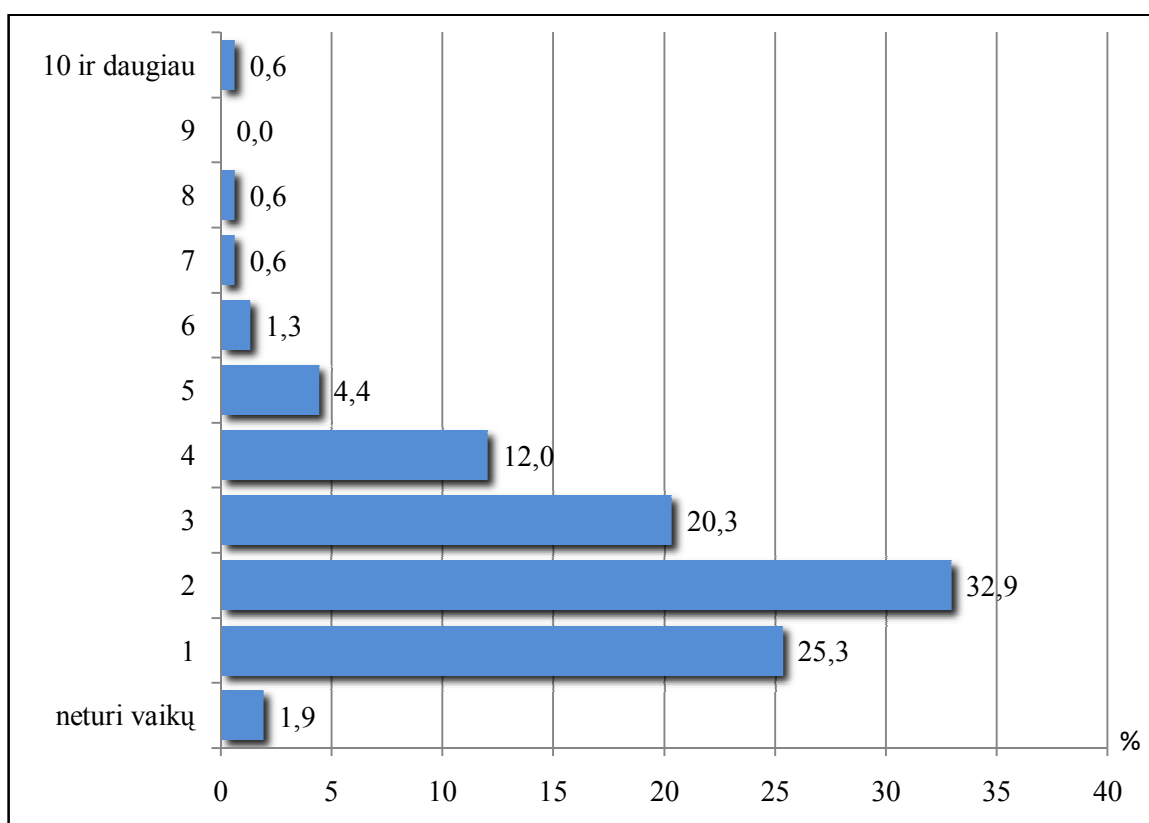
10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos struktūrą (proc.)

Dažniausiai respondentų šeimą sudaro (11 pav.) keturi asmenys (28,5 proc.), daugiau kaip ketvirtadalis (25,9 proc.) – trys asmenys, mažiau nei penktadalis (17,1 proc.) – du nariai. Apie dešimtadalis respondentų pažymėjo esantys iš šešių asmenų šeimos, kiek daugiau (13,3 proc.) – penkių asmenų. Tik nedidelė dalis (3,8 proc.) apklaustųjų respondentų – socialinės pašalpos gavėjų buvo iš gausesnių nei septynių asmenų šeimoms.

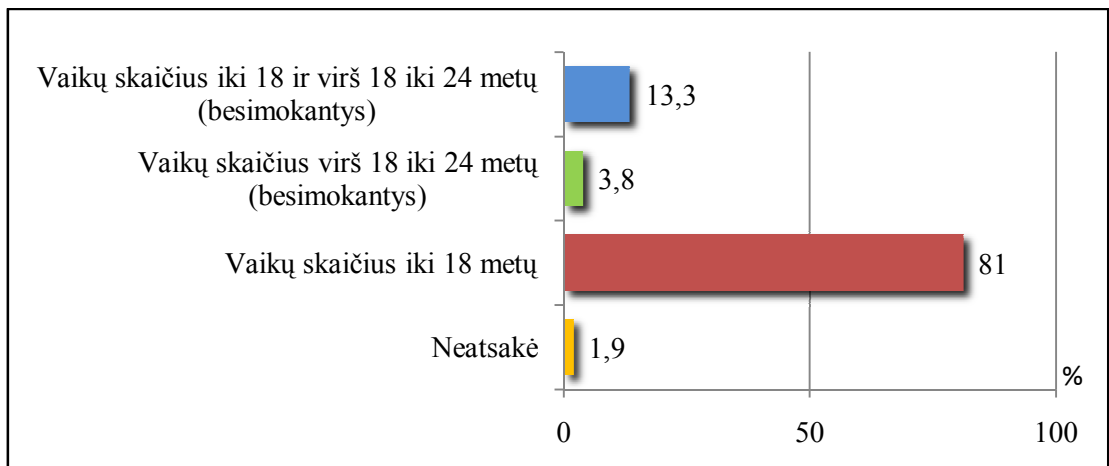
11 pav. Socialinės paramos gavėjų pasiskirstymas pagal šeimos dydį (proc.)

Daugiausiai šeimose auga po du vaikus (32,9 proc.) (12 pav.). Apie ketvirtadalis (25,3 proc.) apklaustųjų nurodė turintis po vieną vaiką, apie penktadalis (20,3 proc.) šeimų – po tris vaikus. Daugiau kaip dešimtadalis (12,0 proc.) respondentų augina keturis vaikus, nedaug iš jų (4,4 proc.) – penkis vaikus. Vadinasi, besikreipiančių pagalbos ir gaunančių socialinę pašalpą tarpe vyrauja 1–2 vaikus turinčios šeimos. Manytina, kad tarp pašalpų gavėjų yra išaugęs vadinamųjų tipinių šeimų skaičius, kai yra du tėvai ir du vaikai. Tai reiškia, kad abu tėvai arba vienas iš jų neturi darbo, kitaip jiems nepriklausytų socialinė pašalpa, net jeigu jie uždirba tik minimalias algas.

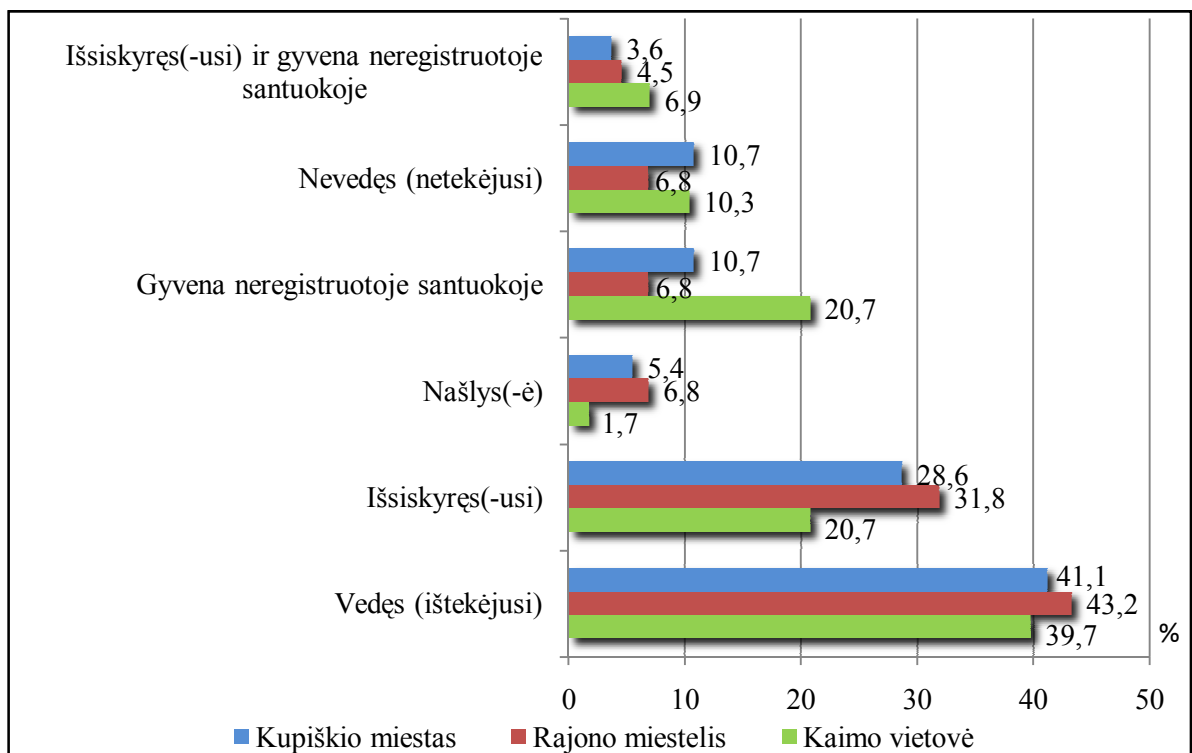
12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių (proc.)

Atlikto tyrimo duomenys rodo (13 pav.), kad iš gaunančių socialinę pašalpą, didžiausia dalis šeimų (81,0 proc.) augina nepilnamečius vaikus iki 18 metų. Labai nedidelė dalis (13,3 proc.) tėvų turi ir nepilnamečių, ir vyresnių, virš 18 iki 24 metų besimokančių vaikų. Dar mažesnė dalis (3,8 proc.) apklaustųjų šeimų turi tik pilnamečius vaikus – studentus.

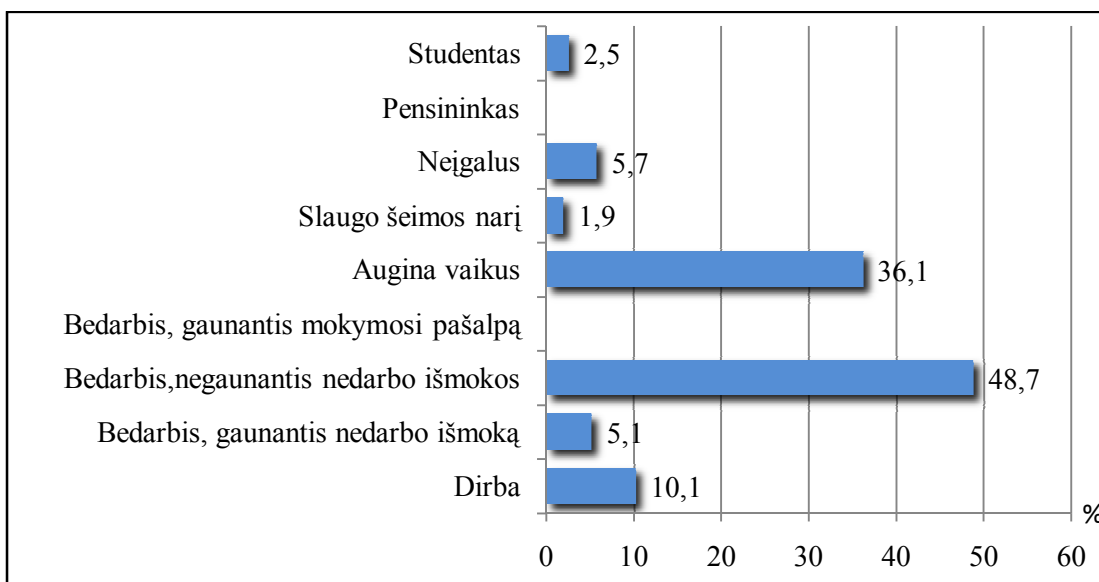
13 pav. Šeimoje augančių vaikų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (proc.)

Tyrimo duomenys rodo (14 pav.), kad nėra statistiškai reikšmingo ryšio tarp respondentų šeimyninės padėties ir gyvenamosios vietos ($\chi^2=8,18$; $p>0,05$). Vis dėlto pastebima tendencija, kad kaimuose gyvenantys respondentai dažniau gyvena neregistruotoje santuokoje (20,7 proc.) nei mieste (10,7 proc.) ar miestelyje (6,8 proc.). Tą patį galima pasakyti ir apie išsiskyrusius ir gyvenančius partnerystėje. Nevedusių/netekėjusių respondentų ir turinčių vaikų mieste ir kaimo vietovėse yra daugiau nei dešimtadalis, imant toje vietovėje gyvenančius: Kupiškio mieste – 10,7 proc., kaimuose – 10,3 proc. Nustatyta, kad registruotoje santuokoje gyvenančių respondentų skaičius tiek Kupiškio mieste (41,1 proc.), tiek rajono miesteliuose (43,2 proc.), tiek ir kaimuose (39,7 proc.) sudaro daugiau nei trečdali ten deklaruojančių savo gyvenamą vietą.

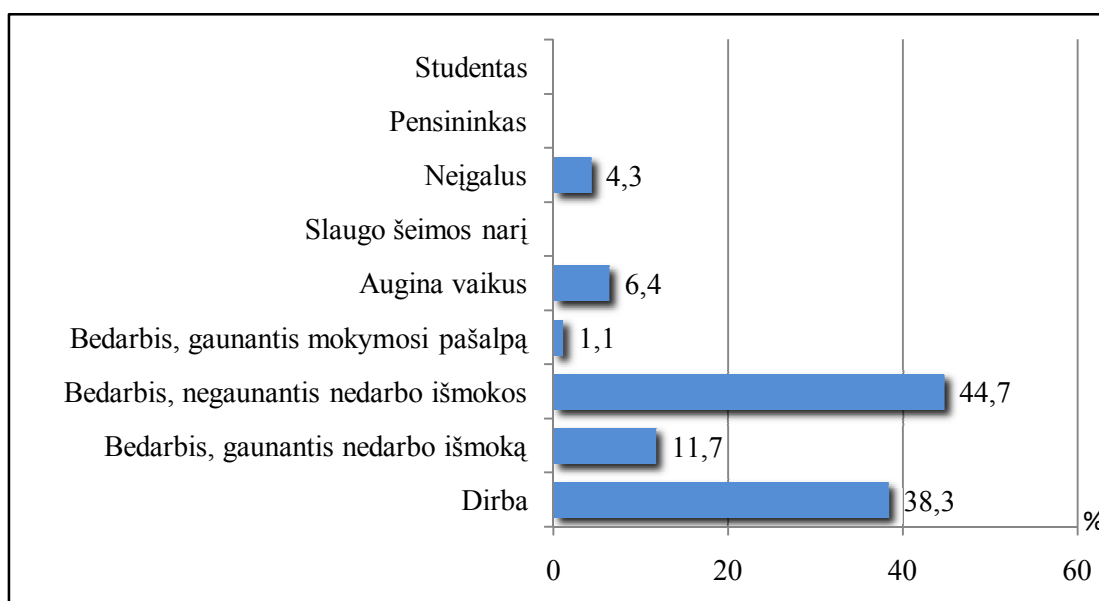
14 pav. Respondentų šeimyninės padėties pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.)

Tyrimu siekta išsiaiškinti socialinę paramą gaunančių šeimų užimtumą (15–16 pav.). Nustatyta, kad dažniausiai socialinių pašalpų gavėjai yra darbo neturintys asmenys. Beveik pusė respondentų (48,7 proc.) buvo bedarbiai, registruoti darbo biržoje ir negaunantys nedarbo draudimo išmokos ir daugiau nei trečdalis (36,1 proc.) – auginantys vaikus. Tyrimo metu dirbo tik kas dešimtas (10,1 proc.) apklaustasis (15 pav.).

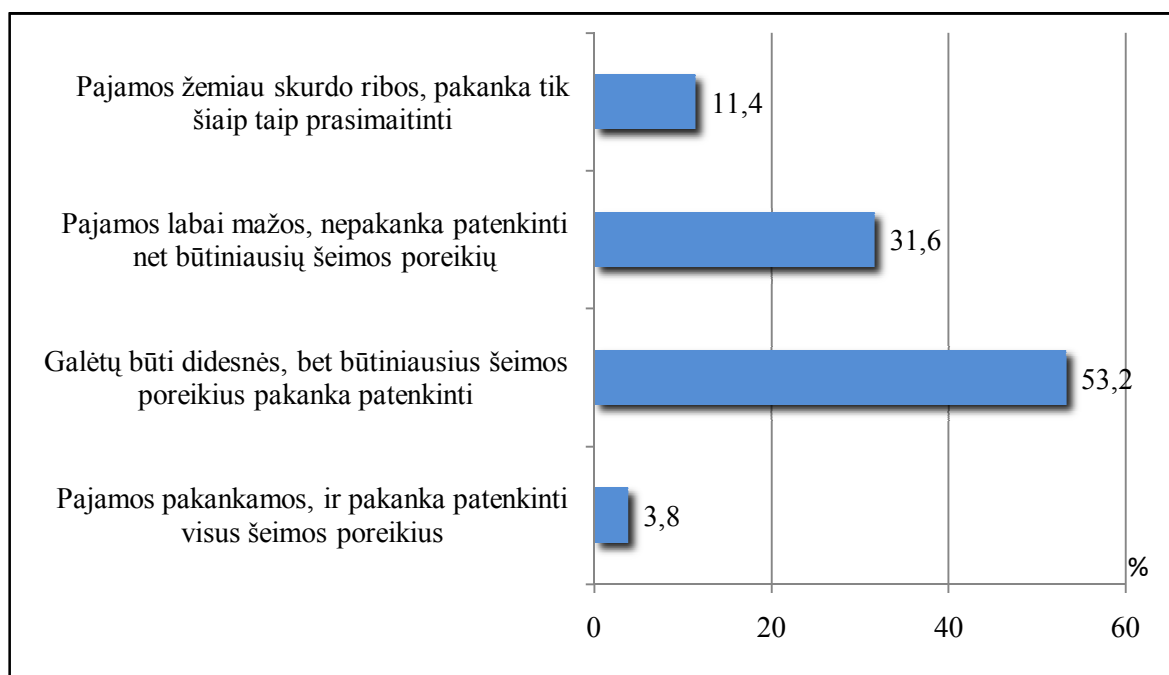
15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užimtumą (proc.)

Nustatyta, kad beveik pusė (44,7 proc.) sutuoktinių arba partnerių buvo bedarbiai, negaunantys nedarbo išmokos, o daugiau nei trečdalis (38,3 proc.) – dirbantys. Daugiau kaip dešimtadalis (11,7 proc.) bedarbių gavo nedarbo draudimo išmoką. Pažymėtina, kad tarp apklaustų šeimų pensininkų nepasitaikė (16 pav.).

16 pav. Respondentų šeimos narių/partnerių pasiskirstymas pagal užimtumą (proc.)

Tyrimu siekta išsiaiškinti kaip respondentai vertina savo pajamas (17 pav.). Apklausos duomenys rodo, kad daugiau kaip pusė (53,2 proc.) nurodė, kad pajamos, nors būtinausius šeimos poreikius patenkina, galėtų būti didesnės. Tačiau beveik trečdalis (31,6 proc.) pažymėjo, kad pajamos yra labai mažos ir nepakanka patenkinti būtinausių šeimos poreikių. Pažymėtina, kad daugiau nei kas dešimtas respondentas mano gyvenantis žemiau skurdo ribos, pajamų pakanka tik šiaip taip prasimaitinti

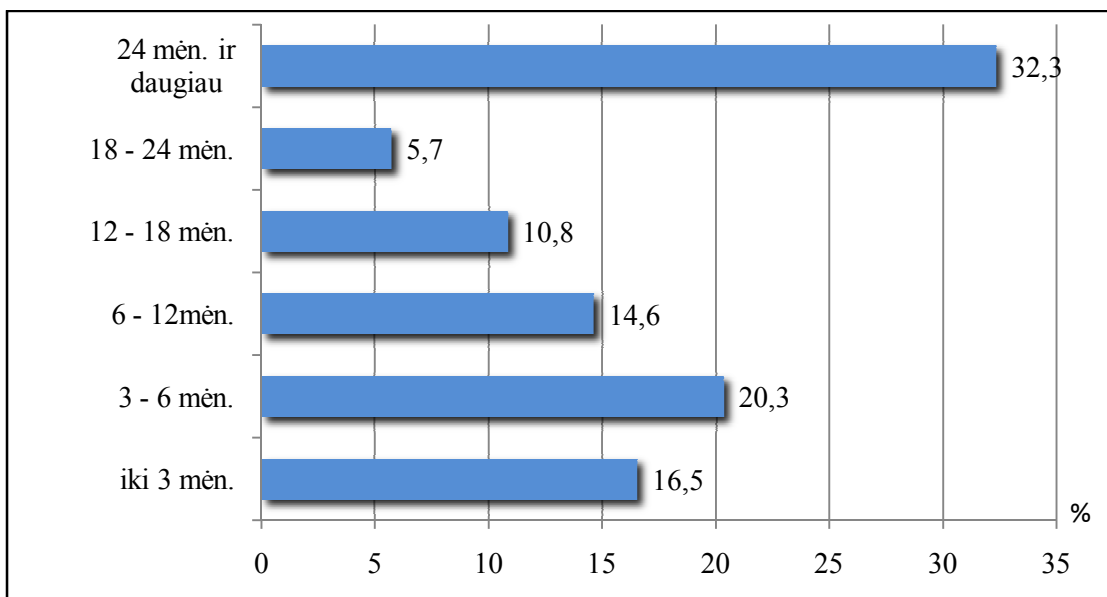

17 pav. Respondentų nuomonė apie gaunamas pajamas

Analizuojant respondentų atsakymus (N=158) pastebėta, kad nors yra skirtumų lyginant respondentus pagal pajamų vertinimą ir šeimos padėtį, jie nėra statistiškai reikšmingi ($\chi^2=24,3$; $p>0,05$). Tai reiškia, kad šeimyninė padėtis neįtakoja respondentų pajamų.

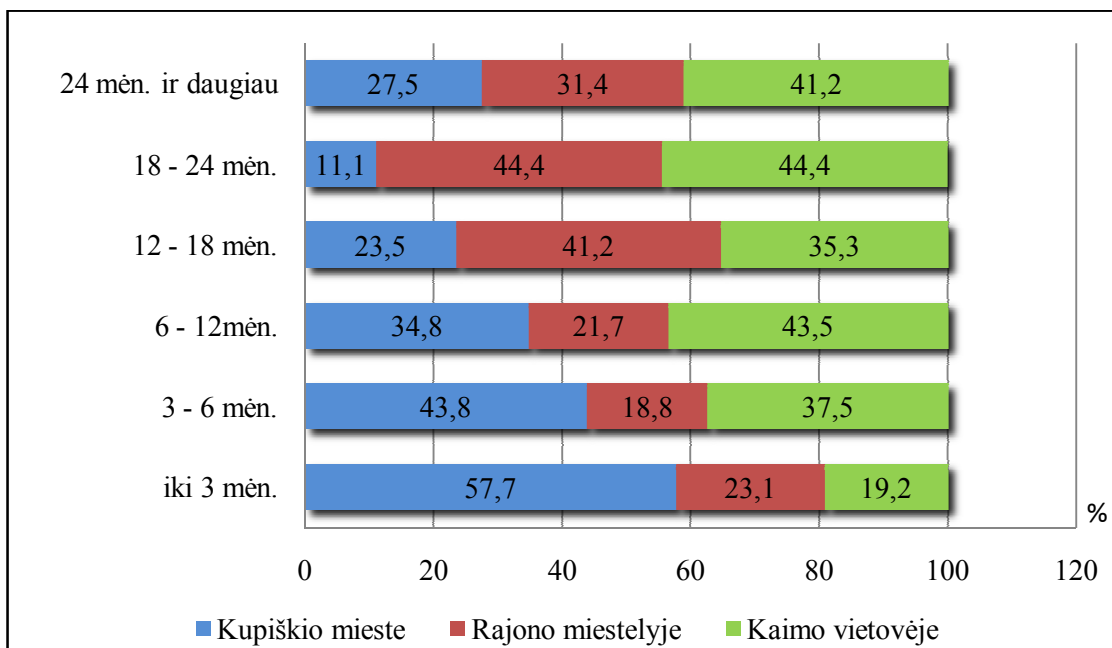
Viena svarbesnių socialinės paramos gavėjų charakteristikų yra socialinės pašalpos gavimo laikotarpis. Jeigu šeima gauna socialinę pašalpą ne keletą mėnesių, o net keletą metų, vadinasi, šeimos pajamos išlieka žemos ilgą laikotarpį, šeima skursta (Lazutka, 2008, p. 84). Didžioji dalis apklaustųjų yra ilgalaikiai socialinės pašalpos gavėjai: apie dešimtadalis socialinę pašalpą gauna 12–18 mėn., o apie trečdalis – daugiau nei 24 mėn. (18 pav.). Taigi beveik pusė (48,8 proc.) respondentų socialinę pašalpą gauna ilgiau kaip metus.

Tyrimo rezultatai rodo, kad trumpalaikių socialinės pašalpos gavėjų skaičius nėra jau toks mažas. Daugiau kaip penktadalis (20,3 proc.) gauna socialinę pašalpą nuo 3 iki 6 mėn., kiek mažiau (16,5 proc.) pradėjo gauti pašalpą tik prieš 3 mėnesius. Tai reiškia, kad naujų pašalpos gavėjų yra ne taip ir mažai.

18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal laiką, kurį šeima gauna socialinę pašalpą (proc.)

Nustatyta (19 pav.), kad naujų pašalpos gavėjų, pradėjusių gauti socialinę pašalpą tik prieš tris mėnesius, didžiąją dalį (57,7 proc.) sudaro Kupiškio miesto gyventojai, mažiau kaip ketvirtadalis (23,1 proc.) yra rajono miesteliuose ir mažiau kaip penktadalis (19,2 proc.) – kaimuose gyvenančių.

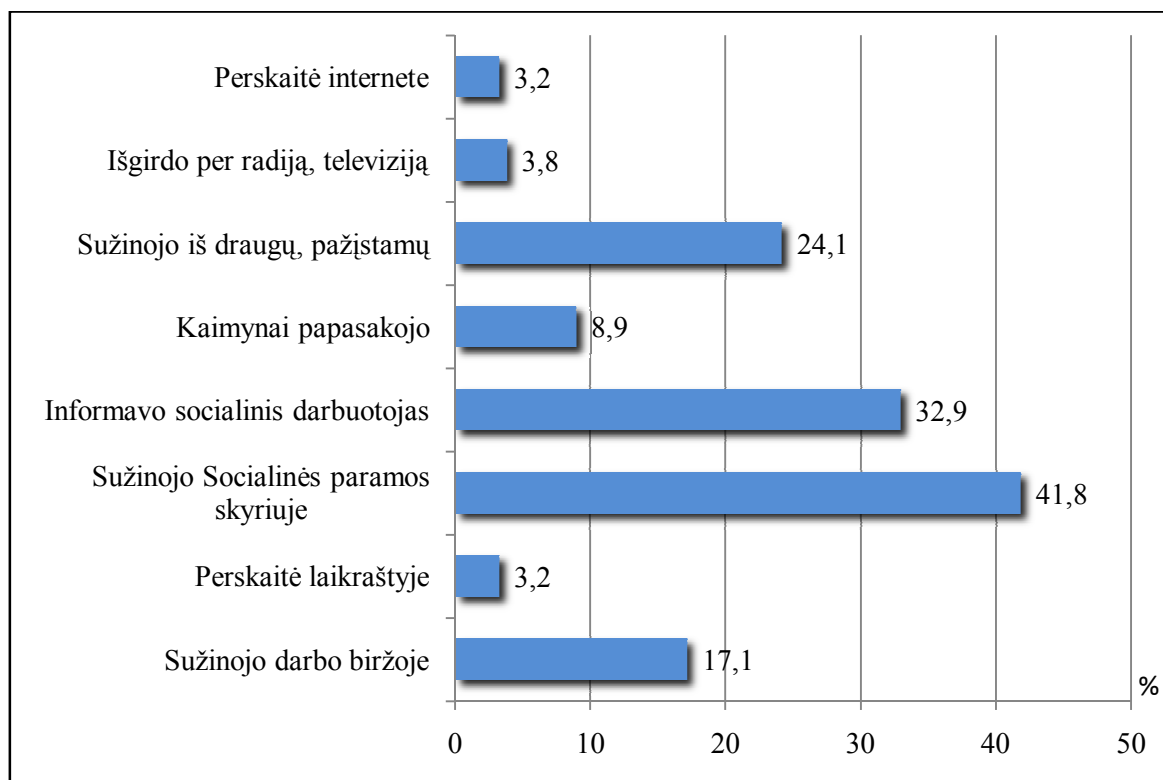

19 pav. Socialinės pašalpos gavimo laikotarpis pagal gyvenamąją vietą (proc.)

Pažymėtina, kad Kupiškio rajono savivaldybėje yra nemažas nuolatinių socialinės pašalpos gavėjų sluoksnis, ypač kaimo vietovėje, kur šią pašalpą respondentų šeimos gauna jau daugiau kaip 2 metus (41,2 proc.). Gausėjantis naujų pašalpos gavėjų skaičius Kupiškio mieste turbūt

labiausiai atspindi sunkmečio tendencijas: didėjant nedarbiui, mažėja gyventojų pajamos. Nepasiturinčiai šeimai socialinė pašalpa – pagrindinė galimybė patenkinti nors būtinausius šeimos poreikius. Atkreiptinas dėmesys, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2006, Nr. 130-4889) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 5 d. nutarimu Nr. 538 „Dėl valstybės remiamų pajamų dydžio patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 67-2531), į socialinę pašalpą gali pretenduoti tik tie piliečiai ar šeimos, kurių pajamos vienam žmogui mažesnės už valstybės remiamas, t.y. 350 Lt, o turimo turto vertė mažesnė už nustatytą normatyvais.

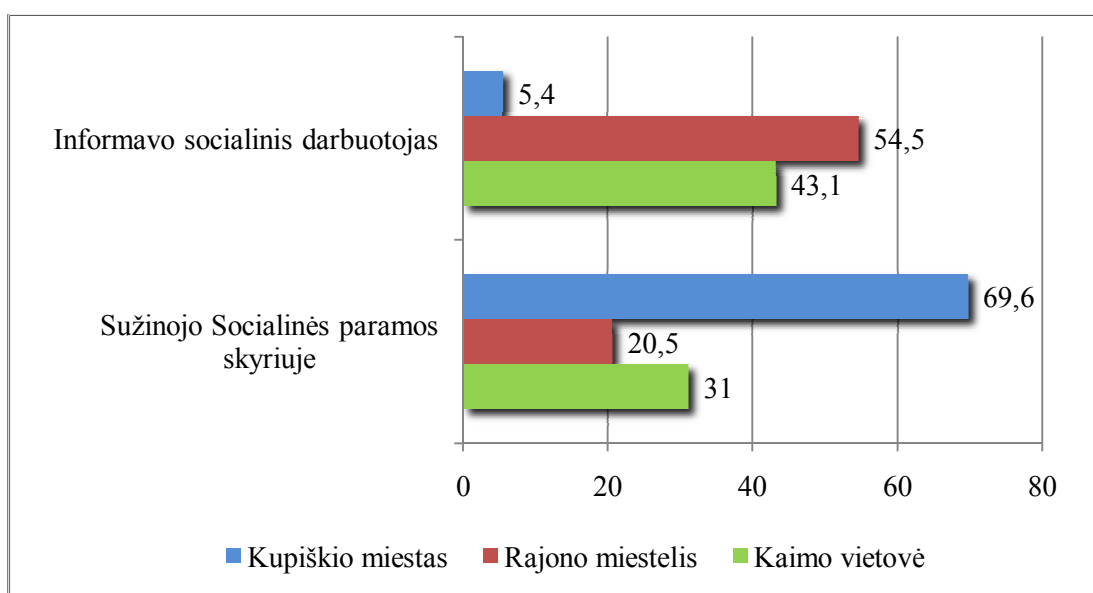
Tyrimu siekta išsiaiškinti, iš kur socialinės pašalpos gavėjai sužinojo apie Savivaldybės teikiamą paramą šeimoms (20 pav.). Didelė dalis (41,8 proc.) respondentų nurodė, kad apie tai jie sužinojo Socialinės paramos skyriuje, beveik trečdalį (32,9 proc.) informavo socialinis darbuotojas, o maždaug ketvirtadalis (24,1 proc.) – iš draugų ar pažįstamų. Šiek tiek mažiau nei penktadalis (17,1 proc.) apklaustųjų nurodė, kad apie galimybę gauti paramą sužinoję darbo biržoje, o mažiau nei dešimtadaliui (8,9 proc.) papasakojo kaimynai. Tarp rečiausiai respondentų minimų informacijos šaltinių yra radijas ir televizija (3,8 proc.), internetas (3,2 proc.) ir laikraštis (3,2 proc.).

20 pav. Informacijos apie Savivaldybės teikiamą paramą šaltiniai (proc.)

Vadinasi, apie galimybes gauti paramą šeimoms, didžioji dauguma respondentų sužinojo tiesiogiai iš pačių paramos teikėjų. Galima kelti prielaidą, kad Socialinės paramos skyriaus darbuotojai puikiai atlieka vieną iš savo funkcijų – rajono gyventojų informavimas ir konsultavimas socialinės paramos klausimais.

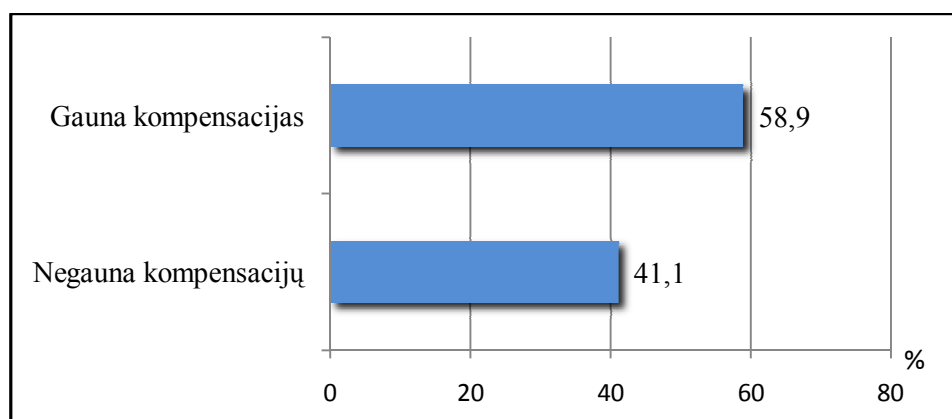
Analizuojant respondentų atsakymus (21 pav.) ryškėja tendencija, kad informaciją apie Savivaldybės teikiamą paramą šeimoms, kaimo ir miestelių gyventojams dažniau suteikia seniūnijų socialiniai darbuotojai, o Kupiškio miesto gyventojams – Socialinės paramos skyriaus darbuotojai.

21 pav. Informacijos apie Savivaldybės teikiamą paramą pagrindinių šaltinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.)

Daugiau kaip pusė (54,5 proc.) (21 pav.) rajono miesteliuose ir daugiau kaip trečdalis (43,1 proc.) kaimo vietovėje gyvenančių socialinės pašalpos gavėjų apie socialinę paramą sužino iš seniūnijose dirbančių socialinių darbuotojų ($\chi^2=31,3$; $p<0,001$), o daugiau kaip du trečdaliai (69,6 proc.) Kupiškio miesto gyventojų dažniausiai visą reikiamą informaciją gauna Socialinės paramos skyriuje ($\chi^2=28,9$; $p<0,001$). Tai galima paaiškinti tuo, kad miestelių ir kaimų gyventojams dėl susisiekimo problemų su rajono centru, labiau prieinami jų gyvenamoje vietoje dirbantys specialistai.

Iš apklaustųjų socialinės pašalpos gavėjų (N=158), būsto šildymo ir vandens tiekimo išlaidų kompensacijas gavo daugiau kaip pusė (58,9 proc.) (22 pav.), iš jų – daugiau kaip ketvirtadalis (27,9 proc.) gavo kieto kuro išigijimo išlaidų kompensacijas grynaisiais pinigais (7 lentelė).

22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šildymo ir vandens kompensacijų gavimą (proc.)

Kompensacijas už būsto šildymą gavo 31,0 proc. respondentų, už šaltą ir karštą vandenį – 30,4 proc. Kompensacijų gavimo trukmė atsispindi 7 lentelėje.

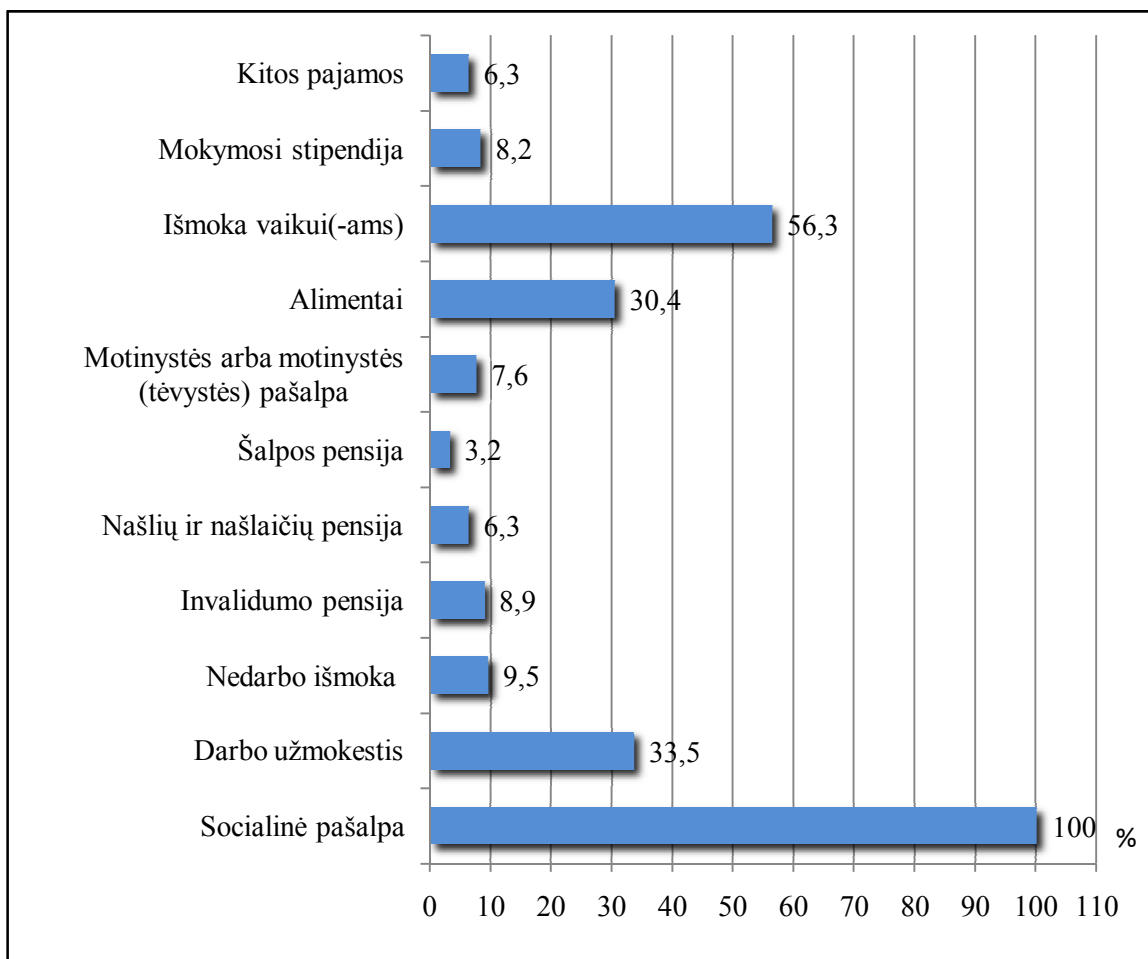
7 lentelė. Šeimų pasiskirstymas pagal gaunamų kompensacijų trukmę (proc.)

Kompensacijų gavimo trukmė (mėn. arba sezonais)	Kupiškio miestas N=56	Rajono miesteliai N=44	Kaimo vietovė N=58	Iš viso N=158
Už šildymą:				
1 sezoną	19,6	6,8	1,7	9,5
2 sezonus	16,1	9,1	–	8,2
3 sezonus ir daugiau	21,4	18,2	1,7	13,3
Negauna kompensacijos, neatsakė	42,9	65,9	96,6	69,0
Iš viso N=158 gavo kompensaciją	57,1	34,1	3,4	31,0
Už karštą ir šaltą vandenį:				
1 – 3 mėn.	5,4	2,3	–	2,5
4 – 6 mėn.	14,3	4,5	1,7	7,0
7 – 12 mėn.	8,9	6,8	–	5,1
daugiau kaip 12 mėn.	26,8	20,5	1,7	15,8
Negauna kompensacijos, neatsakė	44,6	65,9	96,6	69,6
Iš viso N=158 gavo kompensaciją	55,4	34,1	3,4	30,4
Už kietą kurą:				
1 sezoną	8,9	11,4	17,2	12,7
2 sezonus	1,8	9,1	8,6	6,3
3 sezonus ir daugiau	1,8	6,8	17,2	8,9
Negauna kompensacijos, neatsakė	87,5	72,7	57,0	72,1
Iš viso N=158 gavo kompensaciją	12,5	27,3	43,0	27,9

Iš 7 lentelės matyti, kad dažniausiai kompensacijų už šildymą (57,1 proc.), karštą ir šaltą vandenį (55,4 proc.) gavėjai yra mieste gyvenančios šeimos. Kaimo vietovėje gyvenantys

respondentai dažniau gauna kompensacijas kieto kuro išigijimui (43,0 proc.), nei mieste (12,5 proc.).

Tyrime dalyvavo šeimos gaunančios socialines pašalpas, todėl akivaizdu, kad jų pagrindinis arba vienas iš pajamų šaltinių yra socialinė pašalpa (23 pav.). Analizuojant tyrimo duomenis matyti, kad daugiau kaip pusė (56,3 proc.) apklaustųjų šeimų gauna išmokas vaikams. Darbo užmokestis sudaro apie trečdalį (33,5 proc.) visų respondentų pajamų. Taip pat beveik trečdalis (30,4 proc.) apklaustųjų nurodė, kad svarbus pajamų šaltinis yra alimentai. Tai ypač aktualu nepilnomis šeimoms, motinoms vienom auginančioms vaikus ($\chi^2=65,4$; $p<0,001$). Apie dešimtadalis (9,5 proc.) respondentų šeimų teigė gaunantys nedarbo socialinio draudimo išmoką iš darbo biržos. Į atsakymą kitos pajamos, nedidelė dalis (6,3 proc.) respondentų įrašė, kad prie jų pajamų prisideda tėvai ir tiesioginės išmokos gautos už pasėlius iš Nacionalinės mokėjimo agentūros.

23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gaunamų pajamų šaltinį (proc.)

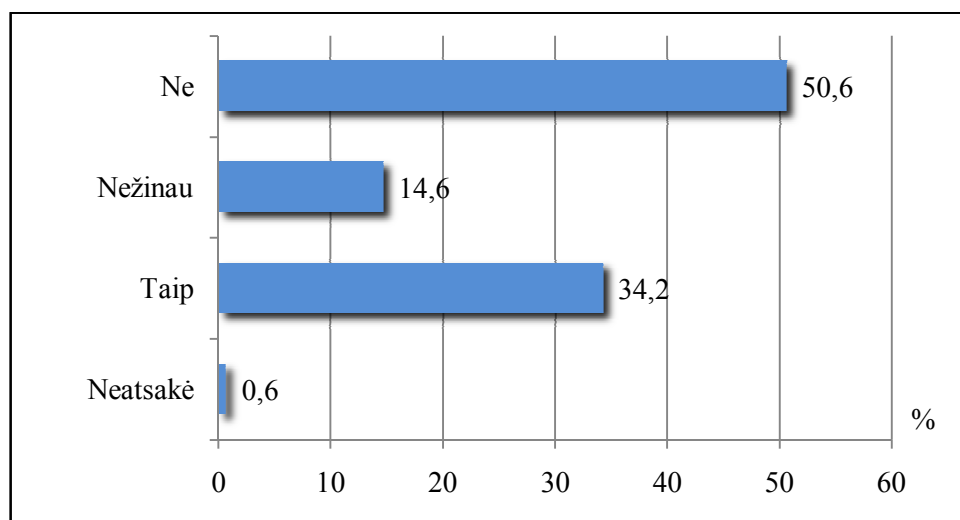
Vadovaujantis LR pinigines socialines paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu (Žin., 2003, Nr.73-3352; 2006, Nr. 130-4889), socialinė pašalpa

ir kompensacijos skiriamos įvertinus pajamas ir turimo turto vertę. Tyrimo metu domėtasi, kokia yra socialinės paramos gavėjų nuomonė apie pajamų ir turimo turto vertinimą, norint gauti socialinę pašalpą, ar tokia vertinimo sistema teisinga. Respondentams buvo pateikti galimi atsakymų variantai:

- taip, nes paramos negaus asmenys turintys nemažą nekilnojamąjį turtą;
- nežinau;
- ne, reikia vertinti tik pajamas ir nevertinti turimo turto, kuris galbūt įsigytas seniau.

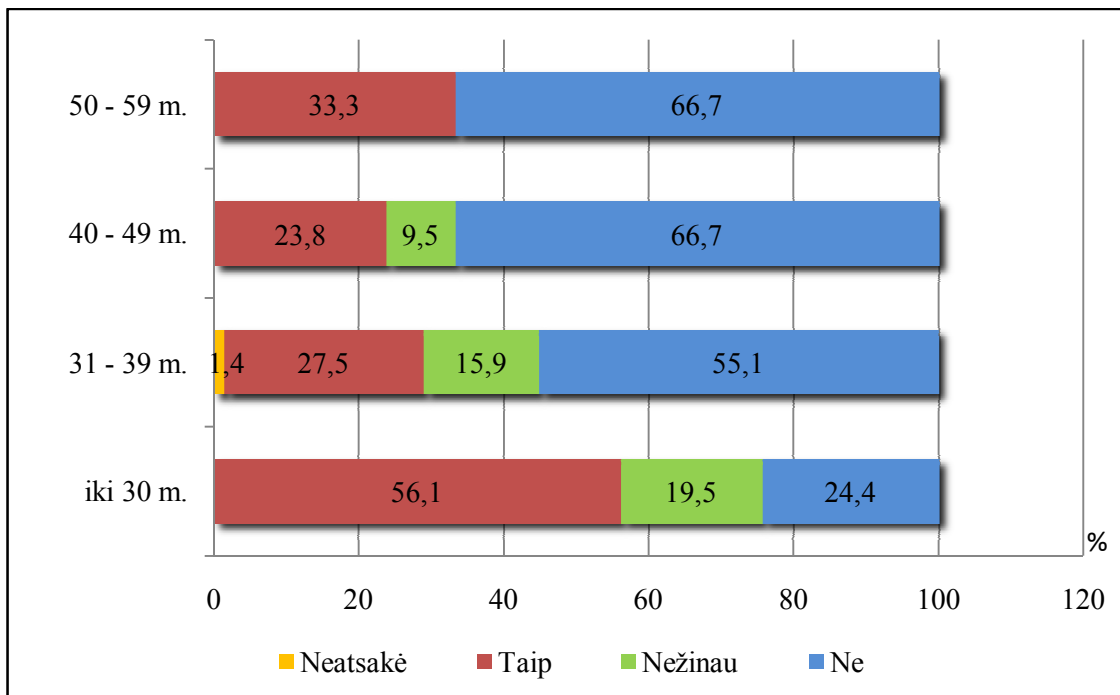
Remiantis apklausos duomenimis (24 pav.), daugiau kaip pusė (50,6 proc.) respondentų nesutinka su turimo turto vertinimu. Vis dėlto daugiau nei trečdalis apklaustųjų (34,2 proc.) mano, kad pajamos ir turtas turi būti vertinami, kad paramos negautų turintieji nemažą nekilnojamą turtą. 14,6 proc. apklaustųjų šiuo klausimu neturi aiškios nuomonės.

Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp respondentų nuomonės šiuo klausimu ir amžiaus: vyresni nei 31 metų respondentai dažniau teigia, kad reikia vertinti tik pajamas ir nereikia vertinti turimo turto, kuris galbūt yra įsigytas seniau, kai šeima gyvena pasiturinčiai (25 pav.). O apklausoje dalyvavę socialinės paramos gavėjai, kurių amžius iki 30 m. mano, kad reikia vertinti ir pajamas, ir turimą turtą ($\chi^2=19,9$; $p<0,05$).

24 pav. Respondentų nuomonės apie pajamų ir turimo turto vertinimą pasiskirstymas (proc.)

Manytina, kad toks rezultatų pasiskirstymas yra todėl, kad vyresnio amžiaus asmenys yra jau įsigiję šio tokio turto, ir jiems atrodo neteisinga, jog pasunkėjus jų materialinei padėčiai yra vertinamas turtas įsigytas tada, kai jie dar nebuvo priversti kreiptis dėl socialinės paramos.

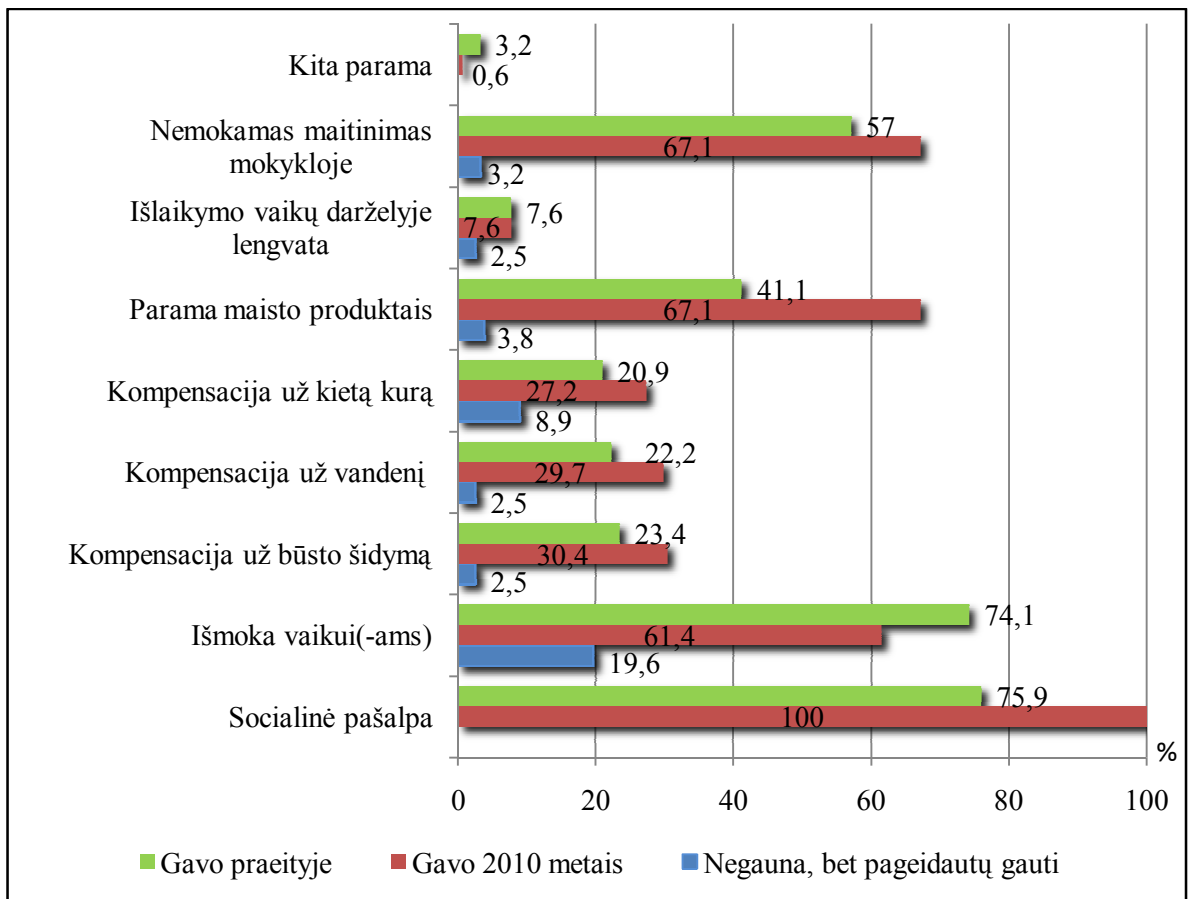

25 pav. Respondentų nuomonės apie pajamų ir turimo turto vertinimą pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (proc.)

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokia Socialinės paramos skyriaus teikiama parama naudojasi respondentų šeimos (26 pav.). 75,9 proc. apklaustųjų nurodė, kad socialinę pašalpą jie gavo ne tik 2010 metais, bet ir anksčiau. Išmoka vaikui, tyrimo metu gavo beveik du trečdaliai (61,4 proc.) respondentų. Palyginus su ankstesniais metais, šis skaičius sumažėjo. Tam įtakos turėjo nuo 2010 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas (Žin., 2009, Nr. 152-6820), kurio 12 straipsnis nustato išmokos vaikui skyrimą ir mokėjimą nuo 2010 m. sausio 1 d. iki 2011 m. gruodžio 31 d. Pagal šį įstatymą pasikeitė išmokos vaikui skyrimo ir mokėjimo sąlygos. Apklausos metu respondentai, negaunantys išmokos vaikui, pažymėjo norintys šią pašalpą gauti (19,6 proc.), nes tai padidintų jų pajamas.

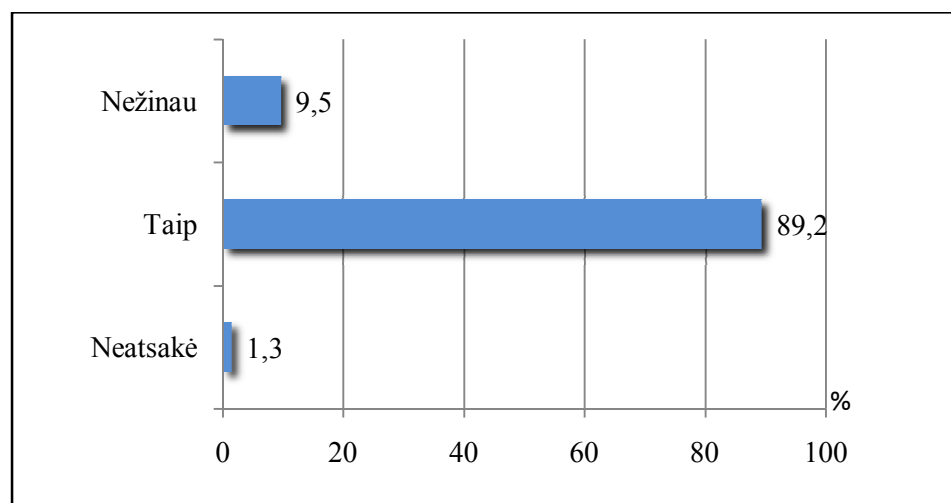
Daugiau nei du trečdaliai (67,1 proc.) apklaustų tėvų nurodė, kad jų vaikai 2010 m. mokykloje gavo nemokamą maitinimą. Lyginant praėjusius metus su 2010-aisiais, tas skaičius išaugo 10,1 proc. Tiek pat (67,1 proc.) apklaustųjų pažymėjo gaunantys paramą maisto produktais, nors prieš metus tas skaičius buvo mažesnis (41,1 proc.).

Kompensacijų gavėjų skaičius 2010 m. taip pat išaugo. Jei kompensaciją už būsto šildymą anksčiau gavo mažiau nei ketvirtadalis (23,4 proc.) apklaustųjų, tai 2010 m. – beveik trečdalis (30,4 proc.), o kompensacijos gavėjų skaičius už kietą kurą išaugo nuo 20,9 proc. iki 27,2 proc. (26 pav.). Respondentai nurodydami kitą gautą paramą dauguma įrašė vienkartinę pašalpą.

26 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gaunamos paramos pobūdį (proc.)

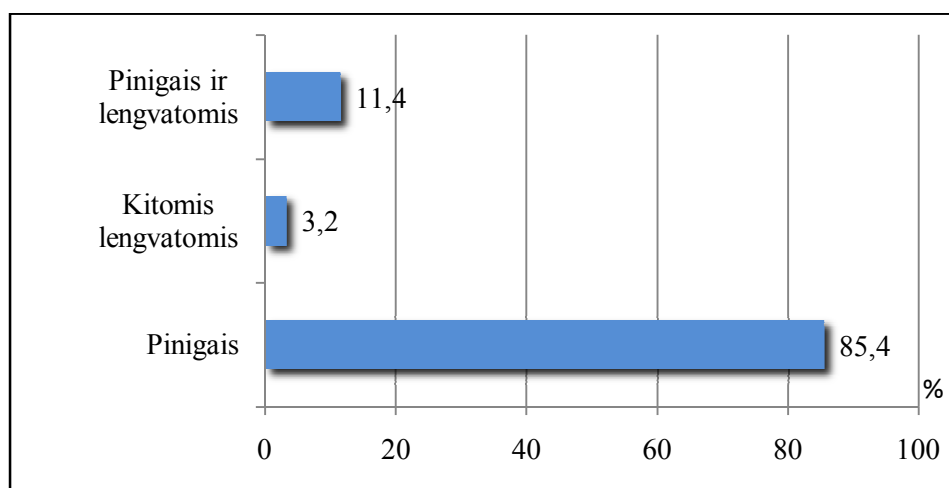
Daugiau nei penktadaliu per pastaruosius metus išaugęs gyventojų, gaunančių paramą maisto produktais, skaičius ir dešimtadaliu padidėjęs nemokamą maitinimą gaunančių mokinių skaičius, leidžia daryti prielaidą, kad tam įtakos turi rajone augantis nedarbas ir sumažėjusios šeimos pajamos (sumažėję tėvų atlyginimai, sumažintos nedarbo draudimo išmokos).

27 pav. Respondentų nuomonė apie socialinės pašalpos padidinimą (proc.)

Tyrimo metu socialinės paramos gavėjų buvo klausama (27 pav.), ką jie mano apie socialinės pašalpos padidinimą šeimoms, auginančioms vaikus. Didžioji dauguma respondentų (89,2 proc.) pažymėjo, kad socialinę pašalpą reikėtų padidinti, beveik kas dešimtas – neturi savo nuomonės šiuo klausimu. Socialinės pašalpos dydis, kad paremtų skurstančius, turėtų būti apskaičiuotas remiantis pagrindiniais šeimos poreikiais: išlaidomis maistui, drabužiams, transportui (Lazutka ir kt., 2008, p. 243).

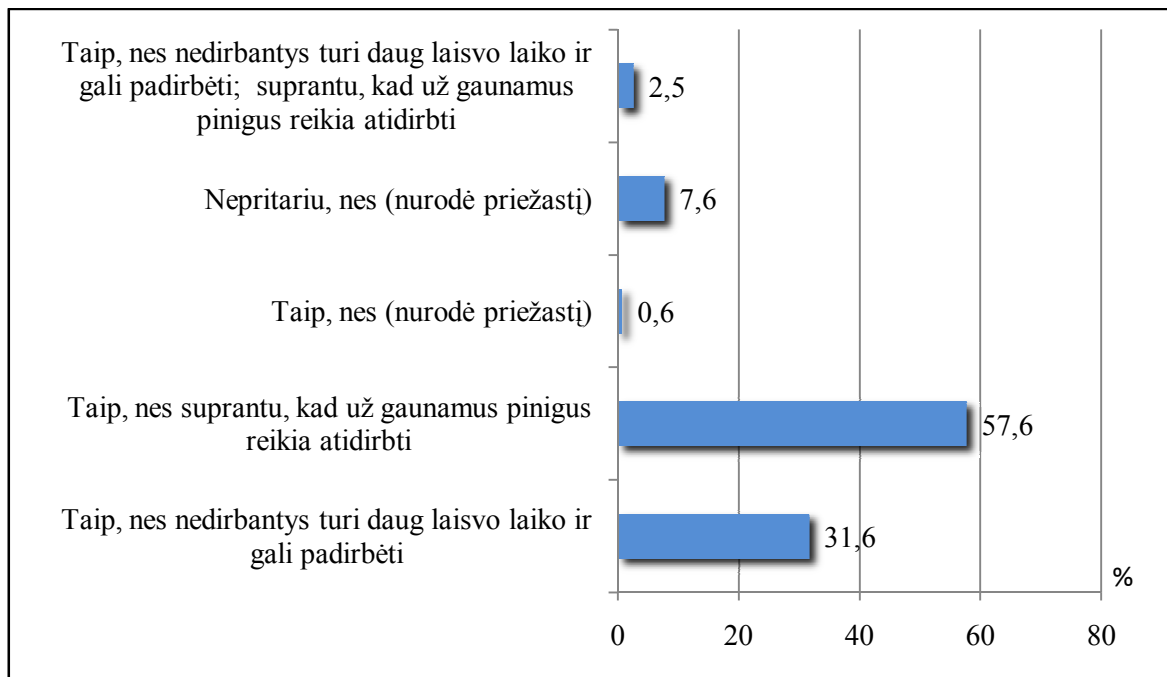
Tyrimu domėtasi, kokia pagalba respondentams yra priimtinesnė (28 pav.). Didžioji dalis socialinės pašalpos gavėjų (85,4 proc.) norėtų paramos pinigais. Kas dešimtas (11,4 proc.) respondentas sutiktų gauti pagalbą tiek pinigais, tiek ir lengvatomis. Labai nedidelė dalis (3,2 proc.) apklaustųjų pažymėjo norintys gauti paramą tik lengvatomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagalba paslaugomis šeimų nedomina. Taigi nors socialinės pašalpos yra ir nedidelės, bet šeimoms, gaunančioms mažas pajamas, jos vertingesnės už lengvatas ar paslaugas, nes mokamos grynais pinigais.

28 pav. Respondentų nuomonė apie pagalbos būdus (proc.)

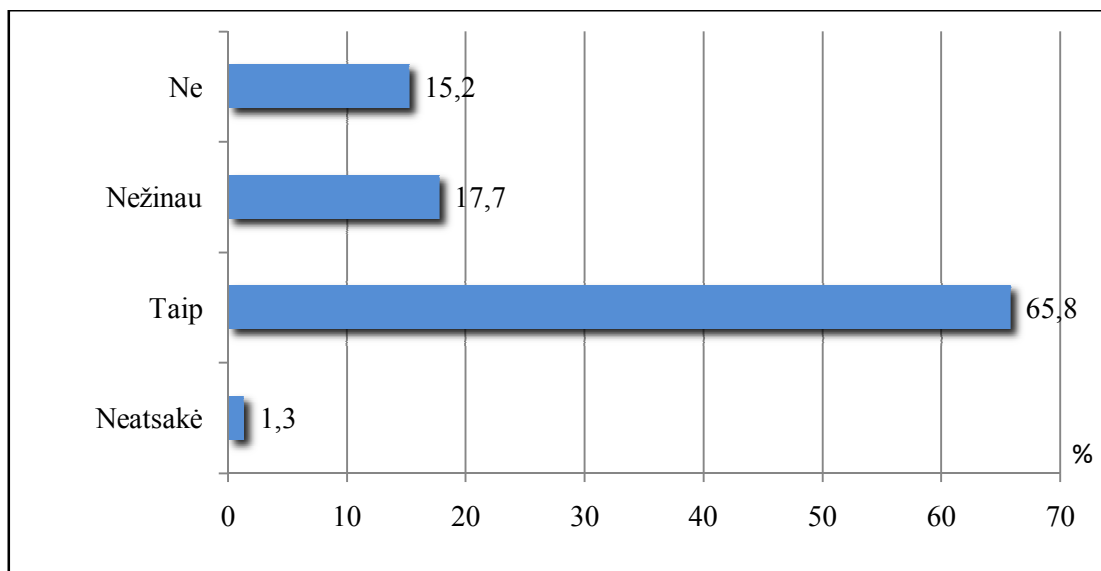
Tyrimu siekta išsiaiškinti ar respondantai pritaria Kupiškio rajono savivaldybės sprendimui pasitelkti darbingus, nedirbančius socialinės paramos gavėjus visuomenei naudingiems darbams atlikti (29 pav.).

Daugiau kaip pusė (57,6 proc.) apklaustųjų pritaria šiam nutarimui suprasdami, kad už gaunamus pinigus reikia atidirbti. Maždaug trečdalis (31,6 proc.) mano, kad nedirbantys paramos gavėjai turi daug laisvo laiko ir gali padirbėti. 0,6 proc. pritardami nurodė, kad atliekant darbus bus švaresnė ir gražesnė aplinka. Nepritariančių Savivaldybės sprendimui yra nedidelė respondentų dalis (7,6 proc.). Nepritavimo pagrindinės priežastys, kurias įvardijo respondantai yra šios: už darbą „nemoka pinigų“ ir asmuo, „turintis ūkį, neturi kada atidirbti“.

29 pav. Respondentų nuomonė apie visuomenei naudingus darbus (proc.)

Remiantis apklausos duomenimis nustatyta (30 pav.), kad daugiau kaip pusė (65,8 proc.) apklaustų socialinės paramos gavėjų pritaria Savivaldybės sprendimui, kad asmeniui, neatlikusiam paskirtų visuomenei naudingų darbų, pinigine socialine parama būtų teikiama nepinigine forma (kortelėmis, skirtomis pirkti maisto produktus ir kitas prekes parduotuvėse).

30 pav. Respondentų nuomonė apie pinigines socialinės paramos teikimą nepinigine forma (neatlikus visuomenei naudingų darbų) (proc.)

Tačiau su tokiu nutarimu nesutinka beveik kas septintas (15,2 proc.) respondentas. Savo nuomonės šiuo klausimu neturi apie penktadalis (17,7 proc.) apklaustųjų.

Dalinės empirinio tyrimo išvados

Tyrimu nustatyta, kad apklausoje dalyvavę socialinių pašalpų gavėjai yra tolygiai pasiskirstę pagal gyvenamąją vietą, t.y. panašus skaičius respondentų gyvena tiek mieste, tiek rajono miestelyje ar kaimo vietovėje. Manytina, kad toks rezultatų pasiskirstymas yra todėl, kad nedarbo problema aktuali kiekvienai mažas pajamas gaunančiai šeimai.

Beveik pusė tyrime dalyvavusių sudarė 31 – 39 metų amžiaus respondentai. Didesnioji respondentų dalis gyvena santuokoje. Daugiau kaip ketvirtadalis nurodė esą išsiskyrę. Neregistruotoje santuokoje gyvena apie penktadalis apklaustų šeimų. Daugiau kaip trečdalis apklaustųjų turi specialųjį vidurinį (profesinį) išsimokslinimą, kiek mažiau respondentų – pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą.

Norėdami gauti svarbios informacijos, patarimo ar pagalbos respondentai dažniausiai kreipiasi į Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrių, kiek rečiau į seniūniją ar į socialinius darbuotojus. Gauti rezultatai leidžia teigiamai vertinti Socialinės paramos skyriaus darbuotojų darbo efektyvumą ne tik teikiant socialinę paramą mažas pajamas gaunančioms šeimoms, bet ir informuojant ir konsultuojant jiems rūpimais paramos klausimais.

Apie galimybes gauti socialinę paramą šeimoms, didžioji dauguma respondentų sužinojo tiesiogiai iš pačių paramos teikėjų. Dažniausiai į Savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrių kreipiamasi dėl materialinės paramos ir kompensacijų. Į socialinį darbuotoją rajono gyventojai dažniau kreipiasi dėl konsultacijos ir informacijos, o į seniūniją – dėl materialinės paramos ar įdarbinimo.

Rajono miestelių gyventojai dažniau dėl pagalbos kreipiasi į socialinį darbuotoją ir seniūniją, priešingai nei Kupiškio mieste gyvenantys respondentai, kurie pagalbos ieško Socialinės paramos skyriuje. Beveik kiekviename Kupiškio rajono savivaldybės miestelyje yra seniūnija, todėl galima daryti prielaidą, kad miestelių ir kaimų gyventojams kur kas lengviau ir patogiau pasiekti seniūniją, nei Kupiškio miestą.

Iš 158 šeimų beveik du trečdaliai yra pilnos šeimos, o likusi dalis – vienišų tėvų šeimos. Dažniausiai respondentų šeimą sudaro keturi asmenys, kiek mažiau – trys asmenys. Tik nedidelė dalis apklaustų socialinės pašalpos gavėjų buvo iš gausesnių nei septynių asmenų šeimoms.

Daugiausiai šeimose auga po du vaikus, kiek mažesnė dalis socialinės paramos gavėjų augina vieną arba tris vaikus. Besikreipiančių pagalbos šeimų tarpe vyrauja 1–2 vaikus turinčios šeimos.

Iš gaunančių socialinę pašalpą šeimų, didžiausia dalis augina nepilnamečius vaikus iki 18 metų. Labai nedidelė dalis tėvų turi ir nepilnamečių, ir vyresnių, virš 18 iki 24 metų besimokančių vaikų. Dar mažesnė dalis apklaustųjų šeimų turi tik pilnamečius vaikus – studentus.

Pastebima tendencija, kad kaimuose gyvenantys respondentai dažniau gyvena neregistruotoje santuokoje, nei mieste ar miestelyje.

Dažniausiai socialinių pašalpų gavėjai Kupiškio rajono savivaldybėje yra darbo neturintys asmenys. Beveik pusė respondentų bedarbiai, registruoti darbo biržoje ir negaunantys nedarbo draudimo išmokos. Nemaža dalis apklaustųjų nurodė, kad jų nedarbo priežastis yra vaikų auginimas.

Daugiau kaip pusė apklaustųjų socialinės paramos gavėjų mano, kad jų pajamos, nors ir būtiniausias šeimos poreikius patenkina, galėtų būti didesnės. Beveik trečdalis pažymėjo, kad pajamos yra labai mažos ir nepakanka patenkinti būtiniausių šeimos poreikių. Daugiau nei kas dešimtas respondentas mano gyvenantis žemiau skurdo ribos, pajamų pakanka tik šiaip taip prasimaitinti.

Kupiškio rajono savivaldybėje yra nemažas nuolatinių socialinės pašalpos gavėjų sluoksnis, ypač kaimo vietovėje, kur šią pašalpą respondentų šeimos gauna jau daugiau kaip 2 metus. Gausėjantis naujų pašalpos gavėjų skaičius Kupiškio mieste turbūt labiausiai atspindi sunkmečio tendencijas: didėjant nedarbiui, mažėja gyventojų pajamos. Nepasiturinčiai šeimai socialinė pašalpa – pagrindinė galimybė patenkinti nors būtiniausias šeimos poreikius.

Dažniausiai kompensacijų už gyvenamųjų patalpų šildymą, karštą ir šaltą vandenį, gavėjai yra mieste gyvenančios bei mažas pajamas turinčios šeimos. Kaimo vietovėje gyvenantys respondentai dažniau gauna kompensacijas kieto kuro įsigijimo išlaidoms padengti, nei mieste.

Dalyvavusių tyrime respondentų šeimų pagrindinis arba vienas iš pajamų šaltinių yra socialinė pašalpa. Daugiau kaip pusė apklaustųjų šeimų gauna išmokas vaikams. Darbo užmokestis sudaro apie trečdalį visų respondentų pajamų. Nepilnomis šeimoms svarbus pajamų šaltinis yra alimentai.

Socialinės paramos gavėjų nuomonė apie pajamų ir turimo turto vertinimą, pageidaujant gauti socialinę pašalpą, daugeliu atvejų neigiama, nors yra nemaža dalis manančių, kad pajamos ir turtas turi būti vertinami. Nustatyta, kad vyresni nei 31 metų respondentai dažniau teigia, kad reikia vertinti tik pajamas ir nereikia vertinti turimo turto, kuris, galbūt, yra įsigytas tada, kai šeima gyveno pasiturinčiai. Socialinės paramos gavėjai, kurių amžius iki 30 m. mano, kad reikia vertinti ir pajamas ir turimą turtą. Manytina, kad toks rezultatų pasiskirstymas yra todėl, kad vyresnio amžiaus asmenys yra jau įsigiję šio tokio turto ir jiems atrodo neteisinga, jog pasunkėjus jų materialinei padėčiai yra vertinimas turtas, įsigytas seniau.

Lyginant su praėjusiais metais, 2010 m. Kupiškio rajono savivaldybėje padaugėjo šeimų, gaunančių socialines pašalpas, kompensacijas, paramą maisto produktais ir nemokamai besimaitinančių mokinių. Daugiau nei penktadaliu per pastaruosius metus išaugęs gyventojų, gaunančių paramą maisto produktais, skaičius ir dešimtadaliu padidėjęs nemokamą maitinimą

gaunančių mokinių skaičius, leidžia daryti prielaidą, kad tam įtakos turi rajone augantis nedarbas ir sumažėjusios šeimos pajamos.

Socialinės paramos gavėjų nuomone, socialinės pašalpos dydis, šeimoms auginančioms vaikus, yra per mažas ir jį reikėtų padidinti.

Daugumai socialinės pašalpos gavėjų parama pinigais yra priimtinesnė. Nors ne vienas apklaustasis sutiktų gauti pagalbą tiek pinigais, tiek ir lengvatomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagalba paslaugomis šeimų nedomina. Taigi nors socialinės pašalpos yra ir nedidelės, tačiau šeimai, gaunančiai mažas pajamas, jos vertingesnės už lengvatas ar paslaugas, nes mokamos grynais pinigais.

Nepritariančių Kupiškio rajono savivaldybės sprendimui pasitelkti darbingus, nedirbančius socialinės paramos gavėjus visuomenei naudingiems darbams atlikti, yra nedidelė dalis. Dauguma socialinės paramos gavėjų taip pat pritaria Savivaldybės nutarimui, kad asmeniui, neatlikusiam paskirtų visuomenei naudingų darbų, pinigine socialine parama būtų teikiama nepinigine forma (kortelėmis, skirtomis pirkti maisto produktus ir kitas prekes parduotuvėse).

IŠVADOS

Šeima yra socialinė institucija, veikiama politinių, ekonominių, demografinių, socialinių ir kultūrinių veiksnių. Vykstantys spartūs aplinkos pokyčiai keičia struktūrinę šeimos sandarą ir šeimyninius santykius, tačiau šeima išlieka svarbiausia sistema, atsakinga už individo poreikių patenkinimą, socializaciją ir funkcionavimą. Išskiriamos pagrindinės šiuolaikinės šeimos funkcijos: reprodukcinė, emocinės paramos, ūkinė ekonominė, socializacijos, seksualinės veiklos, socialinės padėties, rekreacinė – tarpusavyje sąveikauja, viena kitą papildo bei stiprina.

Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų analizė rodo, kad socialinė parama yra teikiama nuolat Lietuvoje gyvenančioms šeimoms, kurių pajamų iš darbo, socialinio draudimo ir kitų šaltinių neužtenka būtiniausiems poreikiams patenkinti. Socialinė parama gali būti suteikta pinigais arba natūra. Socialinės paramos teikimo būdai: socialinės paslaugos ir socialinė globa; pašalpos ir piniginės išmokos; šalpa daiktais. Mažas pajamas gaunančioms šeimoms, patikrinus jų pajamas, teikiama socialinė pašalpa, būsto šildymo, karšto ir šalto vandens išlaidų kompensacijos, nemokamas mokinių maitinimas, parama mokinio reikmenims įsigyti, parama maisto produktais ir kt.

Europos Sąjungos šalys turi individualius paramos šeimai modelius, atitinkančius šalies prioritetus ir dažniausiai priklausančius nuo kiekvienos šalies ekonomikos išsivystymo ir pragyvenimo lygio. Europos šalių socialinės paramos sistemoje yra išskiriamos trys socialinės paramos rūšys: bendroji, kategorinė ir tikslinė.

Lietuvoje šeimoms, auginančioms vaikus, įteisintos vienkartinės (gimus arba įvaikintam vaikui; įsikurti ir nėščiai moteriai) ir mokamos periodiškai, t.y. kas mėnesį, (išmoka vaikui, išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui, globos (rūpybos) socialinės išmokos) išmokos.

Kupiškio rajonui būdingos šios socialinės ekonominės problemos: mažos pajamos, nedarbas, šeimos institucijos irimas, smurtas, alkoholizmas, nepakankama parama šeimai krizių atvejais. Kupiškio rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrius skiria ir moka savo Savivaldybės gyventojams socialines pinigines išmokas, teikia konsultacijas socialinės paramos teikimo, paslaugų, globos, rūpybos klausimais, nagrinėja gyventojų pareiškimus, skundus, rengia atsakymus socialinės paramos klausimais. Taip pat koordinuoja visuomenei naudingų darbų telkimo tvarką ir sąlygas.

Kupiškio rajono savivaldybės socialinės pašalpos gavėjų požiūrio analizė rodo, kad:

- Mažas pajamas gaunančių šeimų socialinės paramos poreikis patenkinamas tik iš dalies, todėl valstybės teikiama parama šeimai galėtų būti didesnė.
- Dažniausiai kompensacijų už gyvenamųjų patalpų šildymą, karštą ir šaltą vandenį, gavėjai yra mieste gyvenančios mažas pajamas gaunančios šeimos.
- Pagrindiniai mažas pajamas gaunančių šeimų pajamų šaltiniai yra socialinė pašalpa ir išmokos vaikams. Darbo užmokestis sudaro apie trečdalį visų respondentų pajamų.
- Nepilnomoms šeimoms svarbus pajamų šaltinis yra alimentai.
- Socialinės paramos gavėjai, pageidaujantys gauti socialinę pašalpą, nenorėtų, kad būtų vertinamos ir jų pajamos, ir turimas turtas.
- Daugumai socialinės pašalpos gavėjų parama pinigais yra priimtinesnė.
- Kupiškio rajono savivaldybės sprendimas pasitelkti darbingus, nedirbančius socialinės paramos gavėjus visuomenei naudingiems darbams atlikti yra vertinamas teigiamai.

Atlikus šeimų požiūrio į teikiamą socialinę paramą analizę, pasitvirtino hipotezė, kad socialinė parama ekonominės krizės laikotarpiu yra viena iš svarbiausių rajone gyvenančių ir mažas pajamas gaunančių šeimų galimybių tenkinti būtiniausius šeimos poreikius. Socialinė parama garantuoja minimalias pajamas šeimai, ji veikia kaip socialinio saugumo garantas, kaip paskutinis pajamų šaltinis, kai kiti šaltiniai yra nepakankami. Sparčiai augantis mažas pajamas gaunančių šeimų skaičius skatina šeimas kreiptis į valstybę ne tik dėl piniginės pašalpos ar išmokos, bet ir dėl paramos natūra.

REKOMENDACIJOS

- Kupiškio rajono savivaldybės administracija bei Savivaldybei pavaldžios institucijos, besirūpinančios mažas pajamas gaunančiais asmenimis ir jų šeimomis, turėtų dažniau naudotis rajoniniu laikraščiu, vietine televizija ar Savivaldybės tinklapiu, informuoti rajono gyventojus apie socialinės paramos bei socialinių paslaugų įstatymų pasikeitimus. Informacijos trūkumas verčia kaimo vietovės gyventojus jos ieškoti ir vykti į seniūniją ar Savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrių.
- Kupiškio rajono savivaldybės tarybos nutarimu socialinę paramą gaunantys asmenys įtraukiami į visuomenei naudingą veiklą. Jie atlieka aplinkos tvarkymo, kultūrinių ir sportinių renginių organizavimo, apleistų kapų tvarkymo ir kitus Tarybos numatytus darbus. Tačiau Savivaldybės gyventojai beveik neinformuojami apie socialiai remtinų asmenų atliktus darbus. Rekomenduojama teikti bendruomenei informaciją apie visuomenei naudingų darbų reikšmę, jų indėlį gražinant ir švarinant miestą bei rajoną, taip skatinat ir kitus gyventojus aktyviai dalyvauti puoselėjant gimtąjį kraštą.
- Prastos susisiekimo viešuoju transportu galimybės neigiamai veikia kaimo vietovėje gyvenančias ir darbo neturinčias, bet jo ieškančias šeimas. Rekomenduojama Kupiškio rajono savivaldybės tarybai kartu su UAB „Kupiškio autobusų parkas“ direktoriumi peržvelgti vietinio susisiekimo autobusų tvarkaraščius ir juos paderinti prie 8 darbo valandas dirbančio rajono gyventojų.
- Atkreipti dėmesį į nepiniginės paramos šeimai priemones: daugiau organizuoti vakaronių, šventinių renginių ir sporto turnyrų šeimoms. Šio ir kitokio pobūdžio sociokultūrinė veikla sudarytų prielaidas turiningesniai ir įvairesniai rajono gyventojų laisvalaikiui, stiprintų šeimos narių tarpusavio santykius, ugdytų žmonių bendruomeniškumo jausmą bei mažintų socialinę atskirtį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. 2010 metų Kupiškio rajono savivaldybės socialinių paslaugų planas. <<http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?2025371589>> [žiūrėta 2011-02-05].
2. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija. Vilnius, Jošara, 1997.
3. Bernotas D., Guogis A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: MRU, 2006.
4. Berns Roberta M. Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2009.
5. Butkevičienė R. Šeima, kurioje auga vaikas, turintis negalią. Kaunas: Vitae litera, 2008.
6. Darbo statistikos metraštis 2009: statistikos biuletenis // Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius: StD/LRV, 2010.
7. Dromantienė L. Socialinės Europos kūrimas: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio Leidybos centras, 2008.
8. ES struktūrinė parama 2007-2013 metams. Įgyvendinami projektai <http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/statistikaonline/igyvproj?pro_id=4167&sparams=249979&page=82&pksz=10> [žiūrėta 2011-03-07].
9. Estijos Respublikos socialinio draudimo departamentas. < <http://www.ensib.ee/10823/>> [žiūrėta 2011-02-05].
10. Estijos Respublikos socialinių reikalų ministerija. <<http://www.sm.ee/rus/dlja-tebja/semi/semiinye-posobija.html>> [žiūrėta 2010-11-02].
11. Europos komisija. Užimtumas, socialiniai reikalai ir lygios galimybės. <http://ec.europa.eu/employment_social/social_security_schemes/national_schemes_summaries/index_lt.htm> [žiūrėta 2010-02-14].
12. Gaigalienė M. Šeimos funkcijų tyrimo pedagoginiai aspektai // Pedagogika. 2002, Nr. 60, p. 84–87.
13. Gedvilaitė-Kordušienė M. Trys tarpgeneracinių santykių koncepcijos ir jų kritiniai atgarsiai // Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2009, Nr. 1 (24), p. 145–158.
14. Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos (2009 m. katalogas). Statistikos departamentas. Vilnius, 2010.
15. Grinevičiūtė K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2007, Nr. 8(98), p. 81–88.
16. Gruževskis B. Žmogaus socialinė raida: užimtumas. Vilnius: Justitia, 2002.
17. Hölsch K., Kraus M. Poverty Alleviation and the Degree of Centralization in European Schemes of Social Assistance // Journal of European Social Policy, Sage Publications 2004,

18. Indrašienė V. Socialinio ugdymo technologijos: mokomoji knyga. Vilnius: Baltijos kopija, 2004.
19. Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas: mokomasis leidinys. Vilnius: Saulelė, 2007.
20. Jančaitytė R. Šeimos politikos institucionalizavimas: požiūriai ir vertinimas // Socialinis darbas, 2008, Nr. 7(2), p. 44–50.
21. Johnson L. C. Socialinio darbo praktika: bendras požiūris. Vilnius : VU Specialiosios psichologijos laboratorija. 2001.
22. Kairienė, B. Vaikai, patyrę smurtą šeimoje // Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai: vadovėlis. Vilnius: MRU leidybos centras, 2010, p. 322-354.
23. Kanopienė V. Socialinė demografija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: MRU. 2008.
24. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. Kaunas: Judex, 2002.
25. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Šeimos narių teisės į gyvenamąją patalpą įgyvendinimas ir gynimas // Socialinių mokslų studijos. 2009, Nr. 3(3), p. 193–212.
26. Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 metų veiklos ataskaita. <<http://www.kupiskis.lt/index.php/lt/56399/>> [žiūrėta 2010-02-15].
27. Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2008 metų veiklos ataskaita. <<http://www.kupiskis.lt/index.php/lt/56399/>> [žiūrėta 2010-02-15].
28. Kupiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus 2011 m. vidaus statistikos duomenys.[Nepublikuota].
29. Kupiškio verslo informacijos centras. <<http://www.verslas.kupiskis.lt/index.php?nr=10>> [žiūrėta 2010-09-07].
30. Kvieskienė G. Pozityvioji socializacija. Vilnius: VPU Leidykla. 2005.
31. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“. 2003.
32. Lazutka R. Pajamos, vartojimas ir skurdas // Žmogaus socialinė raida: vadovėlis. Vilnius: Homo liber, 2001.
33. Latvijos Respublikos gerovės ministerija. <<http://www.lm.gov.lv/text/509>> [žiūrėta 2011-02-05].
34. Latvijos valstybinio socialinio draudimo agentūra (VSAA). <<http://www.vsaa.lv/vsaa/content/?lng=ru&cat=670>> [žiūrėta 2010-11-02].
35. Lazutka R. ir kt. Socialinė parama Lietuvoje: remiamųjų padėtis ir paramos rezultatai. Vilnius: Socialinės apsaugos ministerija, Socialinių tyrimų institutas, UAB „Lodvila“. 2008.
36. Leliūgienė I. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija, 2003.
37. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka: vadovėlis. Kaunas: Technologija, 1997.

38. Leonavičius V. Socializacija ir jos vaidmuo visuomenėje // Sociologija: vadovėlis. Kaunas: VDU, 2004, p. 56-66.
39. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida: mėnesinis biuletėnis // Statistikos departamentas prie Lietuvos respublikos Vyriausybės. Vilnius: StD/LRV, 2010, 2010/6.
40. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida: mėnesinis biuletėnis // Statistikos departamentas prie Lietuvos respublikos Vyriausybės. Vilnius: StD/LRV, 2010, 2009/12.
41. Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. Stankūnienė V. (ats. red.), Vilnius: "Mokslo aidai", 2004.
42. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 88-3208.
43. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 18, 20, 22 straipsnių ir antrojo, trečiojo skirsnių pavadinimų pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 81-3175.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
45. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 4-26.
46. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.73-3352; 2006, Nr. 130-4889.
47. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas Nr. X-686. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 73-2755; 2008, Nr. 63-2755.
48. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo 15 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymas X-1611. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 74-2861.
49. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr.69-2624.
50. Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 152-6820.
51. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas Nr.X-686. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 73-2755; 2008, Nr. 63-2755.
52. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 17-589.
53. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 9 d. nutarimas Nr. 360 „Dėl socialinės paramos koncepcijos“. *Valstybės žinios*. 1994, Nr.36-653.
54. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 538 „Dėl valstybės remiamų pajamų dydžio patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 67-2531.
55. Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
<<http://www.stat.gov.lt/lt/sitemap>> [žiūrėta 2010-09-07].

56. Matulienė G., Dobrovolskienė R. Jaunų šeimų socialinės ir psichologinės problemos // Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2002, Nr. 2, p. 23-39.
57. Maslauskaitė A. Šeimos deinstitutionalizacija: raida, priežastys ir iššūkiai šeimos politikai // Šeimos politikos ir teisės iššūkiai Europoje . Vilnius, Lietuvos gėjų lyga, 2004, p. 4–16.
58. Maslauskaitė A. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Vilnius: DPI, 2005a.
59. Maslauskaitė A. Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose // Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2005b, Nr. 1, p. 122-134 .
60. Mataganis M. Social assistance in Southern Europe: the case of Greece revisited // Journal of European Social Policy. Sage Publications, 2000
61. Mikelėnas V. Šeimos teisė : vadovėlis. Vilnius : Justitia, 2009.
62. Miškinis K. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: Aušra, 2003.
63. Navaitis G. Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą // Socialinis darbas. 2007, Nr. 6(1), p. 44-48.
64. Pruskus V. Sociologija: teorija ir praktika: mokomasis leidinys. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija, 2004.
65. Reingardienė J. Šeimos sociologija // Sociologija: vadovėlis. V. Kaunas: VDU, 2004, p. 232-255.
66. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
<<http://www.socmin.lt/index.php?-2035752288>> [žiūrėta 2010-04-07].
67. Socialinės apsaugos teisė :vadovėlis / Bitinas A., Tartilas J., Litvaitienė J.; Mykolo Romerio universitetas. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011.
68. Socialinis darbas :profesinės veiklos įvadas (tarptautinis projektas) /[A. A. Kozlovas [et al.]. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 2007.
69. Socialinės paramos koncepcija. *Valstybės žinios*, 1994, Nr.: 36 -653.
70. Socialinis pranešimas 1999. Vilnius: SADM, 2000.
71. Socialinis pranešimas 2004. Vilnius: SADM, 2005.
72. Socialinis pranešimas 2005–2006. Vilnius: SADM, 2006.
73. Socialinis pranešimas 2006–2007. Vilnius: SADM, 2007.
74. Socialinis pranešimas 2007–2008. Vilnius: SADM, 2008.
75. Socialinis pranešimas 2008–2009. Vilnius: SADM, 2009.
76. Socialinis pranešimas 2009–2010. Vilnius: SADM, 2010.
77. Stankūnienė V., Jonkarytė A. ir kt. Šeimos revoliucija? : iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003a.
78. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mitrikas A. A. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai // Filosofija. Sociologija. 2003b, Nr. 2, p. 51-58.

79. Stankūnienė V., Jasilionienė, A., Jančaitytė R. Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros: kolektyvinė monografija. Vilnius: STI, 2005.
80. Stankūnienė V., Eidukienė V. ir kt. Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas. Vilnius, 2001.
81. Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai / Vaikų laikinosios globos namai "Atsigręžk į vaikus", SADM. Vilnius: Lodvila, 2008.
82. Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai: vadovėlis. Vilnius: MRU Leidybos centras. 2005.
83. The Baltic Countries: Population, Family and Family Policy / Stankūnienė V., Jasilionis D., editors /Institute for Social Research. Vilnius: Lithuania, 2009.

SANTRAUKA

SOCIALINĖ PARAMA RAJONE MAŽAS PAJAMAS GAUNANČIOMS ŠEIMOMS

Ekonominio sunkmečio laikotarpiu daugėja Lietuvos gyventojų susiduriančių su ekonominėmis socialinėmis problemomis. Šalyje mažėja žmonių pajamos, didėja nedarbas, šeimos tampa socialiai pažeidžiamos, nes netenka pragyvenimo šaltinio, negali patenkinti savo šeimos būtinausių fiziologinių poreikių.

Magistro baigiamajame darbe apžvelgiama socialinė parama Kupiškio rajono savivaldybėje gyvenančiai šeimai, gaunančiai mažas pajamas. Tyrimo tikslas – išanalizuoti socialinės paramos skyrimo ir gavimo ypatumus rajone mažas pajamas gaunančioms šeimoms.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje analizuojama šeima kaip socialinė sistema, aptariamos Lietuvos šeimų ekonominės ir socialinės problemos, pateikiama Kupiškio rajono savivaldybės mažas pajamas gaunančių šeimų situacija. Dėl šalyje susidariusios sudėtingos ekonominės situacijos, socialinės paramos gavimas daugeliui gyventojų tampa pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu, tam kad galėtų patenkinti būtinausius šeimos poreikius.

Antroje dalyje nagrinėjami Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys piniginę socialinę paramą šeimai, jų kitimo tendencijos bei aptariamos socialinės paramos šeimai rūšys bei aprašomi socialinės paramos teikimo ypatumai rajone. Minimalias pajamas gaunančioms šeimoms garantuojama socialinė pašalpa, teikiamos būsto šildymo, karšto ir šalto vandens išlaidų kompensacijos, mokinių nemokamas maitinimas, parama mokinio reikmenims įsigyti, parama maisto produktais ir kt. Kupiškio rajono savivaldybės Socialinės paramos skyrius skiria ir moka gyventojams socialines pinigines išmokas, teikia konsultacijas socialinės paramos teikimo, paslaugų, globos, rūpybos klausimais, nagrinėja gyventojų skundus, rengia atsakymus socialinės paramos klausimais, koordinuoja visuomenei naudingų darbų telkimo tvarką ir sąlygas.

Trečioje dalyje pateikiama mažas pajamas gaunančių šeimų požiūris į teikiamą socialinę paramą. Atlikus šeimų požiūrio į teikiamą socialinę paramą analizę, pasitvirtino hipotezė, kad *socialinė parama ekonominės krizės laikotarpiu yra viena iš svarbiausių rajone gyvenančių ir mažas pajamas gaunančių šeimų galimybių tenkinti būtinausius šeimos poreikius*. Socialinė parama garantuoja minimalias pajamas šeimai, ji veikia kaip socialinio saugumo garantas, kaip paskutinis pajamų šaltinis, kai kiti šaltiniai yra nepakankami. Sparčiai augantis mažas pajamas gaunančių šeimų skaičius skatina šeimas kreiptis į valstybę ne tik dėl piniginės pašalpos ar išmokos, bet ir dėl paramos natūra.

Raktažodžiai: šeima, socialinė parama, socialinė pašalpa, išmoka vaikui.

SUMMARY

The Social Support for families which get low income

The number of Lithuanians who face up with economical and social problems is increasing during hard economical times. In the country, people's income is decreasing, unemployment is increasing, families are becoming socially vulnerable, because they are losing their livelihood and can not satisfy the most necessary family's physiological needs.

The social support for family which is living in a Kupiskis region and gets low income is being reviewed in a final Master Degree Research. The aim of investigation is to analyze features of social support imposition and reception for families which get low income.

The Research is constructed into three parts. In the first part there is analyzing family as a social system, also there is talking about Lithuania's families economical and social problems. Moreover, there is presented the situation of families which are living in the Kupiskis region and get low income. The social support, because of hard economical times, becomes the main livelihood of satisfying the most necessary physiological needs for a lot of inhabitants.

In the second part, there is analyzing Lithuania's legislation, which regulates social financial support for families, its trends changing, also there is talking about families social support types. Even more, there is describing social support distribution features in a region. Family, which gets low income, can get social support, also compensation for expenditure of home heating, warm and cold water. Moreover, family can get students' alimentation, support for students needs and support in food products and etc. Kupiskis' region Municipal Social support division appoints and pays social financial allowance for inhabitants, gives consultations of social support, services and custody questions, also analyzes complaints of inhabitants, prepares answers for social support questions, coordinates procedure and condition of useful work concentration for society.

In the third part, there is presented families, which get low income, approach for getting social support. After the analyzes of families approach for receiving social support, the hypothesis is proved that *social support in region is one of the most important opportunity in economical crisis time for families which get low income and needs to satisfy their needs*. The social support guarantees minimal income for family, it works as a social security guarantee and as a last income source when other sources are not sufficient. The increasing number of families which get low income promotes families to contact with government not only for financial support or allowance, but also for assistance in kind.

Key words: family, social support, social allowance, child benefit.

P R I E D A I

Gerbiamieji,

Šios anketos tikslas – išsiaiškinti ir įvertinti Jums teikiamą socialinę paramą. Apklausą atlieka Mykolo Romerio universiteto socialinio darbo magistrantūros studijų programos studentė. Anketoje pateikti klausimai su galimais atsakymais į juos. Prašytume nuoširdžiai atsakyti į visus pateiktus klausimus. Jums tinkamą atsakymą pažymėkite kryželiu (X) arba įrašykite.

Anketa yra anoniminė, jos pasirašyti nereikia. Gauti duomenys bus panaudojami tik moksliniais tikslais rengiant magistrinį darbą.

Dėkojame už dalyvavimą ir nuoširdžius atsakymus.

1. Šiais metais pagalbos kreipiausi į šiuos darbuotojus ir įstaigas dėl:

Nr.		seniūniją	Socialinės paramos skyrių	kitą Savivaldybės pareigūną	socialinį darbuotoją
1	<i>konsultacijos, informacijos</i>	☐	☐	☐	☐
2	<i>noru pasiguosti/pasidžiaugti</i>	☐	☐	☐	☐
3	<i>materialinės paramos</i>	☐	☐	☐	☐
4	<i>transporto paslaugų</i>	☐	☐	☐	☐
5	<i>slaugos, priežiūros namuose</i>	☐	☐	☐	☐
6	<i>kompensacijų</i>	☐	☐	☐	☐
7	<i>įdarbinimo</i>	☐	☐	☐	☐
8	<i>gydymosi (slaugos ir pan.) įstaigų</i>	☐	☐	☐	☐
9	<i>pagalbos atliekant ūkio darbus</i>	☐	☐	☐	☐
10	<i>smurto šeimoje</i>	☐	☐	☐	☐
11	<i>šeimoms narių piktnaudžiavimo alkoholiu</i>	☐	☐	☐	☐
12	<i>įvykus nelaimei</i>	☐	☐	☐	☐
13	<i>kita (įrašykite).....</i>	☐	☐	☐	☐

2. Pažymėkite (X) kokią Socialinės paramos skyriaus teikiamą paramą Jūsų šeima gaudavo praeityje, naudojasi dabar ir norėtų gauti ateityje:

Nr.		gaudavo praeityje	gavo šiais metais	negauna, bet pageidautų gauti
1	<i>socialinė pašalpa</i>	☐	☐	☐
2	<i>išmoka vaikui(-ams)</i>	☐	☐	☐
3	<i>kompensacija už būsto šildymą</i>	☐	☐	☐
4	<i>kompensacija už karštą ir šaltą vandenį</i>	☐	☐	☐
5	<i>kompensacija už kietą kurą</i>	☐	☐	☐
6	<i>parama maisto produktais</i>	☐	☐	☐
7	<i>išlaikymo vaikų darželyje lengvata</i>	☐	☐	☐
8	<i>nemokamas vaiko(-u) maitinimas mokykloje</i>	☐	☐	☐
9	<i>kita (įrašykite).....</i>	☐	☐	☐

3. Nurodykite pinigines socialinės pašalpos gavimo laikotarpį:

1. iki 3 mėn. 1.
2. 3 – 6 mėn. 2.
3. 6 – 12 mėn. 3.
4. 12 – 18 mėn. 4.
5. 18 – 24 mėn. 5.
6. 24 mėn. ir daugiau 6.

4. Jeigu gavote kompensacijas už šildymą, karštą ir šaltą vandenį ar kietą kurą, nurodykite prašau, kompensacijų gavimo laikotarpį:

Kompensacijų gavimo trukmė (mėn. arba sezonais)	
Už būsto šildymą :	
1 sezoną (iki 6 mėnesių)	☐
2 sezonus	☐
3 ir daugiau	☐
Už karštą ir šaltą vandenį:	
1 – 3 mėn.	☐
4 – 6 mėn.	☐
7 – 12 mėn.	☐
daugiau kaip 12 mėn.	☐
Už kietą kurą:	
1 sezoną (iki 6 mėnesių)	☐
2 sezonus	☐
3 ir daugiau	☐

5. Iš kur sužinojote apie Savivaldybės teikiamą socialinę paramą šeimoms (pažymėkite X ženklų)?

1. sužinojau darbo biržoje 1.
2. perskaičiau laikraštyje 2.
3. sužinojau Socialinės paramos skyriuje 3.
4. informavo socialinis darbuotojas 4.
5. kaimynai papasakojo 5.
6. sužinojau iš draugų, pažįstamų 6.
7. išgirdau per radiją, televiziją 7.
8. perskaičiau internete 8.
9. kita 9.

6. Jūsų šeimos pajamas sudaro:

(pažymėkite X ženklų tik tas pajamas, kurios šiuo metu yra gaunamos)

1	socialinė pašalpa	☐
2	darbo užmokestis	☐
3	nedarbo socialinio draudimo išmoka iš darbo biržos	☐
4	senatvės pensija(-os)	☐
5	netekto darbingumo (invalidumo) pensija(-os)	☐
6	našlių ir našlaičių pensija(-os)	☐
7	šalpos pensija	☐
8	motinystės arba motinystės (tėvystės) pašalpa	☐
9	alimentai	☐
10	išmoka vaikui(-ams)	☐
11	mokymosi stipendija	☐
12	kita (įrašykite)	

7. Kaip vertinate savo pajamas? (pažymėkite X ženklą vieną atsakymą)

1. *pajamos pakankamos, ir pakanka patenkinti visus šeimos poreikius* 1.
2. *galėtų būti didesnės, bet būtiniausių šeimos poreikius pakanka patenkinti* 2.
3. *pajamos labai mažos, nepakanka patenkinti net būtiniausių šeimos poreikių* 3.
4. *pajamos žemiau skurdo ribos, pakanka tik šiaip taip prasimaitinti* 4.

8. Kaip manote, ar reikia padidinti socialinę pašalpą šeimoms auginančioms vaikus?

taip 1. *nežinau* 2. *ne* 3.

9. Jūsų nuomone, kokia pagalba yra priimtinesnė ?

pinigais 1. *paslaugomis* 2. *kitomis lengvatomis* 3.

10. Socialinė pašalpa ir kompensacijos skiriamos įvertinus pajamas ir turimo turto vertę. Jūsų nuomone, ar tokia vertinimo sistema teisinga ?

1. *taip, nes paramos negaus asmenys turintys nemažą nekilnojamąjį turtą* 1.
2. *nežinau* 2.
3. *ne, reikia vertinti tik pajamas ir nevertinti turimo turto, kuris galbūt įsigytas seniau* 3.

11. Nedirbantys ir gaunantys socialinę paramą asmenys pasitelkiami visuomenei naudingiems darbams atlikti. Ar pritariate šiam sprendimui:

1. *taip, nes nedirbantys turi daug laisvo laiko ir gali padirbėti* 1.
2. *taip, nes suprantu, kad už gaunamus pinigus reikia atidirbti* 2.
3. *taip, nes (nurodykite priežastį)* 3.
4. *nepritariu, nes (nurodykite priežastį)* 4.

12. Asmeniui, neatlikusiam paskirtų visuomenei naudingų darbų, piniginė socialinė parama teikiama nepinigine forma (kortelėmis, skirtomis pirkti maisto produktus ir kitas prekes parduotuvėse). Ar pritariate šiam sprendimui:

taip 1. *nežinau* 2. *ne* 3.

13. Šiuo metu Jūs:

1. *dirbate* 1.
2. *esate bedarbis registruotas darbo biržoje, gaunantis nedarbo draudimo išmoką* 2.
3. *esate bedarbis registruotas darbo biržoje, negaunantis nedarbo draudimo išmokos* 3.
4. *esate bedarbis registruotas darbo biržoje, gaunantis mokymosi pašalpą* 4.
5. *auginate vaikus* 5.
6. *slaugote šeimos narį* 6.
7. *esate neįgalus* 7.
8. *esate pensininkas* 8.
9. *esate studentas* 9.

14. Jūsų šeimyninė padėtis:

1. *vedęs (ištekėjusi)* 1.
2. *išsiskyręs(-usi)* 2.
3. *našlys(-ė)* 3.
4. *gyvenu neregistruotoje santuokoje* 4.
5. *nevedęs (netekėjusi)* 5.

15. Jeigu esate vedęs arba gyvenate neregistruotoje santuokoje, pažymėkite, prašau, socialinę padėtį Jūsų šeimos nario/partnerio:

1. *dirba* 1.
2. *bedarbis registruotas darbo biržoje, gaunantis nedarbo draudimo išmoką* 2.
3. *bedarbis registruotas darbo biržoje, negaunantis nedarbo draudimo išmokos* 3.
4. *bedarbis registruotas darbo biržoje, gaunantis mokymosi pašalpą* 4.
5. *augina vaikus* 5.
6. *slaugo šeimos narį* 6.
7. *neįgalus asmuo* 7.
8. *pensininkas* 8.
9. *studentas* 9.

16. Gyvenate:

Kupiškio mieste *Rajono miestelyje* *Kaimo vietovėje*

17. Jūs esate:

Vyras *Moteris*

18. Jūsų amžius :

iki 30 m. *31 – 39 m .* *40 – 49 m .* *50 – 59 m.* *60 m. ir daugiau*

19. Šeimos narių skaičius:

20. Kiek turite vaikų:

Iš jų: *vaikų skaičius iki 18 metų:*
vaikų skaičius virš 18 iki 24 metų (besimokantys):.....

21. Jūsų išsimokslinimas:

1. *Pradinis* 1.
2. *Pagrindinis* 2.
3. *Vidurinis* 3.
4. *Spec. vidurinis (profesinis)* 4.
5. *Aukštesnysis* 5.
6. *Aukštasis* 6.

Ačiū už atsakymus!